

Saviesa i compromís

Nou entrevistes a Josep Massot i Muntaner

Institut
d'Estudis
Catalans

TREBALLS DE LA SOCIETAT CATALANA
DE LENGUA I LITERATURA

10

TREBALLS DE LA SOCIETAT CATALANA
DE LLENGUA I LITERATURA, 10

SAVIESA I COMPROMÍS

NOU ENTREVISTES
A JOSEP MASSOT I MUNTANER

SOCIETAT CATALANA DE LLENGUA I LITERATURA
FILIAL DE L'INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS

BARCELONA, 2015

Massot i Muntaner, Josep, 1941-

Saviesa i compromís : nou entrevistes a Josep Massot i Muntaner. —

(Treballs de la Societat Catalana de Llengua i Literatura ; 10)

ISBN 9788499652504

I. Bover i Font, August, ed. II. Llanas, Manuel, 1952- ed.

III. Societat Catalana de Llengua i Literatura IV. Títol

V. Col·lecció: Treballs de la Societat Catalana de Llengua i Literatura ; 10

1. Massot i Muntaner, Josep, 1941- — Entrevius

2. Intel·lectuals — Catalunya — Entrevius 3. Monjos — Catalunya — Entrevius

929Massot i Muntaner, Josep(047.53)

L'edició d'aquesta obra ha anat a cura
d'August Bover i Font i de Manuel Llanas i Pont,
presidents successius de la Societat Catalana de Llengua i Literatura,
filial de l'Institut d'Estudis Catalans

© dels autors de les entrevistes

© 2015, Societat Catalana de Llengua i Literatura,
filial de l'Institut d'Estudis Catalans, per a aquesta edició
Carrer del Carme, 47. 08001 Barcelona

Primera edició: febrer del 2015

Disseny de la coberta: Azcunce | Ventura

Compost per Jorge Campos
Imprès a Open Print, SLL

ISBN: 978-84-9965-250-4

Dipòsit Legal: B 5821-2015

Són rigorosament prohibides, sense l'autorització escrita dels titulars del *copyright*, la reproducció total o parcial d'aquesta obra per qualsevol procediment i suport, incloent-hi la reprografia i el tractament informàtic, la distribució d'exemplars mitjançant lloguer o préstec comercial, la inclusió total o parcial en bases de dades i la consulta a través de xarxa telemàtica o d'Internet. Les infraccions d'aquests drets estan sotmeses a les sancions establertes per les lleis.

TAULA

Pròlegs.	7
Nota sobre l'edició.	17
I. Antoni Roca / Maria I. Deyà. “Josep Massot, la paciència benedictina”. <i>Pòrtula</i> (1999)	19
II. Xavier Cortadellas. <i>Presència</i> (2003)	31
III. Benigne Rafart. <i>Full Diocesà Solsona-Vic</i> (2005)	39
IV. <i>Nydia</i> . Televisió de Catalunya (2006)	45
V. Pere Antoni Pons. “Josep Massot i Muntaner, l'erudició polifacètica”. <i>Lluc</i> (2007).	65
VI. <i>Memòria i oblit</i> . Televisió de Mallorca (2008)	79
VII. Raül Maigí i Laia Soldevila (coord.). “Josep Massot. L'erudició i l'edició imprescindibles”. Dins <i>Testimonis del segle XX</i> (2010)	89
VIII. Lluís Bonada. <i>El Temps</i> (2012)	105
IX. Josep Massot i Ramis d'Ayreflor. <i>Omniium</i> (2012)	111

PRÒLEGS

DOCTOR SUBTILIS

Josep Massot, monjo a Montserrat, membre de l'Institut d'Estudis Catalans, feiner impenitent, de ferrenca voluntat, mallorquí de mena, assenyat com cap altre, és, nogensmenys, un cas extrem de mansuetud. Qualsevol altre que aplegués les seves fidelitats i les seves dèries —diguem-ne nacionals— tindria un tarannà, si més no, un xic aspre o de més punyent aparença que no pas el que és propi del pare Massot.

La seva obra objectiva, per dir-ho d'alguna manera, és ben palesa. I reconeguda. Fundà, dins l'Institut, una de les molt significatives societats filials, la Societat Catalana de Llengua i Literatura. I també una revista, *Randa*. Des de l'any 1972, quan havia fet els trenta anys, començaren a aparèixer els seus estudis sobre la vida i la història mallorquines contemporànies, que havien d'esdevenir una font essencial per al nostre coneixement dels aspectes més terribles d'una Guerra Civil i d'una postguerra que es peixà cruelment damunt el poble balear. Només per això, els diversos guardons que li han estat atorgats —des del Premi Francesc de Borja Moll, el 1989, fins a la Creu de Sant Jordi que rebé el 1996, o el Nacional de Cultura Popular que li oferí la Generalitat catalana el 1997— han estat justificats amb escreix. Hi ha molt més, però, en Josep Massot és l'esperit constant, infatigable, rere «la PAMSA», és a dir, les Publicacions de l'Abadia de Montserrat (que editen la cabdal revista *Serra d'Or*, la que a tots nosaltres ens ha aplegat i aplega. La revista on, alguns, publicàrem un dia cada cop més llunyà un primer escrit malgirbat. També confegeixen la sèrie «Escriptors i erudits contemporanis» —ja n'han sortit vuit volums!—, una font essencial per a conèixer la nostra història intel·lectual i les vicissituds de la vida cultural catalana).

Any rere any, en Josep Massot, el pare Massot per a tanta gent, guia i acomboia els premis Serra d'Or de la Crítica, els més indepen-

dents, els més originals i, val a dir, els més exquisits que hom atorga a casa nostra. Són uns premis que gaudeixen d'una atmosfera d'intimitat, joia i senzillesa, que mai no soscaven el seu extrem prestigi cultural i intel·lectual. No sé com s'ho fa, en Josep Massot, però és sempre emocionant veure'l any rere any presentant poetes, novel·listes, assagistes, lletraferits de tota mena, com qui no fa la cosa, davant una comunitat intel·lectual alhora embadalida, somrient i contenta de trobar-se davant el pare Massot, desempallegada d'altres situacions prou més properes a la festa cultural entesa com un espectacle triomfal. En Josep Massot té una visió tan tossuda de la cultura, a la qual ha dedicat la seva vida, com és amable el seu capteniment per a fer-la florir.

Quan guaito al voltant per escatir com són els nostres contemporanis que pertanyen al que podríem anomenar «la nostra comunitat de les lletres», no trobo ningú com en Josep Massot. Sempre amb la seva dolça amabilitat mesclada d'un art per a atrapar en ple vol el talent literari, la vàlua artística, l'aportació a la saviesa lingüística, sovint desconeguda. Sempre troba el mot just quan revela aquella aportació que ve a enriquir-nos. I sempre sap anunciar-ho amb una certa tremolor a la veu, amb paraules fines, i un somriure permanent un xic murri. Amic sempre dels matisos, de les qualificacions adients quan jutja gent o esdeveniments i ferm en la seva atribució serena de responsabilitats —quan això escau—, en Josep Massot i Muntaner haguera estat qualificat de *doctor subtilis*, en un altre temps, pels filòsofs medievals. Avui, uns quants segles més tard, al XXI de l'era cristiana, el pare Massot és, sens dubte, el doctor subtil de casa nostra.

SALVADOR GINER

President de l'Institut d'Estudis Catalans (2005-2013)

Des de fa temps, l'abat de Montserrat convida a visitar l'abadia els equips de govern que cada quatre anys han estat escollits pels membres de l'Institut d'Estudis Catalans per a menar la institució. No cal dir que sempre hi hem anat, agraïts per la deferència que se'ns fa i contents de poder visitar Montserrat per dins i compartir unes hores amb la comunitat religiosa, els membres de la qual són també homes de ciència com nosaltres, a més d'homes de Déu. Alguns monjos han estat i són, també, membres de l'Institut.

Gairebé sempre, el monjo que ens fa de cicerone per l'interior i l'exterior del monestir en aquestes ocasions, que ens ensenya les meravelles servades a l'espectacular biblioteca, que ens guia per les sales del magnífic museu i que ens il·lustra amb la informació pertinent (i també la que no sabríem trobar registrada enlloc i que, per això mateix, és més interessant), és el pare Josep Massot.

Josep Massot és un compendi de sabers. Filòleg, historiador, editor, escriptor (amb una extensa producció historiogràfica); membre de l'Institut, de la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona, de l'Associació Internacional de Llengua i Literatura Catalanes (amb càrrecs directius en totes aquestes entitats); fundador de la Societat Catalana de Llengua i Literatura, filial de l'IEC; director de les Publicacions de l'Abadia de Montserrat, de *Serra d'Or*, de *Randa*; conservador del fons de l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya; Premi d'Honor de les Lletres Catalanes, Premi Nacional de Cultura Popular, Creu de Sant Jordi...

Totes aquestes activitats i distincions que li han estat atorgades no s'entendrien sense una tasca continuada, aprofundida, febril, immensa, que l'ocupa la major part de les hores del dia (i de la nit) i que li ha permès deixar una obra amplíssima, erudita i variada que ha contribuït,

entre altres coses, a fer conèixer l'impacte de la Guerra Civil i de la postguerra a les Illes Balears, i l'estol d'*Escriptors i erudits contemporanis*. Encara que radicat des de fa molts anys a Catalunya, Massot coneix bé el món intel·lectual mallorquí, i hom diria que disposa d'una xarxa d'informadors, a les Illes i arreu dels Països Catalans, que el mantenen contínuament assabentat de les darreres notícies no solament acadèmiques i culturals, sinó també polítiques i socials en general.

Un dels entrevistadors del pare Massot esmenta la seva «erudició polifacètica» i l'encerta pel que fa a les activitats intel·lectuals del benedictí, ben diverses i dedicades tant al món medieval com al contemporani, a la literatura com a la història, a la llengua com al folklore, a Montserrat i al país. Però, en canvi, aquesta multiplicitat de facetes no correspon en absolut a la persona, d'una solidesa monolítica, de pedra picada. La bona disposició del pare Massot per a promoure els estudis de recerca històrica i literària, per a ajudar els altres en aquestes tasques, per a divulgar l'alta cultura mitjançant articles, llibres i revistes, per a posar pau en els conflictes acadèmics, així com el seu caràcter bonhomíós, i alhora ferm quan cal, el converteixen en una figura fonamental de la nostra cultura.

No sé si les entrevistes aplegades en aquest volum per iniciativa de la Societat Catalana de Llengua i Literatura, que ell fundà ara fa tres dècades, en un homenatge ben merescut, ens descobriran tota la rica personalitat de Josep Massot. Però cal agrair l'esforç per a donar a conèixer l'home i l'obra a un públic no sempre conscient de l'excel·lència dels nostres savis. I el pare Massot ho és.

JOANDOMÈNEC ROS
President de l'Institut d'Estudis Catalans (2013-)

Darrerament, el pare Josep Massot i Muntaner ha estat objecte d'una sèrie de merescuts homenatges. El 2011 va complir setanta anys, i un després —coincidint amb els quaranta de director de les Publicacions de l'Abadia de Montserrat— Òmnium Cultural el va guardonar amb el Premi d'Honor de les Lletres Catalanes. I és que de mèrits no n'hi falten, a un treballador incansable com ell, ja sigui com a estudiós de la literatura popular catalana o de la guerra civil a Mallorca, com a editor, com a forjador d'una infinitat de projectes al servei de la nostra cultura i del nostre país.

Sense anar més lluny, podem dir que la Societat Catalana de Llengua i Literatura ha estat una creació seva. Quan l'any 1946 Ramon Aramon i Serra creà la Societat Catalana d'Estudis Històrics, com a filial de la Secció Històrico-Arqueològica i de la Secció Filològica, la dividí en tres seccions: la d'Història, la d'Art i Arqueologia i la de Llengua i Literatura. A la fi de la dictadura franquista, amb la recuperació de les institucions catalanes i el reconeixement oficial de l'Institut d'Estudis Catalans, s'acordà que aquestes tres seccions passarien a actuar autònomament i s'encarregà a Josep Massot la revitalització de la Secció de Llengua i Literatura de la Societat Catalana d'Estudis Històrics. L'any 1985 se'n presentà la nova comissió gestora, formada per Lola Badia, M. Teresa Cabré i Castellví, Josep Massot i Muntaner, Josep Moran i Enric Sullà. La vitalitat demostrada per aquesta secció en aquest període de funcionament autònom va fer que els responsables de l'IEC decidissin convertir-la en una societat independent: la Societat Catalana de Llengua i Literatura —adscrita a la Secció Filològica—, que es presentà oficialment el 5 de novembre de 1986. Durant el primer any, la mateixa comissió gestora s'encarregà de posar-la en marxa fins a l'elecció de la nova junta. Josep Massot en fou el pri-

mer president, entre 1987 i 1990. Des d'aleshores, la seva dedicació a la nostra societat, dins —en fou vicepresident entre 1995 i 2009— i fora de la Junta, ha estat constant. Però és que també ha estat el creador i primer director de la revista de la societat, *Llengua & Literatura*, des de l'aparició del número 1 (1986) fins al 21 (2010), i continua formant part del consell de redacció. Això vol dir, com és fàcil d'entendre, una infinitat d'hores i d'esforços per fer que tot surti bé i arribi a bon port, sempre amb la seva habitual generositat i la voluntat d'ajudar tothom.

A la Societat Catalana de Llengua i Literatura, com es desprèn del que acabo de dir, no ens calia cap excusa ni cap xifra rodona per homenatjar un savi com el pare Massot, que ha treballat —i treballa!— tant per a nosaltres. Només ens calia pensar en una bona manera de fer-ho. I ens va semblar que estaria bé d'aplegar en un volum les poques entrevistes que ha concedit al llarg dels anys, és a dir, fent-lo parlar a ell de la seva vida, la seva obra i els seus projectes. I és amb molt de goig que avui publiquem aquest recull que li oferim.

Estimat Josep, mestre i amic, per molts anys i moltíssimes gràcies!

AUGUST BOVER I FONT

President de la Societat Catalana de Llengua i Literatura (1995-2012)

Poques coses podien satisfer-me tant com haver pogut contribuir a l'edició d'aquest homenatge a Josep Massot i Muntaner per part de la Societat Catalana de Llengua i Literatura, de la qual va ser fundador i primer president. El projecte, de fet, arrenca del 2011, quan el pare Massot feia 70 anys, però, per circumstàncies que no escau detallar, s'ha anat dilatant fins ara. D'aquest ajornament en donen fe els pròlegs de Salvador Giner i d'August Bover, sota les presidències respectives dels quals va néixer la iniciativa de preparar el present volum, que ara, per compensar el retard, ha pogut enriquir-se amb dues entrevistes més.

Les paraules dels tres prologuistes precedents em deixen ben poc per afegir. Diré, en tot cas, que no conec ningú, que, com Josep Massot, generi tantes adhesions unànimes. A la seva infatigable activitat investigadora, acadèmica, editorial i cívica —és l'home que treballa més d'aquest país—, hi suma una voluntat constant de servei i una proverbial generositat humana i intel·lectual sense falla. Tots els que hem tingut i tenim el goig de tractar-lo podem acreditar-ho a bastament. I no dubto gens que compartim el viu desig que de la seva presència en continuem gaudint molts anys més.

MANUEL LLANAS

President de la Societat Catalana de Llengua i Literatura (2012-)

NOTA SOBRE L'EDICIÓ

Les entrevistes reproduïdes s'han publicat als mitjans de comunicació següents:

1) Revista *Pòrtula*, 215 (agost 1999), feta per Antoni Roca i Maria I. Deyà, amb el títol de “Josep Massot, la paciència benedictina”.

2) Setmanari *Presència* (2003), 16-19, feta per Xavier Cortadellas.

3) *Full Diocesà Solsona-Vic* (11 de setembre de 2005), feta per Benigne Rafart i reproduïda al seu blog *Quadern del Pedraforca* (30 d'agost de 2005).

4) Programa *Nydia* de Televisió de Catalunya (2006), sota la direcció de Jordi Lara; emès per primera vegada el 15 de juliol de 2006.

5) Revista *Lluc*, 859 (2007), 9-14, feta per Pere Antoni Pons sota el títol de “Josep Massot i Muntaner, l'erudició polifacètica”.

6) Programa *Memòria i oblit* de Televisió de Mallorca (2008), realitzada per Albert Herranz a la casa pairal del pare Massot, a Pòrtol, per a la sèrie de 39 episodis *Memòria i oblit d'una guerra*, sobre la guerra civil a Mallorca, i produïda per Cinètica Produccions i Televisió de Mallorca; es pot consultar a l'arxiu de l'Associació per a la Memòria Històrica de Mallorca.

7) Raül Maigí i Laia Soldevila (coord.). *Testimonis del segle XX*. Vilanova i la Geltrú: El Cep i la Nansa, 2010, p. 100-121.

8) Setmanari *El Temps*, 1.451 (3 d'abril de 2012), 61-63, feta per Lluís Bonada.

9) Revista *Òmnium* (5 de setembre de 2012), feta per Josep Massot i Ramis d'Ayreflor.

Volem fer constar a tots els entrevistadors i mitjans, ara per escrit, el nostre agraïment per haver-nos permès de reproduir-les. Un agraïment extensiu també a Biel Massot i Muntaner, que ens ha facilitat el text de *Pòrtula*, a Mila Segarra, que ha transcrit l'entrevista de *Nydia*, i a Albert Herranz, que ha transcrit la de *Memòria i oblit d'una guerra*.

ABF / ML

I

JOSEP MASSOT, LA PACIÈNCIA BENEDICTINA

(1999)

Josep Massot i Muntaner, historiador i filòleg, va néixer a Palma el 1941. Estudià filologia romànica a la Universitat de Barcelona i el 1963 obtingué la llicenciatura. Ingressà a l'orde benedictí, a l'abadia de Montserrat (Catalunya), i el 1971 fou ordenat prevere. Ha estat professor d'història de la literatura de la Universitat de Barcelona (1970-1973). Ens rep a casa seva i amb exquisida dolçor contesta les nostres preguntes.

Com va entrar a l'orde benedictí?

Estudiava a Barcelona, vaig conèixer Montserrat i m'hi vaig quedar quan feia el darrer any de la carrera.

Com és avui la vida d'un monjo?

Aproximadament la mateixa que devia ser en temps de sant Benet, en el segle VI. La vida és normal i corrent, amb un ritme especial marcat per Montserrat, pel fet que és un santuari, un lloc especial d'acolliment de molta gent amb llengües, mentalitats i religions diferents. També, per altra banda, Montserrat és un centre cultural de creació permanent. Quant a la resta no hi ha res a destacar, llevat d'uns horaris que s'acompleixen. Passa que jo som un monjo una mica atípic per les meves feines, per la qual cosa molt sovint he de ser fora del monestir i això fa que no sempre pugui fer el que vull sinó el que puc.

Què és Montserrat?

És un centre d'excursió i d'escalades, de trobades per a la gent religiosa catalana, sigui catòlica, protestant o d'altres religions, un lloc espiritual de reflexió i de reunions i encontres o, simplement, un lloc per descansar. Per als intel·lectuals és també un centre d'estudi que

compta amb una important biblioteca i, finalment, per als estrangers és un lloc turístic. En general, per a la gent de Catalunya, és un lloc de referència, especialment des del segle passat, des de les festes que es celebraren el 1880 i 1881, amb motiu de la coronació de la Mare de Déu i la seva proclamació com a patrona de Catalunya.

Montserrat és, sens dubte, una referència per a Catalunya.

Montserrat és una mena de símbol per a tots els catalans, un símbol que curiosament no ha sortit tant dels monjos, sinó del gran exalçador del santuari que va ser mossèn Jacint Verdaguer. La seva importància augmentà després de la Guerra Civil, especialment a partir de les festes del 1946 i 1947, en les quals es va fer servir per primera vegada, de la guerra ençà, el català. De llavors ençà, aquest paper cultural, cívic i espiritual va augmentar moltíssim, ja que era una època en què no hi havia ni llibertat de reunió, ni d'associació, ni de llibertat d'expressió, les revistes en català estaven absolutament prohibides i per llegir en català existien moltes dificultats.

Va tenir un paper importantíssim com a lloc de trobada en temps de la dictadura.

Montserrat també va ser un lloc d'acollida per als partits polítics i això augmentà el seu prestigi. Ara tot això ja no se necessita i nosaltres continuam una relació amb el món cultural i el món polític, però sense la missió d'haver de ser el refugi per culpa de la repressió.

La comunitat de Montserrat té fama de tenir sentiments catalanistes.

A nosaltres ens acusen, i amb raó, de ser una comunitat nacionalista, encara que a ningú no li fan cap examen per poder entrar, i ningú no te demana ni què penses ni què votes. La realitat, però, és que és una comunitat majoritàriament nacionalista i que se sent catalana, però també és indiscutible que sempre ha estat una comunitat oberta.

Del 1970 ençà, Josep Massot és director de les Publicacions de l'Abadia de Montserrat; també ho és de les prestigioses revistes Studia Monàstica, Randa i Serra d'Or. Així mateix ha tengut cura de l'edició

i notes d'obres de Georges Bernanos, Antoni M. Alcover i Josep Massot i Planes.

La seva activitat d'editor, és difícil de compaginar amb la vida monacal?

No és difícil de compaginar, el que passa és que hi ha més feines que hores. La meua feina principal és tenir cura de l'editorial i de les publicacions, i això fa que hagi de repartir el meu temps entre Barcelona, on tenim un despatx, i Montserrat, la qual cosa m'obliga a passar dia i mig setmanal a Barcelona i, fins i tot de vegades, la setmana sencera. A Barcelona faig la mateixa feina que faria a Montserrat, però és una feina diferent a la majoria de la gent del monestir. Precisament enguany celebrem els cinc-cents anys de la primera impremta de Montserrat. Vaig començar dient en broma que la nostra editorial és la primera del món en continuïtat de les que van adoptar la impremta, però de fet no hi ha cap altra institució que hagi durat tants anys.

Què ha fet l'editorial de l'abadia en aquests cinc segles?

Els cinc-cents anys de l'editorial els celebrem simbòlicament amb els anys de la fundació de la impremta de Montserrat el 1499, perquè en realitat l'origen de l'editorial és anterior. L'abat García Jiménez de Cisneros, que va ser qui va dur la impremta a Montserrat el 1493, ja va trobar butlles per als pelegrins que havien estat impreses a Barcelona, i ell mateix el 1497 va començar a imprimir-ne a Barcelona, a la casa d'un deixeble del mateix Gutenberg, quan sols feia trenta anys que havia començat a existir la impremta moderna. A partir d'aquesta època, primer amb impremta a Montserrat al segle XV i meitat del XVI i des de llavors fent feina amb impremtes diferents, fins a l'any 1918, en què l'abat Antoni M. Marcet en va comprar una de nova.

Quins són els materials que s'han imprès a Montserrat?

Sempre s'han fet els mateixos, però segons cada època ha variat la quantitat que se'n feia. De sempre s'han fet llibres, fulletons o opuscles que responien, i encara responen, a les necessitats d'un santuari que rep molta gent. Per altra banda hem de tenir present l'existència d'una comunitat, que sempre ha estat la mateixa amb més o menys

personal i que ha generat unes necessitats internes, sense oblidar la seva projecció exterior, des del moment que sempre hi ha hagut persones que han escrit llibres o altres materials; per tant, tant si nosaltres hem fet la impressió com si s'ha fet a una altra banda, sempre ha sortit el mateix tipus de materials.

A quins materials es refereix?

Treballs sobre la Bíblia, edicions bíbliques, treballs sobre litúrgia, edicions de textos per a la pregària comunitària, estudis o treballs de tipus literari, que ja existien a partir del segle XIV en català, llatí o occità. A partir del segle XVI, per al coneixement d'aquells que ens visitaven, es començà a editar la història de Montserrat des d'un punt de vista històric o com a llibre de viatges. En aquests moments, el llibre que crec que hem venut més en el decurs de tota la nostra història es diu *Què és Montserrat?*, un llibre que es va començar a editar els anys cinquanta i que ha anat augmentant de continguts i que ha incorporat el color, un hereu del que es començà a editar el segle XVI, la qual cosa demostra que l'activitat editorial mai no s'ha aturat.

Sempre hi ha hagut activitat editorial?

Sempre, llevat del període de la desamortització, del 1835 al 1844, per després tornar a continuar-la a finals del segle XIX. Del 1936 al 1939 el monestir romangué tancat, encara que la impremta no va deixar de funcionar. El 1939 es prohibí tota publicació en català, tot i que sortiren algunes edicions clandestines, i fins al 1946 no es va normalitzar una certa activitat.

Quins criteris fan servir per publicar un llibre?

Hi ha molts criteris que han de tenir-se presents, com per exemple que ha d'encaixar en alguna de les col·leccions que feim, tot i que qualche vegada n'hi ha algun d'independent; també s'ha de tenir en compte una certa comercialitat, més que res per no perdre massa, però el factor comercial no és un factor decisiu; que es tracti d'una publicació útil i convenient, i, finalment, que no superi la quantitat més o menys establerta de cent-quaranta o cent-seixanta publicacions anuals que solem fer.

Com veu els canvis tecnològics que s'han produït en la impressió?

De petit, pel fet que un oncle meu vivia en el carrer d'En Morell, prop de la impremta Guasp, em vaig familiaritzar amb tot el que és la impressió. Quan vaig entrar a Montserrat, encara vaig trobar una impremta amb la qual es componien els llibres a mà, lletra per lletra; també es feien servir tècniques de linotip i de monotip, que era escriure ratlla per ratlla. Fa poc que hem passat a la fotocomposició amb els ordinadors. Hem experimentat uns canvis tecnològics molt importants.

Des del 1973 és secretari de l'Associació Internacional de Llengua i Literatura Catalanes i ha estat president de la secció de llengua i literatura de la Societat Catalana d'Estudis Històrics i de la Societat Catalana de Llengua i Literatura. Ha dirigit, en col·laboració amb Joaquim Molas, el Diccionari de literatura catalana (1979) i ha estat col·laborador de la Gran Enciclopèdia de Mallorca i de la Gran Enciclopèdia Catalana. Així mateix, és membre de l'Institut d'Estudis Catalans.

En quin estat creu que es troba la literatura catalana?

En una situació en què mai no havia estat en la història, tant per la quantitat de títols publicats com per l'interès de la gent per llegir. En altres èpoques hi havia noms molt importants que tothom reconeixia i tal vegada això no passi ara. Per exemple, es parla molt d'Espriu i quan jo era jove hi havia un grup de gent que l'adorava, però els intel·lectuals d'aquell moment no podien veure'l; el mateix passava amb Carles Riba o amb Josep M. de Sagarra. La perspectiva sempre és molt difícil, però potser és cert que no hi ha tants grans noms com en altres èpoques. Avui tenim fenòmens com Quim Monzó.

L'estat de la literatura catalana és bo en qualitat i en quantitat?

En quantitat més que mai; en qualitat jo diria que estam en un moment bo.

Quina opinió té de la sectorització que està produint-se —emparada pels estatuts d'autonomia corresponents— de la llengua catalana, que pot conduir al secessionisme?

Aquest problema lingüístic va sortir quan es va formar l'Estat de les autonomies i es va denominar la llengua als diferents estatuts d'autonomia. A Catalunya se la va denominar llengua catalana. A les illes hi va haver un pacte polític, del qual no se'n va parlar però que vaig viure molt de prop, que va posar d'acord tots els partits per no trencar la unitat de la llengua, afegint al nom de llengua catalana allò de "pròpia de les illes Balears". Al País Valencià, però, li posaren el nom de "valencià" i, segons com s'interpreti, aquesta denominació pot provocar problemes.

Al País Valencià hi ha molts problemes amb la llengua.

La situació al País Valencià és difícilíssima i és una qüestió política que han de resoldre els valencians. Des de l'Institut d'Estudis Catalans (IEC) hi ha hagut des de sempre un esperit descentralitzador, per tal de no ser una acadèmia barcelonina, i incorpora persones procedents de tots els indrets de les terres de parla catalana. Des de l'IEC s'és conscient que no es poden resoldre problemes lingüístics d'origen polític, però també deixa molt clara la unitat lingüística, que queda confirmada amb el decret que atorga a l'IEC jurisdicció sobre tots els territoris de parla catalana. Des del punt de vista pràctic, en aquests darrers temps s'ha mirat molt de transmetre la idea que la llengua estàndard no necessàriament ha de ser la llengua que es parla a Barcelona, sinó que pot estar formada per subestàndards, per varietats.

A partir dels anys setanta, Josep Massot ha centrat les seves investigacions en la història contemporània dels Països Catalans i tenen un especial interès les seves aportacions a la història de l'Església catalana en el segle XX, a la Guerra Civil a Mallorca i a la cultura catalana sota el franquisme. Sobre aquests temes és autor de nombrosos llibres com Els mallorquins i la llengua autòctona (1972), La Guerra Civil a Mallorca (1976), Els creadors del Montserrat modern. Cent anys al servei de la cultura catalana (1979), Antoni M. Alcover i la llengua catalana (1985), El desembarcament de Bayo a Mallorca (1987), Vida i miracles del "Conde Rossi" (1988), Els escriptors i la Guerra Civil a les illes Balears (1990), Els intel·lectuals mallorquins davant el franquisme (1992), Llengua, literatura i societat a la Mallorca contemporània (1993) i Guerra Civil i repressió a Mallorca (1997), entre molts altres,

sense oblidar les seves importants aportacions a l'estudi del cançoner popular.

D'on li ve l'interès especial que ha demostrat per la Guerra Civil a Mallorca?

No és l'únic tema que m'interessa, però, efectivament, m'interessa molt. Sempre m'he dedicat fonamentalment a la llengua i la literatura, i l'estudi d'aquests aspectes m'han duit a altres de complementaris, i així ha estat com he arribat al tema de la Guerra Civil, que m'interessa molt. Les primeres vegades que vaig anar a Montserrat, em parlaren del llibre *Els grans cementiris sota la lluna*, de Georges Bernanos, que jo no havia llegit mai perquè es tractava d'un llibre prohibit. Fins aleshores havia llegit altres llibres prohibits, com *La Guerra Civil espanyola*, de Hugh Thomas, que em va ajudar molt, però que avui desaconsellaria perquè està ple de disbarats de la primera a la darrera pàgina, i quan finalment vaig llegir el llibre de Bernanos, vaig quedar impressionat pel que explicava. Un dia, revisant una revista francesa del 1938 que editaven els jesuïtes, vaig trobar una crítica al llibre de Bernanos; mesos després va sortir la resposta del mateix autor i vaig pensar que seria interessant donar-la a conèixer, després de constatar que era desconeguda. Això eren els anys 1974-1975, quan començàvem la publicació de la revista *Randa* i volia publicar l'article en el primer número, acompanyant-lo d'una mica d'explicació. A Montserrat tenim una biblioteca sencera sobre temes de la Guerra Civil, procedent de Francesc Cambó, que, des de l'exili, comprà tot allò que es publicava sobre el tema, i, posteriorment, la seva vídua ens la donà perquè es conservàs tot aquell material. La biblioteca estava tancada amb pany i clau i sols aquells que disposaven de clau podien accedir-hi, entre els quals afortunadament m'hi trobava jo, i vaig tenir l'oportunitat de llegir molts d'aquells llibres. Per fer la introducció a l'article de Bernanos volia fer una breu referència a la guerra a Mallorca, però el que havia de tenir tres pàgines en va tenir cinquanta i, finalment, va sortir el llibre *La Guerra Civil a Mallorca*. La meva intenció era deixar aquest tema, però de fet no l'he deixat mai. Un altre dels motius que també em mogueren a investigar sobre la guerra va ser que a Barcelona em deien coses com "a Mallorca éreu de dretes; a Mallor-

ca va guanyar la guerra; a Mallorca no va passar res; a Barcelona sí que hi va haver bombardejos i a Mallorca no n'hi va haver cap” i amb això detectava un greu desconeixement del que havia passat a Mallorca durant la guerra.

És un tema realment apassionant.

És un tema que no s'acaba mai. Quan vaig començar, existien poques fonts documentals, però avui a poc a poc han anat obrint-se i hi ha gran quantitat de materials.

Com era la vida quotidiana durant la guerra?

Els fets de la vida quotidiana són molt difícils d'explicar perquè no queda documentació. Els fets també van ser diferents a banda i banda, i per exemple, va ser l'any 1940, a la postguerra, quan a Mallorca hi havia ben poc per menjar, mentre que a Barcelona ja van passar fam l'any 1937. En els arxius francesos, italians i anglesos conserven molta documentació, però tot allò relatiu a la vida quotidiana no ho han conservat perquè no els interessa i, clar, no tenim materials i ens hem de conformar amb els testimonis orals.

Com es recull la informació oral?

Per recollir informació has de parlar amb aquells que volen parlar, tenint en compte que no tothom vol fer-ho. Els que han estat a la presó normalment volen parlar, però aquells altres que mataven, o no t'expliquen bé les coses o simplement no et volen parlar. Sempre que puc contrast la informació que em donen amb documentació escrita i moltes de vegades veus que no coincideixen. De vegades et trobes, per exemple, que un expresidiari et vol fer creure que va ser jutjat per motius polítics, quan en realitat ho va ser per un delictes comú.

Estan tancades les ferides de la guerra?

Les ferides no estan encara tancades. Encara queda la por i les seves seqüeles, a uns llocs més que a altres, com per exemple a Manacor. Un amic se va dedicar a fer un estudi sobre el batle Amer, de Manacor, que mataven en temps de la guerra. Va fer un seguiment d'allà on va estar amagat i com el van agafar i matar, i quan algú es va assabentar

que tenia aquest material, va amenaçar-lo si s'atrevia a publicar-lo. Són coses que sembla que ja no haurien de passar, però que encara passen.

Fa alguns mesos sortí als diaris la polèmica, entre Jaume Pomar i vostè, sobre el paper que tingué Llorenç Villalonga durant la Guerra Civil.

D'aquest tema ja estic cansat de parlar-ne. En Jaume Pomar estima massa Llorenç Villalonga i quan vols explicar la història no pots fer-ho en funció de simpaties o d'antipaties personals. En Llorenç Villalonga és un cas, com altres tants, de persones que van tenir por i van ser molt oportunistes, però uns van callar discretament, mentre que uns altres van dir allò que no haurien d'haver dit.

Aleshores Villalonga va tenir un paper actiu durant la guerra.

Va tenir un paper desastrós: va desmuntar, entre ell i el seu germà, la intel·lectualitat de Mallorca que escrivia en català.

Però el seu paper durant la guerra no enterboleix la seva obra literària.

És evident. Sempre dic que no s'ha de mesclar una cosa amb l'altra. Hi ha autors que poden haver tingut una activitat cívica, política o cultural molt bona i que en canvi escriuen molt malament i, pel contrari, altres autors, com Villalonga, han fet el que han volgut i han escrit *Mort de dama*, una novel·la interessant i important tot i que discrep d'algunes coses, i *Bearn*, una de les grans novel·les de la literatura catalana. Ara bé, Villalonga va fer això probablement perquè en castellà no tenia èxit, però val a dir que amb això nosaltres hem sortit guanyant. Jo no xerraré mai malament d'ell com a escriptor, sinó tot el contrari, crec que ha estat un gran escriptor, com també hi ha grans escriptors francesos o alemanys que van col·laborar amb uns o altres durant la II Guerra Mundial. Normalment al lector li agradaria que l'autor de l'obra que llegeix fos una persona del seu gust, perquè és més fàcil llegir un autor amb el qual combregues ideològicament, que aquell altre que, tot i que la seva obra t'agradi, personalment et cau malament.

Sembla com si l'obra que va escriure Villalonga fos una projecció d'ell mateix.

A mi sols m'agrada una part de la seva obra. El que m'agrada és l'evocació que fa de Mallorca, que és un món molt típic, que representa molt la seva forma de ser, perquè al costat d'aquest món ell en té tot un altre d'esnobisme i de contrari a moltes coses. Ell es presentava com un gran renovador, però en realitat era un conservador.

Per què ha quedat en la memòria col·lectiva la imatge, per a uns temible i per a uns altres fascinant, d'aquell personatge anomenat comte Rossi.

Perquè hi va haver moltes persones que el van conèixer i d'altres que no el van conèixer, com jo, però que sentírem parlar d'ell de petit per frases en italià que se repetien i que s'atribuïen al comte. Si la memòria popular atribueix frases en italià al comte Rossi, és evident que això no s'ho inventen en un moment en què els mallorquins no sabien xerrar majoritàriament l'italià; això ho sentien dir en els discursos que feia. Sens dubte que devia originar una por horrorosa.

És evident que el comte Rossi va ser un personatge polèmic.

Era un fanfarró. Hi ha una sèrie d'informes dels seus mateixos companys totalment negatius, amb la intenció que el traguessin de Mallorca. En realitat el motiu pel qual el van treure de Mallorca és encara un misteri. En Joan Pla diu que té un document —que no ha mostrat mai— on diu que Franco l'expulsava donant-li un termini de vint-i-quatre hores, cosa aquesta que no lliga massa amb el fet que dos mesos abans el comte en qüestió va començar a acomiadar-se i sortiren publicades als diaris cartes de comiat. Crec, tot i que no ho pugui demostrar, que Franco volia que se n'anàs, però el que va provocar la seva sortida de l'illa va ser l'exigència dels anglesos, prèvia al pacte que havien de signar amb els italians, que sortís de l'illa aquell que era una presència política, per tal de mantenir l'equilibri a la Mediterrània. Tot i això, els italians continuaren controlant determinats aspectes militars fins l'any 1939, però políticament deixaren d'intervenir a Mallorca.

Per la seva tasca d'investigador i de promotor cultural, la Generalitat de Catalunya li concedí la Creu de Sant Jordi (1996) i el Premi Nacional de Cultura Popular (1997). El mes de juny passat, per iniciativa dels departaments d'història i de filologia catalana de la Universitat de les Illes Balears, va rebre el nomenament de doctor Honoris Causa.

Quin sentiment li provocà el nomenament de doctor *Honoris Causa*?

Veure tanta gent amiga, alguna d'ella arribada de Barcelona, i tenir a prop la família, va ser molt gratificant per a mi.

No és molt usual ser proposat per dos departaments universitaris.

Per això em vaig decidir a dedicar la lliçó magistral al cançoner, sota el títol "L'obra del cançoner popular de Catalunya a les illes Balears", que contempla tant aspectes històrics com lingüístics.

Què l'ha motivat a dedicar tants anys a l'estudi?

La curiositat.

Antoni Roca i Maria I. Deyà. *Pòrtula* (1999)

II (2003)

Quan arribo a l'edifici del carrer d'Ausiàs March, on hi ha les Publicacions de l'Abadia de Montserrat, penso que exemplifica prou bé el que és la literatura catalana a la nostra època. D'entrada, l'adreça —Ausiàs March, 92-98, interior— pot fer pensar a algú que no es mogui diàriament per Barcelona que trobarà unes oficines que ocupen una part considerable d'un edifici: la paraula interior, però, ho situa tot força més al seu lloc. I el lloc és un corredor sense gaires finestres exteriors, sembla que bastant llarg i estret, ple d'habitacions i de gent que hi treballa. Josep Massot i Muntaner és qui les dirigeix. Gent que amb la seva feina ajuden que vagi fent camí una cultura que no sé si és que fem exactament entre tots, tal com es deia en els últims anys del franquisme, però que sí que, a l'hora d'interessar-s'hi, no es pot pas dir que, en aquest tots, en puguem comptar gaires. Josep Massot ho sap molt bé. Si més no, és així com comença:

Els llibres ara es venen poc. No és que abans arribéssim a grans quantitats, tot i que hi havia el Nou Testament, que va arribar als 100.000 exemplars, i després, amb l'arribada del català a l'escola, *El mecanoscrit del segon origen*, de Manuel de Pedrolo, que va superar aquesta xifra. Eren casos excepcionals, però, perquè normalment el tiratge del que s'editava era força més reduït. Avui encara ha baixat més.

Es diu que Ferran Torrent ha venut més de 40.000 exemplars amb *Societat limitada*. Vostès mateixos acaben de donar-li un dels premis Serra d'Or.

No és gens normal que això passi. Ni en català ni en castellà no s'arriba gaire sovint a aquests tiratges. No sé si ho fan les fotocòpies,

el fet que les cases són petites i que no hi caben llibres, que se n'editen molt més que abans o que la gent no té temps per llegir... Segurament, hi ajuda una mica tot i encara hi deuen haver altres factors.

Les fotocòpies afecten també les revistes que fan, com *Serra d'Or*, o que distribueixen, com la *Revista de Catalunya*?

També, però el problema és més en els llibres, perquè les revistes ja s'han venut sempre més aviat poc. Ara, tot això és un fenomen general, no és estrictament català.

Em parla, doncs, d'una crisi de la lletra?

Crisi, tampoc. La gent continua llegint i, de tant en tant, fins i tot llegeix molt: la prova és que, quan un llibre té un cert ressò, de seguida se'n poden vendre 30 o 40.000 exemplars, cosa que abans no passava. Ara, també és cert que hi ha molt poques editorials que publiquin aquest tipus de llibres. I nosaltres no som d'aquestes. Segur que no.

N'hi ha prou de mirar el seu catàleg per adonar-se'n. Fa l'efecte que tenen una voluntat considerable de ser una editorial minoritària.

Especialitzada, sí; minoritària, no. Fem un tipus de llibre d'alta cultura i tenim unes línies determinades: editem sobre llengua, sobre literatura, sobre història i, també, sobre excursionisme, en bona part perquè a Montserrat ja vam publicar guies en el segle XIX. Som una editorial que té una tradició molt llarga i que ha fet més o menys sempre el mateix tipus de coses. Pensi que ja vam editar llibres d'història en els segles XV i XVI. Una de les línies més noves és la infantil, que vam encetar a partir de 1968, quan vam incorporar una revista que té el seu origen en el bisbat de Solsona i que ja fa anys que es diu *Tretzevents*. Jo vaig incorporar-me a l'editorial el 1971, però ja hi havia començat a treballar d'ençà que vaig entrar a Montserrat.

Vostè és mallorquí?

De Palma.

De família catalanoparlant?

Sí, és clar; en els anys quaranta i cinquanta no n'hi havia gaires que parlessin en castellà. El meu pare era metge de Pòrtol, del municipi de Marratxí. De fet, vaig néixer a Campanet, que era on treballava el pare el 1941, però la meva infantesa va passar entre Pòrtol i Palma, on vaig estudiar el batxillerat. A partir de quart curs, vaig anar als jesuïtes.

Amb el pare Batllori?

Ja no hi era, però ell m'havia conegut de nen, tan nen que jo no el recordava. El vaig retrobar més tard a Barcelona, quan vaig anar a estudiar Filosofia i Lletres. Als Moll, en canvi, els coneixia de sempre perquè eren amics de la meva família. Pensi que Mallorca era molt petit i que tothom era amic de tothom.

Encara ho és, de petit?

Sí, no tant, però encara.

I tothom és encara amic de tothom?

Tothom està barallat amb tothom! No, seriosament: no pas més del que passa a altres llocs semblants.

A Llorenç Villalonga també el coneixia de tota la vida?

Era veí nostre, però no ens fèiem gaire perquè era castellanista.

N'ha parlat a més d'un dels seus llibres. Veig que defensa sempre Francesc de Borja Moll, tot i que va tenir també el carnet de la Falange, com Villalonga.

Per força, el va tenir. Si no, l'haurien empresonat i no hauria pogut editar llibres. A principis dels cinquanta hi havia tot de gent que s'interessava per la literatura i la cultura, i pràcticament tots llegien els llibres que publicava Moll a la col·lecció Les Illes d'Or. No parlo de molta gent, però. Bernat Vidal i Tomàs, que era un poeta, deia que tots hauríem cabut a dins un tramvia. Potser sí, però, en tot cas, no n'hi havia gaires més, de tramvies. De petit, vaig tenir la sort de conèixer tot un seguit d'escriptors mallorquins i catalans que anaven a unes vetllades que organitzaven primer uns meus oncles i que, després, va

continuar Miquel Ferrà. Van venir Carles Riba i Clementina Arderiu, Maria Antònia Salvà, López-Picó, el pare Batllori i molts d'altres. També hi venia Jaume Vidal i Alcover, que era amic de la família. Villalonga no hi venia. Va ser Manuel Sanchis Guarner qui el va conèixer perquè tornés a escriure en català.

I Camilo José Cela? El va conèixer?

Era a Mallorca, però feia vida a part. Tenia molta relació amb Josep Maria Llompart, que era el seu secretari i que, més tard, va passar a treballar per a Francesc de Borja Moll. Ja li he dit que Mallorca és molt petita. Jo mateix vaig tenir de company de col·legi Gabriel Cañellas. Més tard, a Barcelona, vaig estar a la mateixa residència on hi havia Abel Matutes i Fèlix Pons.

Amb tots els del PP, doncs. I es tractaven?

Sí que ens tractavem. Cañellas, per exemple, és una persona agradable i xerraire.

Des de Catalunya, a vegades costa una mica d'entendre que a Mallorca hi hagi un PP tan fort i, a la vegada, tan aparentment mallorquinista.

Mallorquinistes, no es pot pas dir que ho siguin tots. D'altra banda, pensí que Mallorca i Eivissa sempre han estat llocs tradicionalment conservadors. Ja ho eren abans de la Guerra Civil. Menorca, en canvi, no ho era tant. La veritat és que jo la política la veig una mica de lluny, però em fa l'efecte que el temps del PP ha passat una mica.

Perquè la situació de Mallorca durant la Guerra Civil...

És sabut que l'any 1935 tot un seguit d'intel·lectuals mallorquins primer, i després de les altres illes, van signar un missatge de solidaritat amb Catalunya. Tot això ho va organitzar Joan Estelrich a petició de Francesc Cambó; vull dir que el manifest es va originar entre una gent que era de dretes. Malgrat tot, quan va esclatar la guerra, els seus signants van ser acusats de traïdors i els germans Villalonga van participar activament en aquesta acusació. Això ex-

plica que Llorenç Villalonga fos bastant mal vist entre els que ells deien que eren catalanistes de Mallorca. De fet, Villalonga era fill de militar i no tenia gaires bones relacions amb altres intel·lectuals perquè el consideraven una persona una mica frívola, que vivia en un món diferent.

Més cosmopolita, deia ell.

La imatge tancada i ridícula que va voler donar després de la guerra dels que havien estat fent la revista *La Nostra Terra* és totalment falsa. No és cert que fossin provincians, ni res d'això. Miquel Ferrà, per exemple, estava molt més al corrent del que s'escrivia a França o a Anglaterra que no pas Villalonga.

I George Bernanos per qui va decantar-se? Va estar vivint a Mallorca durant els últims anys de la República.

Per ningú. Hi havia vingut a escriure perquè hi estava molt més tranquil i perquè la vida era més barata. El seu paisatge, però, és francès, el seu món és França i no Mallorca. Quan van donar-li el premi Goncourt, tant els germans Villalonga com els de l'Associació per la Cultura de Mallorca, entre molts altres, li van organitzar un homenatge. Ell hi va haver d'anar, però se'n reia una mica de tots plegats, tal com es pot llegir a les seves cartes. Ara, és veritat que Bernanos era molt de dretes i que els seus dos fills van ser falangistes. Un d'ells, l'Yves, es va barallar amb els italians, va desertar, van estar a punt d'afusellar-lo i va acabar repatriat a França. Els Bernanos són una família molt novel·lesca. Algú hauria d'aprofitar-ho.

Francesc de Borja Moll també era de dretes?

Havia estat seminarista a Menorca i de política no hi va entendre mai gaire. Sempre deia que mossèn Alcover no es posava mai en coses polítiques i que només estimava la llengua. Això és cert, però no allò de la política, perquè Alcover no va parar mai d'agafar opcions polítiques, el que passa és que anava canviant i que s'anava barallant amb la gent. Moll era una persona molt afable i molt cordial, molt accessible, una persona que tenia molt d'interès per la cultura i un sentit de l'oportunitat indiscutible. Quan va adonar-se de l'aïlla-

ment de mossèn Alcover, va publicar una ortografia menorquina adaptada a les normes de l'Institut d'Estudis Catalans amb el seu permís. És Moll qui, quan Alcover mor, adapta el *Diccionari català-valencià-balear* a les normes de l'Institut. Que consti, però, que abans de morir mossèn Alcover es va reconciliar amb Pompeu Fabra. No era tan dolent com sembla; rampellut sí, molt que ho era. Va ser una pena que tots plegats arribessin als extrems que van arribar per qüestions personals.

Mossèn Alcover, doncs, tenia clara la idea de l'existència dels Països Catalans?

Jo diria que sí. Abans hi havia hagut Marià Aguiló, que va viure molts anys a València i que va tenir moltes relacions amb Barcelona. En certa manera, va ser el mestre de tots els mallorquins. Una altra cosa és que avui a Mallorca hi hagi gent en contra del centralisme de Barcelona, que estan en contra, de fet, d'una única manera de veure la llengua i la nostra cultura. Alguns catalans que han anat a Mallorca han fet més mal que tots els castellanistes. No es pot anar a Palma, per exemple, i dir que els mallorquins són catalans: una cosa és pertànyer a la mateixa cultura i una altra ser tots el mateix.

A Menorca també es queixen del centralisme de Mallorca.

Sí, és clar. En certes coses tenen tota la raó del món. Avui, afortunadament, tothom té clar que el català és força més que unes determinades formes verbals o que la nostra llengua va més enllà del que surt en el diccionari Fabra. Però no fa pas tant encara, quan es va començar a publicar la revista *Raixà*, hi havia qui deia que s'hi hauria d'afegir un vocabulari per tal que els catalans la poguessin entendre.

I, mentre discutim aquestes coses, sembla que estem perdent el català tant a Palma i València com a Barcelona.

No és només el castellà el que avança. En el carrer es poden sentir cada vegada més llengües perquè hi ha el fet de l'emigració. L'avantatge és que ara el català s'estudia a l'escola. Pel que fa a l'ús diari, però, és evident que en el nostre domini lingüístic hi ha moltes altres llengües. El problema és que el català no sigui la llengua oficial, sinó coo-

ficial perquè si hagués estat oficial ens hauríem estalviat molts problemes. Jo sóc dels que pensen que no s'ha de ser pessimista: poc o molt, els qui parlem català augmentem, tot i que no som l'única llengua i que no s'ha de pensar que estigui guanyat. D'altra banda, en els pobles, el català és majoritari. A llocs com Ciutadella, per exemple. No és el cas d'Eivissa, és clar, on se senten força més altres llengües. També és veritat, però, que els eivissencs autòctons continuen mantenint molt bé la nostra llengua. Són pocs, però la continuen mantenint i la continuen transmetent. Jo no puc saber què passarà, és clar. Però, de moment, si més no, continuem usant-la.

DES DE MONTSERRAT

Josep Massot va començar el seu postulat en temps de l'abat Escararé. «No el vaig conèixer gaire», m'indica. I afegeix que ha escrit llibres sobre el Montserrat que ha conegut, però que li fa l'efecte que és un tema massa complex per parlar-ne en una entrevista.

I com veu això que Montserrat, que era fonamental per a la cultura catalana, ara...

No em sembla que Montserrat hagi estat mai fonamental per a res. És un monestir que ha anat fent el que ha pogut, però a mi no em sembla que hàgim perdut pes. Abans publicàvem pocs llibres l'any, mentre que ara en publiquem 120 o 130.

Però és una editorial més!

Sempre ho ha estat, amb la particularitat que publiquem llibres d'alta cultura, llibres que no són rendibles.

I com se'n surten?

Entre altres coses, treballant-hi moltes més hores de les que es cobren.

Acabem parlant de monjos de Montserrat. Del pare Miquel Estradé, de Maur Boix, que va dirigir també les Publicacions de l'Abadia de Montserra, d'Adeodat Marcet, que va estudiar la flora de Montserrat, d'Anscari Mundó, paleògraf que, quan encara era monjo de Montser-

rat, va publicar el fragment en català del Forum ludicum; del pare Ubach, egiptòleg, fundador del Museu de Montserrat. Acabem parlant del pare Batllori, jesuïta, «íntim amic nostre, que feia estades a Montserrat. Però Batllori és una figura més universal perquè estudiava temes d'àmbit més general».

Xavier Cortadellas. *Presència* (2003)

III (2005)

Sobre el pare Massot lleigeix, en un parlament del Dr. Joan Mas i Vives, que ha estat durant quatre dècades un exemple a seguir “pels seus innombrables estudis, plens d’erudició, de saviesa i d’objectivitat científica; per la seva immensa tasca d’editor, sempre disposat a col·laborar en la difusió dels llibres de comercialitat més dubtosa, però també més necessaris; per la seva disposició a ajudar els altres investigadors amb una generositat que no té precedents”. I l’afinada descripció escrita per Josep Maria Muñoz a la imaginària narració de la tancada al monestir, arran del procés de Burgos del 1970, precisament després de presentar Gabriel Ferrater “content de veure que ens acull [el pare Massot] amb tota la mesurada hospitalitat de l’orde, que aprova la nostra tancada solidària”. Muñoz, en veure el monjo més de prop, observa “la pal·lidesa d’una pell que només s’adquireix en llargues hores de biblioteca i llum artificial, i m’impressiona la fesomia frèvola i atenta, sostinguda per una curiositat d’historiador; penso que algun descobriment o alguna investigació en curs el compensa de la dura vida monacal”.

Al Museu d’Història de Catalunya van fer una exposició sobre els cinc-cents anys del primer llibre imprès a Montserrat, l’editorial en exercici més antiga d’Europa. Efectivament l’activitat editorial de Montserrat comença al segle XV, encara que no es pot donar una data inicial amb exactitud. Sabem que el 1488 ja hi havia estampes de la Mare de Déu i al cap de poc temps butlles de la Confraria. A partir de 1497 surten els primers llibres promoguts per Montserrat i d’aleshores ençà l’activitat editorial no s’ha aturat.

Per què Montserrat necessitava editar?

En temps de l’abat Cisneros els monjos necessitaven llibres litúrgics i religiosos de diversa mena, i n’escrivien i en traduïen. Hi havia

la confluència de fidels i monjos, i la necessitat de divulgar, exactament com ara. Editar era una exigència, perquè al santuari hi pujaven molta gent, estrangers, etc., i calien llibres, butlles per a la Confraria... Era més barat imprimir-les que no pas fer-les a mà. També hi ha el llibre de l'abat Pedro de Burgos, *Libro de la historia y milagros hechos a invocación de Nuestra Señora de Montserrat*, que és del 1537.

En quin idioma són els primers impresos?

Els primers llibres van ser en llatí i en castellà i algun en català. A partir del final del segle XV la comunitat depenia de la congregació de Valladolid i molts de monjos eren castellans. La catalanització és de finals del XIX, amb l'abat Muntadas, que va refer Montserrat després de la desamortització, i sobretot amb l'abat Marcet, que abans de la guerra va crear el que ara en diríem una editorial moderna.

Quina ha estat la temàtica dels llibres en les diferents etapes de l'editorial?

Amb l'abat Marcet era una editorial religiosa i la matèria era la de tota la vida: obres per als pelegrins, estampes, fullets, propaganda; traduccions de llibres francesos, anglesos i llatins al català. Com al segle XV i també des del XVI, la història de Montserrat i les obres dels monjos.

Després de la guerra, no deixaven publicar en català, i de moment l'abat Aureli M. Escarré no va poder continuar la Bíblia, els Mestres de l'Escolania ni la resta d'iniciatives que hi havia en marxa fins al juliol de 1936. A partir de les festes de l'Entronització (1947) es va anar recuperant terreny i durant la dècada del 1950 van aparèixer col·leccions noves i dotzenes de llibres. Als anys seixanta, per motius econòmics es va paralitzar la publicació, però seguiren les revistes *Serra d'Or*, *Studia Monastica* i *Qüestions de vida cristiana*. Als anys 60-70 van sortir moltes coses a Casal i Vall d'Andorra, com la Bíblia petita. Al final dels anys 70, des de l'oficina de Serra d'Or a Barcelona es va acollir la revista *L'Infantil* de Solsona —més endavant, *Tretzevents*— i van iniciar la publicació de llibres per a criatures i la col·lecció nova de llibres religiosos Saurí.

Aquí agafeu la direcció de les Publicacions.

Me'n faig càrrec el 1971. A poc a poc reprenem la tradició de llibres religiosos, història monàstica i llibres infantils, que llavors no es venien, però es feien per una funció de suplència. També es varen iniciar altres col·leccions culturals que no s'havien fet mai: història de Catalunya, llengua, literatura, excursionisme. També llibres de música, que ja s'havien fet de tota la vida. Editem el mètode Ireneu Segarra, que cap altra editorial havia volgut acceptar. També potenciem col·laboracions amb institucions diverses: l'Associació Internacional de Llengua i Literatura Catalanes, la Universitat de les Illes Balears, la de València, la de Castelló i la d'Alacant, i també llibres en col·laboració amb ajuntaments, consells comarcals, etc.

Quina és la producció actual de l'editorial?

Fem de 120 a 130 llibres i 7 revistes l'any. De revistes n'hi ha des de mensuals fins a altres que surten semestralment.

La figura del monjo erudit persisteix a les noves generacions?

En temps de Sant Benet molts monjos no devien saber llegir. Això de l'erudició sorgeix sobretot a partir del segle XVII, amb la congregació francesa de Sant Maür. Al XIX i XX, als monestirs de França, Alemanya i de molts altres indrets, es dona un impuls especial a l'estudi i a la recerca. Això mateix es va reflectir també a Montserrat. Actualment cada any hi ha monjos que fan estudis a l'estranger. Ara hi ha un doctorat en música que li publiquen la tesi a Roma. Els joves agafen el relleu. El diàleg fe-cultura és una de les prioritats ara, tant a través de l'editorial com a través del museu i d'altres iniciatives.

Els inicis de la Nova Cançó també són a Montserrat.

La Nova Cançó va néixer d'un article de Lluís Serrahima inspirat per Josep Benet, "Ens calen cançons d'ara", publicat a *Germinabit*. Després, naturalment, *Serra d'Or* va continuar sent, en certa manera, una plataforma del moviment.

Serra d'Or és la revista cultural catalana de referència. Com va néixer?

L'actual revista va començar el desembre de 1959, com a fusió de dues publicacions patrocinades per Montserrat i que havien sortit per separat: *Germinabit*, dels antics escolans, i *Serra d'Or*, que era dels treballadors del monestir. A finals del 1959, per motius econòmics, les dues revistes es van fusionar, integrant-se a *Serra d'Or* l'equip de *Germinabit* (Ramon Bastardas i Max Cahner, que hi havien entrat a través de Josep Benet); per això deia 2a època.

Com va afectar a Serra d'Or l'adveniment de la democràcia?

En un principi, a *Serra d'Or* es van unir persones que en una situació normal haurien fet revistes separades i potser oposades. Era una plataforma unitària que encara es manté, pluralista i oberta a totes les tendències amb la condició que hi hagi respecte pels altres. Abans era única, ara es poden fer les que es vulguin. A partir de la mort de Franco s'hi han exclòs, en general, els temes polítics, perquè o hauria d'haver estat la revista d'un partit o calia un equilibri molt complicat. S'ha mantingut l'aspecte cultural, sense prendre posició per cap grup. Hi ha col·laboradors de tota mena de tendències.

A la revista van començar escriptores i escriptors com...

Serra d'Or va ser i és una escola. Montserrat Roig i Baltasar Porcel havien d'escriure aquí si ho volien fer en català. Fruit de la "Crida als escriptors joves" (que encara es fa anualment i han de ser de menys de trenta anys) van sortir noms com Montserrat Roig, que la vam fitxar per fer entrevistes, Oriol Pi de Cabanyes, Carme Riera... Tots aquests i molts altres noms importants de la literatura catalana van publicar els primers articles aquí. Per exemple, Terenci Moix, que el va portar Joaquim Molas i feia una secció sobre gent jove.

Serra d'Or és una revista religiosa amb col·laboradors que creuen, que no creuen...

No. *Serra d'Or* és d'informació general amb una secció de tema religiosos. Al consell de redacció no hi ha cap persona relacionada amb

l'Església, tret del director. De publicacions religioses tenim, per exemple, *Qüestions de vida cristiana* i *Documents d'Església*.

El futur de les publicacions, llibres, revistes...

El futur està en mans de Déu. D'aquí a uns quants anys m'hauré de jubilar, però confio que d'una manera o d'una altra l'editorial tirarà endavant. No hi ha ningú imprescindible. Ara anem fent amb dificultat. Els llibres valen més diners i la gent llegeix més poc, de manera que els ingressos baixen i les despeses pugen i cada vegada és més difícil. No cal dir que necessitem el suport de tots els qui s'interessen pels llibres religiosos i per la cultura del país.

Benigne Rafart. *Full Diocesà Solsona-Vic* (2005)

IV (2006)

Veü en off

L'abril de 1991, un camió arriba secretament al monestir de Montserrat. Porta un carregament excepcional, que alguns consideraven perdut i que molts han esperat retrobar durant més de 50 anys. Es tracta d'un tresor singular: el camió transporta cançons. La lletra i la música de desenes de milers de cançons tradicionals i el relat de com van ser recollides durant la dècada de 1920 i fins al 36 per un grupat d'homes i dones que van recórrer les contrades de parla catalana buscant cantaires pels pobles. El testimoni d'una aventura excepcional: l'obra del Cançoner Popular de Catalunya, un dels treballs de recerca etnomusicològica més importants d'Europa.

Aquell matí d'abril de 1991 el pare Josep Massot i Muntaner, monjo de l'Abadia, va ser el primer a examinar el material que el camió descarregava. Havia esperat tota una vida aquell moment.

Josep Massot i Muntaner

La literatura popular ja l'havia mamat a casa perquè el meu avi havia recollit una col·lecció de cançons populars i, quan feia el primer any a la Universitat, el meu pare em va demanar que l'ajudés perquè això ho volien publicar a València.

Veü en off

En un estiu, treballant nit i dia, el pare Massot va enllestir l'inventari dels milers de fitxes, fotografies i altres materials.

Josep Massot i Muntaner

Vaig treballar-hi massa i em va afectar la salut.

Veü en off

Des d'aleshores, cada any té cura de la publicació d'un volum amb l'immens material de l'obra del Cançoner. Ja va pel setzè.

Per aquesta tasca va rebre el 1997 el Premi Nacional de Cultura Popular. Però Josep Massot és a més un humanista destacat que ha escrit milers de pàgines sobre literatura catalana, història de l'Església i història contemporània de la seva terra, Mallorca, on va néixer el 1941. Llicenciat en Filologia Romànica, va ser professor de literatura de la Universitat de Barcelona.

Des del 1970 el pare Massot dirigeix les Publicacions de l'Abadia de Montserrat i revistes com Studia Monastica o Randa. El 1996 va rebre la Creu de Sant Jordi per la seva tasca d'investigació. També és doctor Honoris Causa per la Universitat de les Illes Balears.

Josep Massot i Muntaner

Tota la vida me l'he passada llegint i això és una passió que no me la treu ningú de sobre. Com més coses fas, més saps que no saps res. Això ja ho deien els grecs.

Veü en off

Aquest programa ha tingut el privilegi de conversar llargament amb el pare Massot per saber tota la veritat sobre el retorn a Catalunya, des d'un lloc desconegut de Suïssa, dels materials de l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya, però no només per això.

Hauríem desaprofitat el temps que ens concedia el pare Massot si no haguéssim parlat de tantes altres coses. El primer que ens va colpir va ser la consagració absoluta a l'estudi. Volíem saber de primera mà en què consisteix exactament el plaer de saber.

Jordi Lara (J.L.) Pare Massot, em deia que no recorda quants llibres té publicats.

Josep Massot (J. M.) Això mai! Perquè fa tants anys que vaig començar que ja m'hi perdo i, a vegades, si me'n demanen la llista, tampoc no la sé fer sencera. Ho he de mirar cada vegada.

J.L. De totes maneres, sí que, entre llibres, assaigs, articles, ressenyes, un miler de publicacions?

J.M.: Bastant més.

J.L. Bastant més? Més d'un miler?

J.M. Bastant més. Uns quants centenars. Tampoc no sé quants centenars més, perquè tampoc ho tinc comptat.

J.L. Sap què es diu en el món acadèmic en relació a la seva capacitat de treball? Quan dorm el pare Massot?

J. M. Com els altres.

J.L. Però, certament, cal una disciplina i una constància, que vostè ha seguit des de molt, molt jove.

J.M. Sí, quan tenia entre setze i disset anys ja vaig començar. Els primers articles els vaig publicar quan era estudiant a la Universitat. I, d'una manera o d'una altra, sempre he anat continuant, però amb períodes que he pogut fer molt poca cosa, com ara mateix, que la feina de cada dia t'absorbeix, i sempre m'he dedicat a altres coses que no són treballar, tenir hores per treballar per a tu. Això gairebé puc dir que no ho he tingut mai. Si he fet coses és perquè me les he tretes de les vacances i de la feina i d'altres coses, o durant dies —dies que l'altra gent no treballa— i procurant anar més de pressa també. Hi ha persones que necessiten tres mesos per fer una cosa i altres que en tres dies les fem. Això va com va, però també hi ha vegades que et penses que les faràs en tres dies, i necessites tres anys, o no les fas mai.

J.L. També li va caldre un estiu per fer tot l'inventari de l'obra del Cançoner. Un estiu que naturalment...

J. M. Un estiu que em vaig posar malalt.

J.L. Es va posar malalt?

J.M. Sí.

J.L. Un estiu intens, nit i dia.

J.M. Vaig treballar-hi massa i em va afectar la salut.

J.L. En parlarem, de l'obra del Cançoner, però encara voldria parlar una mica més d'aquesta passió per l'estudi, sobretot. Quina mena de plaer és el plaer d'investigar, d'estudiar? Què li aporta?

J. M. És una cosa que la tens ja des de petit. Jo vaig tenir la gran sort de néixer en una casa que estava plena de llibres, i que teníem a la família, per una banda, una branca que eren músics —que això també em va afectar perquè em van fer estudiar piano de petit, i d'això no en sé gaire, però sé música, que molta gent no en sabia, i em va servir quan vaig venir aquí i m'ha servit per a l'obra del Cançoner— i, després, hi havia una gran passió pel món de l'arqueologia i de la història; per tant, des de petit, sense adonar-me'n, tot això em va passar per les mans i ho vaig llegir, i sabia un munt de coses i m'interessaven un munt de coses que la gent normal no les aprenen fins que van a la Universitat, o no les aprenen mai, diguem-ho així, n'aprenen d'altres que potser són més útils que no pas aquestes, però, sigui el que sigui, això ho portes a dintre. Hi ha coses que les saps sense que te les hagi ensenyat ningú. I, per tant, ja a partir de l'interès que tens... En el meu cas m'ha agradat sempre molt llegir i he llegit de molt menut. Vaig aprendre sol a llegir en català, les *Rondalles* de mossèn Alcover, sense que ningú me n'ensenyés. M'havien ensenyat a llegir en castellà —però, llavors, l'ensenyaven quan tenies tres o quatre anys— i aleshores tota la vida me l'he passada llegint, i això és una passió que no me la treu ningú de sobre. Va arribar un moment que deia que seria bibliotecari; un altre moment que deia que seria professor de literatura, professor de francès. I he acabat no sent ni una cosa ni una altra.

J.L. Als vint-i-un anys va ingressar a l'orde benedictí.

J.M. Als vint anys.

J.L. Vint anys?

J.M.: Encara no havia fet els vint-i-un. Era l'últim curs de carrera i al cap de dos mesos de ser aquí vaig fer els vint-i-un anys. De fet, vaig acabar l'últim curs aquí.

J.L. A més a més, l'ingrés a l'orde benedictí, aquí a la comunitat de Montserrat mateix, suposava d'alguna manera una renúncia a

una possible carrera acadèmica, a un lectorat a Liverpool que em sembla que tenia.

J. M. Un trencament. Per una banda, m'havien ofert anar a Liverpool a fer de lector i tenia un catedràtic que volia que fos ajudant seu. Des dels primers anys em deia que em necessitava. Això són coses d'aquelles que van com van.

J. L. Pare Massot, ¿fins a quin punt la fe, la crida de la fe, és tan potent, tan forta, que algú que té una passió des de tan menut ja pel que és el món de l'estudi, el món de la literatura, decideix renunciar a aquestes projeccions futures com aquest lectorat possible i ingressar a l'orde benedictí?

J. M. Són aquelles coses que no saps ben bé com passen.

J. L. Com es manifesta una vocació?

J.M. En el meu cas, molt ràpidament. Quan era estudiant de tercer curs. Mai de la vida se m'havia acudit. Sempre tenia molt clar que volia una vida de professor, d'institut o d'universitat, o el que fos. Hi va haver moments que també havia pensat això de ser bibliotecari —per ser bibliotecari llavors haviem de fer la carrera que llavors es deia de Filosofia i Lletres i després fer un curs especial. I quan feia, penso —no ho sé— segon o tercer curs, vaig pujar aquí amb uns amics. La primera vegada no va passar res; i, després, vaig tornar a pujar una altra vegada. I com que ho llegia tot —tenia un professor que deia que els bons lectors llegíem fins i tots els papers que trobàvem pel carrer—, doncs vaig llegir la regla de Sant Benet i aquells llibres que ens diuen què és Montserrat i vaig pensar: “mira, això és una cosa que està bé”, i en molt poc temps vaig decidir d'entrar-hi; en aquell moment no sabia si continuaria treballant en coses d'aquestes o no. De fet, durant una colla d'anys vaig haver de trencar pràcticament del tot amb el que havia fet fins aleshores.

J.L. Naturalment, va començar a estudiar teologia.

J.M. I vaig començar a fer classes de literatura i de català als meus companys. En certa manera vaig enllaçar el que havia fet amb el que aquí vaig continuar fent. Sí, en un altre lloc, mirant-ho amb

perspectiva, m'hauria estat més difícil adaptar-me. Aquí em vaig trobar —per això suposo que vaig decidir venir— que era un lloc molt diferent. Hi havia unes persones que tenien una visió del cristianisme molt més oberta de la que hi havia en altres llocs. Eren els moments del concili Vaticà II, que era una època important, de canvi. Aquí hi havia una gran activitat cultural, intel·lectual i, fins i tot, política, encara que en aquell moment jo directament no m'hi havia dedicat, però, diguem-ne, jo sempre he estat un militant antifranquista, vulgui o no vulgui. Nosaltres corriem davant la policia; estàvem poc o molt ficats en coses; teníem amics que pertanyien a partits. Que un en el meu cas... Una vegada van agafar un amic meu, i em va fer avisar que havia donat el meu nom a la policia; afortunadament, no em van venir a buscar, no va passar res, però tranquil no n'estàs gaire.

Veü en off

L'antifranquisme del pare Massot s'ha expressat en molts camps d'estudi. En especial, però, en una vintena de llibres que investiguen la Guerra Civil i el franquisme a Mallorca. Una de les seves aportacions principals en aquest camp va ser l'estudi del llibre Els grans cementiris sota la lluna, de l'escriptor francès Georges Bernanos. Bernanos, que en un principi s'havia manifestat addicte a l'alçament militar, va denunciar després en aquest llibre els assassinats comesos pel feixisme a l'illa. Un llibre que va ser prohibit i censurat i que Josep Massot ha estudiat amb detall.

Josep Massot i Muntaner

Aquesta repressió era contra totes les persones que es consideraven d'esquerres, i entre aquestes persones hi havia molts treballadors que pertanyien a sindicats o que simplement eren mal vistos per un o altre. Hi havia una sèrie de burgesos que eren d'Esquerra Republicana Balear, que fins i tot alguns els van matar després d'un consell de guerra, per donar exemple. Van matar, fins i tot, un capellà, per donar exemple; van matar un guàrdia civil, per donar exemple. Per què, si no? No? I van matar moltíssimes altres persones. El nombre exacte de morts no el sabem, però en tenim més de mil noms i se suposa... Ber-

nanos en un moment determinat parla de vuit o nou mil. Això no, però potser a dos, tres mil, sí que hi van arribar.

Veü en off

Josep Massot concep la cultura com un tot en què les diferents disciplines han d'estar coordinades a la recerca de la veritat.

Josep Massot i Muntaner

Diguem que per mi sempre tot surt a partir de la literatura, però després la literatura sola no ho explica tot i has de passar a una visió històrica més àmplia.

J.L. De totes les disciplines que vostè ha treballat i d'altres que pot encetar qualsevol dia, quina li agrada més? Què li ha aportat l'estudi? Totes tenen aquest tronc comú de l'interès per la literatura. Però la història de l'Església, la història de Mallorca, del folklore, què li aporta cadascuna d'elles? Quina li agrada més?

J. M. Tot plegat és, diguem-ne, un tipus de recerca que és el que ara està de moda, que és el que en diuen recerca interdisciplinària, i que moltes coses no s'entenen si no en saps d'altres i si no les poses en relació amb d'altres. Per tant, quan vaig començar aquest altre tema que ara deia, que és la part d'història de la Guerra Civil a Mallorca i, de passada, a Catalunya, inicialment vaig començar per la literatura, perquè venia d'una cosa molt concreta, que era del llibre de George Bernanos, *Els grans cementiris sota la lluna*, i saber què hi havia de veritat, què de mentida, i què passava i què no passava. Després hi havia una altra cosa, que era un repte personal. Tenia un professor a la Universitat que em deia que els mallorquins havien estat sempre de dretes i que havien guanyat la guerra, i que els catalans l'havien perduda; i aleshores tot això a mi no m'acabava de convèncer, i m'hi vaig posar i, al final, vaig poder demostrar que sí però que no, que hi havia tot un sector de mallorquins que havien estat republicans, que s'havien exiliat –que n'hi havia d'altres que deien que no hi havia ni un exiliat mallorquí–, que havien escrit un munt de coses –que molts deien que no s'havia escrit mai res– i que al capdavall els que van perdre la guerra van ser tots, els d'un cantó i els de l'altre, perquè al 39 esta-

ven molt pitjor que al 36. I aleshores tot això no es pot fer sense tenir un coneixement ampli. Has de conèixer idiomes, perquè per a totes aquestes coses s'ha de treballar en anglès, s'ha de treballar en francès, en alemany, en castellà, i en altres llengües, si pot ser; i de tant en tant en llatí i tot. I aleshores s'ha de tenir un coneixement històric del marc, i després, si saps més coses, encara millor.

J.L. Pare Massot, com ho fa un home de fe, que té una trajectòria humanística tan important, per defugir una certa vanitat intel·lectual?

J.M.: Penso que, com més coses fas, més saps que no saps res — això ja ho deien els grecs. Els que es pensen que ho fan molt bé són els que ho fan pitjor. Per tant, un dia parlant a l'editorial de què estava més orgullós, vaig dir que no estic orgullós de res. He fet el que he pogut, i moltes altres coses les hauria pogut fer millor, i etcètera. I, per tant, en aquest aspecte crec que aquests intel·lectuals que només pensen a ser més bons que els altres, etcètera, s'equivoquen molt, perquè no van pel bon camí. Almenys jo procuro no anar-hi, per aquest camí.

Veu en off

Ens pensàvem que trobaríem un monjo enigmàtic i vam trobar un monjo que desfeia enigmes, però encara no havíem parlat d'allò que ens havia portat a Montserrat: el misteri de l'obra del Cançonero. Recapitulem.

El dia de Reis de 1922 el mecenes guixolenc Rafael Patxot convocava una dotzena d'entitats i desenes d'estudiosos de la cançó popular a una reunió extraordinària al Palau de la Música Catalana. Patxot, amb el suport de l'Orfeó Català, pren la paraula i els proposa participar en un projecte molt ambiciós: recollir i sistematitzar totes les cançons tradicionals dels Països Catalans. En dirà Obra del Cançonero Popular de Catalunya. Finançar les missions de recerca, obrir una oficina estable i publicar els primers treballs li costarà a Rafael Patxot milions de pessetes de l'època.

Durant catorze anys un grup de músics i escriptors, dirigits pel mestre Francesc Pujol, recorreran els territoris de parla catalana a la recerca de cançons i danses; entrevistaran milers de testimonis; els fo-

tografiaran; i, sobretot, fixaran la partitura de les músiques. A més es recopilaran antics cançoners i es convocaran concursos per incentivar els treballs de recerca. Cap al 1936, quan la Guerra Civil aturi el projecte, hauran aplegat un material que, amb l'aportació d'altres cançoners anteriors, superarà les quaranta mil cançons i danses.

Als anys 40 es va publicar el primer volum d'un diccionari que havia d'estar dedicat a la dansa, als entremesos i als instruments de música i sonadors. A la coberta hi consta una data de publicació falsa, anterior a la guerra: així s'eludia la prohibició de publicar en català. Si consultem algunes entrades del Diccionari, veuram que ens remetem a un segon volum. Avui se sap que abans de la guerra aquest segon volum estava llest, a punt d'entrar a la impremta, però no es va arribar a publicar mai; ni se sap qui en té els originals.

La qüestió és: on es troba aquest material? On va estar amagada l'Obra del Cançoner durant tants anys? Com va ser possible la descoberta i retorn a Catalunya? Ningú no ho sap millor que Josep Massot.

J. M. El 36, com que era una guerra que, per una banda, tothom l'esperava però que ningú es creia que arribés, no s'havien pres cap mena de precaucions. I el senyor Patxot va haver de fugir perquè en aquell moment els anarquistes l'haurien afusellat perquè el consideraven un burgès; i després del 39 no va poder tornar perquè els franquistes el consideraven un catalanista. Ja li van fer un expedient de depuració; va haver de pagar —i va pagar— una multa enorme, però va dir que en vida de Franco no tornaria a trepitjar mai més el país. Aleshores, aquest material es va quedar en un pis de Via Laietana, que hi havia començat l'Orfeó Català. En temps de la Dictadura de Primo de Rivera, l'Orfeó va tenir problemes de tipus catalanista i per raons de seguretat van llogar un pis a Via Laietana i hi van instal·lar el que en deien l'oficina del Cançoner. Llavors, quan es va acabar la guerra, l'Orfeó volia continuar la recerca; aleshores l'Orfeó va intentar continuar-ho, però el senyor Patxot els va dir que de cap manera, i la cosa es va embolicar tant que va acabar en un plet. El senyor Patxot, que era tan antifranquista, no va dubtar a portar l'Orfeó davant els tribunals franquistes i va guanyar, perquè ell era el que havia pagat tota l'obra. I aleshores tot aquest material, una bona part als anys quaran-

ta, gairebé als anys cinquanta, el van enviar cap a Suïssa i una altra part es va quedar amagada a Barcelona, en un pis que depenia de la família Patxot, i una altra part —en moments que no sabem— s’ha perdut o de moment no ha estat trobada; és a partir d’aquí que ve la història del retorn.

J.L. Es va crear una llegenda a l’entorn d’aquests materials. Es va arribar a dir que tots aquests materials la família Patxot se’ls havia venut a una universitat nord-americana.

J.M. A una universitat de Califòrnia. Tenia un cert fonament, això, perquè en aquella universitat hi havia un nét de Menéndez Pidal, en Diego Catalán, que coneixia aquest fons, que hi havia treballat a Barcelona amb un permís; de fet, no ho deixaven veure a ningú, i ell ho va poder veure i va poder aprofitar una part del material; i aleshores, com que en sabia la importància, va intentar que des dels Estats Units ho comprassin. I hi havia un membre de la família Patxot que era nord-americà i sembla que aquest era l’enllaç, però la resta de la família es van posar d’acord que volien que tomés a Catalunya.

J.L. Va morir Rafael Patxot i va deixar dit que volia que els materials tornessin a Catalunya.

J.M.: Sí, i, segons els seus hereus, va deixar dit que volia que tornessin a Montserrat, tot i que això no em consta que estigui escrit enlloc, però en tot cas el que sí que va dir era que havien de tornar quan hi hagués garanties que no tomés a passar el que va passar l’any 36. És a dir, van esperar la mort d’en Franco, i van esperar encara uns quants anys més, i llavors van començar unes negociacions que van ser molt llargues, i molt entrentingudes, i ja directament ens ho van oferir a nosaltres.

J.L. Aleshores, pare Massot, per situar-nos una miqueta. Se sabia que hi havia aquests materials. Hi havia rumors que potser s’havien perdut o s’havien venut. Eren materials cobejats (J.M. sí, tothom els demanava, sí), perquè, naturalment, és un tresor de la música i de la dansa populars d’aquest país, i arriba l’any 91 i la comunitat de Montserrat rep una carta, avisant que hi ha...

J.M. La carta no me'n recordo la data en què va arribar, però en un moment determinat va arribar una carta, sí.

J.L. ¿Es van posar en contacte amb vostès avisant que arribarien uns materials?

J.M. No, primer ens van demanar si els volíem. Primer, un superior religiós de Suïssa, que ens va dir que mai de la vida diguéssim qui era. Jo ho he sabut per altres cantons, qui era, i que els materials eren a casa seva. I en sé el motiu també, però, és clar, com que ells no volien que es digués, doncs no ho dic; però, en tot cas, estaven en una casa religiosa de Suïssa i el superior d'aquesta casa va escriure al nostre abat dient-li que ens passaria aquest material amb una reserva absoluta i que de moment no s'hi podia fer res. El pare abat casualment sabia de què anava la cosa, perquè el seu pare —el pare abat d'aquell moment era el pare Cassià Just i el seu pare era el mestre Joan Just— havia fet dues missions, i m'ho va ensenyar de seguida. I li vaig dir: “Això ho hem de salvar perquè tothom li va al darrere i hem de fer els possibles, però s'ha de fer d'una manera correcta”, que volia dir primer... Jo en aquell moment no sabia com havia anat el plet amb l'Orfeó. Sabia que hi era, però no sabia com s'havia acabat. I segon, sabia que una bona part d'aquest material era a Suïssa. Per tant, això no els va agradar gaire i es van allargar molt les negociacions. Per tant, això era abans, perquè van arribar el 91. Ens n'anem a tres o quatre anys abans. Això ho sé perquè tinc la carta primera, etc., però de memòria no me'n recordo. La qüestió és que, finalment, ja va venir un representant de la família, que n'era el marmessor, i ens va dir que ens ho donaven, que ens farien uns poders notariais, que legalment era nostre i que en podíem fer el que volguéssim, que els tinguéssim informats, però que no féssim gaire soroll. Aleshores, a partir d'aquí, ens van arribar un camió de Suïssa i un altre camió —no sé si va cabre tot en un, però en tot cas una part va arribar de Suïssa i la resta va venir de Barcelona. La de Suïssa, perfecta, amb unes caixes magnífiques, de fusta, tot molt ben embalat. La part de Barcelona, desastrosa, que fins i tot ens van enviar sacs de paper que eren per llençar però que, afortunadament, no els vam llençar, perquè dins d'aquests sacs hi vaig trobar els inventaris dels anys quaranta, que ens van permetre saber

què hi havia i què no hi havia i què s'havia perdut i què no s'havia perdut; després hi havia cartes, per exemple la de Diego Catalán —la que esmentava abans—, demanant per consultar l'Arxiu, i altra documentació d'aquesta mena, que algunes les vaig haver de posar sobre la taula i agafar-ne els trossets i tornar-ho a enganxar per... Allò era una feina una mica policíaca.

J.L. Pare Massot, vostè va saber mai d'on venien? On havien estat amagades a Barcelona aquestes...?

J.M. Estaven en una casa de Barcelona, sí. L'adreça exacta no, que no la sé. Me l'han dit alguna vegada, però no la tinc memoritzada. A Suïssa sí que ho sé perfectament —però és això que ells no volen que es digui—, una casa religiosa de Suïssa.

J.L. Per què aquest secretisme a l'entorn d'aquest tresor?

J.M. Això està relacionat amb la família Patxot, perquè el senyor Patxot era un gran mecenes i, quan va marxar de Catalunya, en va marxar molt ressentit, i aleshores la seva família tenien la sensació que aquí parlarien malament d'ell. Quan va ser totalment al revés, que primer havia anat al Centre Excursionista tot un altre fons, que era el de La Masia Catalana, que hi estaven treballant tot un grup d'arquitectes i etnògrafs per fer un treball sobre la masia catalana, i això encara hi és, aquest material, al Centre. I d'allò no se'n va parlar. Ho vam saber més endavant. Això del Cançoner, com que era molt més conegut, era un tema que no el podien donar així sense que se sabés, i nosaltres vam planejar una estratègia política: de seguida que va arribar, amb el pare abat —que ja no era el pare Just, sinó el pare Sebastià Bardolet— ens vam posar d'acord perquè ell mateix va anar a veure el president de l'Orfeo i l'hi va explicar. El president de l'Orfeo li va dir: "Gràcies a Déu que s'ha salvat, que sigui en un lloc o en un altre és igual". Que això també és sempre el pacte que hem fet amb els de l'Orfeo, però a l'hora de la veritat, quan hi va haver aquest plet, els de l'Orfeo no van donar tot el que tenien, però és igual, el que hi ha a l'Orfeo és de l'Orfeo, i el que tenim nosaltres és nostre; i tot és per a les persones que s'hi interessin. Del que es tracta és d'obrir-ho i deixar-ho consultar. En tot cas al cap dels anys la família Patxot estan

molt contents, i tenim un clima de confiança i d'amistat mútua. Avui mateix acabo de rebre una carta que en parlen d'això i em diuen que la confiança ve de les dues bandes. I gràcies a Déu, ens n'hem sortit! Però al començament no semblava que les coses anessin així.

J.L. Aquestes reticències de Rafael Patxot, és clar, són fruit d'un somni estroncat. Un home que va posar il·lusió no només en aquest projecte...

J.M. Ell va quedar frustrat. Va tenir la sensació que Catalunya l'havia traït. Els seus hereus aquesta sensació encara la tenen més.

J.L. Aquest compromís cívic de Rafael Patxot amb el país... ¿Vostè no ha tingut mai por, amb la seva obra, amb la seva dedicació al país a través de la seva obra, que el país el decebés d'alguna manera?

J. M. Ah , no, això no em preocupa. Jo tinc amics que sí, que diuen "ai!, que m'haurien hagut de fer no sé quantes coses". Fas el que sembla que has de fer. En el cas de Patxot ho comprenc més, perquè havia gastat un munt de diners i havia fet una sèrie d'obres, i llavors, quan van arribar... Per exemple, tot el que havia fet dels núvols, que era la seva especialitat, i l'altra cosa de meteorologia, que era també la seva especialitat, tot això quan van arribar els tècnics franquistes l'hi van requisar tot, l'hi van prendre, i tota una feina immensa va quedar reduïda al no-res, o utilitzada per unes persones que a ell no li agradaven. Era una persona d'ordre, però no era feixista, no volia saber res amb els feixismes.

J.L. Pare Massot, tenim ja aquest material a Catalunya, a disposició de qui vulgui consultar-lo. Per a què serveix, avui dia, un aplec de milers de cançons i danses que ja no es canten ni es ballen?

J.M. Doncs, serveix perquè... Primer, per conèixer el patrimoni cultural en català, que a més a més la cançó popular és una de les coses que és de tots els Països Catalans. Hi ha algunes que són típiques d'un lloc o d'un altre, però en general és una de les mostres que la llengua és única i que té una literatura única, que es cantava per tradició orals als diversos llocs. I després, es pot veure que hi ha muntanyes de per-

sones que ho volen consultar perquè els fa molta gràcia saber al seu poble què es feia i què no es feia; no són només les cançons, perquè hi ha les memòries, que expliquen la vida d'aquell moment, i hi ha sobretot les fotografies: l'arxiu fotogràfic de l'Obra del Cançoner és extraordinari!

Veü en off

Com la majoria de tresors, l'Obra del Cançoner va ser el fruit d'un esforç col·lectiu. Com qualsevol tresor, va motivar l'enfrontament dels qui el cobejaven. Finalment, la custòdia del tresor va recaure, és clar, en qui va mostrar les qualitats necessàries: saviesa i paciència. Dues qualitats que Josep Massot ha aplicat a tota la seva obra.

J.L. Aquesta obra l'ha dut a terme en bona part per la seva passió per l'estudi, però hi ha també una part de compromís cívic amb el país, de servei, d'obrir uns camins d'investigació que permetin entendre més aquest país on vivim, aquest país...

J.M. Això deu correspondre una mica al que pensàvem en el meu temps, que les coses servien per obrir camí, i crèiem que estàvem en un moment que s'havien de buscar camins nous i que era possible de tirar endavant moltes coses. Ara l'experiència ens ha demostrat que potser a vegades érem massa optimistes i que confiàvem massa en la bonesa de les persones i dels sistemes, perquè a l'hora de la veritat hi ha corrupció en uns sistemes i en uns altres, i en els de més enllà. Coses que havíem idealitzat molt, després vam anar descobrint que... M'explicaven —diria que no eren companys meus, però persones conegudes— que quan hi va haver la invasió de Txecoslovàquia hi va haver un estudiant que es va suïcidar, perquè se li ensorrava tot el món. Aleshores, aquesta idea que nosaltres teníem de fer una història total que servís per arreglar-ho tot és evident que em va influir. I potser en aquest moment ja no m'influeix tant, però les coses tenen la seva trajectòria, i sempre penses que el que fas poc o molt, encara que sigui d'una manera molt humil i molt senzilla, serveix per tirar endavant un compromís amb un país, amb un poble. I això jo sempre ho he tingut molt clar, que pertanyo a una comunitat que no és solament la meua de Mallorca, sinó que va més enllà, que arriba fins a l'Alguer,

de maneres diferents, i que passa per Menorca i per Eivissa, i pel País Valencià. I això sempre ho he tingut molt present, i, de fet, quan em demanen coses, em demanen per anar a Alemanya, per anar als Estats Units o per anar al Canadà, no hi vaig mai, i, en canvi, em demanen per anar a Eivissa i hi vaig. Això és evident.

J.L. Com veu actualment aquesta idea dels Països Catalans, la realitat social, política i lingüística? En quin estadi es troba la idea?

J.M. Es troba en alguns aspectes molt millor que no estava abans, i en altres aspectes està en crisi. Al País Valencià les coses estan molt embolicades. A Mallorca hi ha uns grups que sí, però altres grups que no. Aquí mateix hi ha molt centralisme barceloní, la resta no compta gaire. Tot és molt complicat i tampoc no es pot generalitzar massa. Però, sigui el que sigui, comparat amb quan jo era petit, hi ha una gran diferència, perquè en aquell moment hi havia un poeta de Mallorca que deia: “Tots cabem en un tramvia”. Les poques persones que ens interessàvem per aquestes coses èrem poquíssimes, i ens coneixíem totes o ens barallàvem totes, i, en canvi, ara hi ha moltíssima més gent. I ara a les universitats.; per començar, quan jo era estudiant, a Mallorca no podíem estudiar i havíem de venir a estudiar a Barcelona. Això per una banda era una cosa positiva, perquè t’orejaves i sorties del món de l’illa. Però el fet que s’hagin obert universitats noves, que hagin sortit molts professors i que coses que abans feia una sola persona, ara les fan cinquanta o cent o dues-centes persones, i les especialitats també s’hagin diversificat, tot això és positiu.

J.L. Parlant de la diversificació de les especialitats, d’aquest saber que en aquesta societat competitiva d’avui cada vegada exigeix a la gent que sàpiga molt d’una cosa i, per tant, que s’hi hagi de consagrar, ¿creu una mica que la figura del savi, de l’erudit —de vostè mateix, el pare Batllori, aquestes figures intel·lectuals que han sabut tocar diversos temes a fons— creu que va de baixa?

J.M. Sí, perquè el món d’ara, sobretot la universitat d’ara, afavoreix l’especialització. I aquesta especialització, per una banda, és molt bona, però, per l’altra, talla molt les ales; evidentment se sap més, però es dóna la paradoxa que hi ha gent que fa literatura catalana sense es-

tudiar literatura occitana, és a dir, literatura provençal, que per entendre tota la cultura catalana fins al segle XVI sense saber que abans hi havia hagut els trobadors no s'entén res, o bé fan literatura castellana i no han estudiat literatura llatina i no entenen res de tota una colla de coses. Vull dir, com més un s'especialitza, més perillós és no situar. Tot té avantatges i inconvenients.

J.L. És paradoxal perquè, a més a més, vostè em deia fa un momentet que es parla d'aquesta línia d'investigació acadèmica interdisciplinària cada vegada més. S'intenta esborrar la frontera entre ciències i lletres, que hi hagi un saber comú, però, en canvi, la societat, sobretot a nivell competitiu, a nivell d'eficàcia professional, ens exigeix una especialització.

J.M. Llavors el que s'ha de fer és treballar en equip, i mirar de combinar els que saben una cosa amb els que saben l'altra. No sempre és fàcil. En el món de les ciències treballar en equip és molt corrent, treballar en uns laboratoris i etcètera. En el món de les humanitats, tot i que la tendència de les universitats actuals i dels ministeris d'educació, etcètera, és de fer equips de treball i grups, a l'hora de la veritat la gent treballa molt cadascú pel seu compte, perquè hi ha un munt de coses que sol no les pots fer; ara el que sí que es pot fer és en certs aspectes treballar en equip.

J.L. Enguany es commemoren els cent vint-i-cinc anys del patronatge de la Verge de Montserrat, de la Moreneta, com a patrona de Catalunya. Aquesta data, 1881, d'alguna manera assenyalà un moment en el qual Montserrat, a més a més de ser un centre de fe, durant aquesta història recent ha estat també un fogar de cultura, també de resistència cultural quan ha convingut. Quin creu que pot ser el paper de Montserrat en el segle XXI, a més a més de centre de fe? Quins papers pot jugar en aquest escenari?

J.M. Sí, jo penso que en aquests moments que les coses evolucionen molt ràpidament i no saps mai d'aquí a uns quants anys què passarà, però en aquests moments Montserrat continua tenint una funció com la que ha tingut durant molts anys, potser no des del 1881, però sí des del 1947, quan hi va haver les festes de l'entronització de la

Mare de Déu. Ha estat un lloc on hi ha cabut tothom. L'any 47, quan es van fer aquelles festes, es repartien uns papers que deien que eren les festes de tots els catalans, independentment...

J.L. ¿No va ser una mica l'excusa de la Comissió Abat Oliba, una excusa per obrir una mica el camí a certes reivindicacions polítiques?

J.M. Per poder tornar a fer conferències en català quan estava prohibit de fer-ne i per posar en relació persones que havien lluitat en un bàndol i en l'altre, i després, durant tots els anys del franquisme, a Montserrat s'hi han fet muntanyes de coses d'una manera discreta, però s'hi han fundat partits polítics, de dreta, de centre i d'esquerra; hi ha hagut munts de reunions de tipus polític o de tipus cívic, perquè en aquell moment no érem nosaltres sols. Un gran sector de l'Església catalana —una de les coses que de vegades ara la gent oblida, només pensen en coses negatives, s'ha de pensar no sols en les coses negatives, hem de pensar també en les coses positives— va poder fer una funció de suplència. L'Estat prohibia els drets humans, i aleshores el dret de reunió i associació tenia uns problemes molt grossos, i llavors moltes cases religioses van obrir les seves portes i van permetre això. I en aquest aspecte, el fet que Montserrat sigui un lloc on s'ajunten, per una banda, un santuari i un monestir que té la tradició, de sempre, d'acollir i no demanar a ningú qui és ni demanar per què vénen, sinó, simplement, obrir les portes i deixar fer; i, per l'altra banda, un centre cultural, que cada vegada s'ha afermat més. Ara tenim un museu molt important, un museu que serveix d'excusa per fer cursos —en tenim quatre, i cada any continuem fent-ne, en col·laboració sobretot amb la Universitat de Barcelona, però també amb altres universitats— que cada vegada tenen més èxit i més interès. I després hi ha un altre nucli, que és la natura. Ara és un parc natural, però en tot cas és un lloc on vénen excursionistes, i vénen escaladors, que veiem que els agrada la muntanya. Per tot això és una cosa una mica única.

J.L. Ens trobem a la Biblioteca de Montserrat, que és símbol d'aquest fogar de cultura i, quan mirem al nostre voltant —més enllà d'aquest pany de paret hi ha més llibres encara—, quan veiem

la quantitat de saber que hi ha congriat en aquest espai, molt sovint saber oblidat, llibres que fa anys que ningú consulta, per vostè, que s'ha consagrat a la cultura, tants llibres que ni recorda el nombre ¿no pensa de vegades una mica en la posteritat, en la pervivència de la seva obra? No hi pensa sovint, en aquest tema?

J.M. Penso que els llibres algun dia s'acabaran perquè és un mitjà que està basat en el paper, i el paper —sobretot el dels darrers anys, que és químic— arriba un moment que s'esborra, i aleshores probablement, no probablement, sinó que en aquests moments hi ha biblioteques que llencen llibres perquè diuen que estan en mal estat, i, d'altra banda, hi ha la competència de tota una sèrie d'altres tecnologies. Ara es fan llibres electrònics —les coses es fan digitalitzades— i hi ha el fenomen d'Internet, que ho ha revolucionat tot; i, per tant, el llibre tradicional —la Galàxia Gutenberg en diem, que va ser una gran revolució al segle XV— en aquests moments es troba en una època de crisi. Jo, com que els llibres m'agraden —i és la meva feina—, espero que no s'acabaran encara, que almenys no veuré que s'hagin acabat, però, probablement, d'aquí a una temporada hi haurà canvis molt profunds. Espero que, si com ara guardem els manuscrits i guardem els incunables que són del segle XV i guardem els llibres del segle XVI, també la gent futura guardarà els llibres del segle XX i XXI.

J.L. En tot cas el que és ben segur, sigui quin sigui el suport, és que no s'acabarà mai la passió per saber ni per investigar. ¿A vostè, li queda algun tema, per allò...”vaig ampliant, vaig escrivint sempre el mateix tema —el mateix llibre, com deia abans—, però hi ha branques que m'agradaria explorar més a fons”? ¿Hi ha alguna branca del saber que li agradaria explorar?

J.M. Ara tinc mil coses per fer, que no les acabo i, per tant, no puc pensar en coses noves, perquè...

J.L. No es pot permetre el luxe...

J.M. Els anys van passant i com més va, més veus que no arribes a tot.

J.L. ¿Té la sensació d'anar contrarellotge una mica?

J. M. Sí, els anys passen molt de pressa i l'agenda cada dia s'omple més, i aleshores a mi em passa que la meva feina de cada dia, que és la de l'editorial, és per dedicar-s'hi dia i nit, i de cap a cap, d'anys, i sense ni un dia de descans, perquè, si bades una mica, les coses es queden endarrerides; i aleshores, a més a més, tinc altres embolics:estic embolicat a l'Institut d'Estudis Catalans, a l'Acadèmia de Bones Lletres —que ara me n'han fet secretari i, per tant, t'hi has de dedicar una mica més— i mil altres coses. Després aquesta relació que sempre he tingut amb Mallorca —que, d'altra banda, a Mallorca encara hi tinc la meva mare i, per tant, m'agrada d'anar-hi—, però també amb Menorca i amb Eivissa; i, de tant en tant, amb València —a València hi vaig molt més poc, però també de tant en tant hi vaig; i doncs, aleshores, tot això fa perdre molt temps.

J.L. Suposo que vostè, que és una persona que té sentit de la història, s'haurà adonat que hem tingut una conversa que, televisivament, supera una mica els temps, els formats habituals —hem parlat llargament— i que, en bona part, també la conversa l'hem tingut amb aquesta vocació testimonial, no? La vocació de deixar testimoni, de fer un tast d'alguns temes que ha treballat el pare Massot. Potser aquesta conversa serà vista d'aquí vint anys o trenta, qui ho sap?

J.M. O s'esborrarà.

J.L. O s'esborrarà, exactament. Si no s'esborra —esperem-ho, perquè els serveis de documentació de Televisió de Catalunya són fantàstics—, com s'imagina que serà? O, en tot cas, què els diria als telespectadors d'aquí a trenta anys a propòsit d'aquest país pel qual vostè ha treballat a través de l'estudi? O com voldria que fos aquest país, quan el vegés des del futur?

J.M. Voldria que fos un país millor i que les coses funcionessin, que no funcionaran, però això és imprevisible.

J.L. Pare Massot, moltes gràcies per la seva paciència.

J.M. Moltes gràcies a vosaltres.

Veu en off

El testimoniatge de Josep Massot ens havia demostrat que el recolliment i l'estudi no són una forma de fugir del món, sinó una forma de comprendre'l. N'hi ha d'altres, però potser aquesta sigui l'única forma de capturar de debò les essències d'un món de vertigen, sotmès a transformacions permanents.

Nydia. Televisió de Catalunya (2006)

V
JOSEP MASSOT I MUNTANER,
L'ERUDICIÓ POLIFACÈTICA
(2007)

Si algú s'hagués de dibuixar mentalment una imatge, més o menys arquetípica, del que és avui en dia un erudit, és possible que el dibuix resultant no diferís gaire de l'estampa que ofereix Josep M. Massot i Muntaner (Palma, 1941), el pare Massot. La figura tímida i cordial, un punt malgirbada, les ulleres grosses i de vidres molt gruixuts, el cabell —escàs— descurat i en desordre, la veu lleu i potser fatigada, com si li costés de sortir. És una estampa, en definitiva, que es correspon ben poc amb tota l'energia i tota la capacitat de feina que el pare Massot fa anys que, com a escriptor, com a editor, com a historiador, com a activista cultural, va demostrant. Perquè el pare Massot —això és el que diuen tots els qui el coneixen i que l'han tractat— és un dels homes més feiners que ha donat la cultura catalana de les últimes tres dècades.

És molt fàcil de creure, i encara és més fàcil de comprovar: n'hi ha prou de pegar una ullada a la seva bibliografia, formada per una trentena llarga de llibres; o de donar un cop d'ull al ritme de publicacions que, com una màquina cultural imparable, manté l'editorial montserratina (Publicacions de l'Abadia de Montserrat) que ell dirigeix, juntament amb la revista Serra d'Or. Així que, un erudit, d'acord, però també editor, també escriptor i també empresari. Un erudit polifacètic.

Com era l'ambient familiar en què vàreu créixer?

Normal i corrent. Mon pare era metge, però li agradava molt llegir. A més, per la banda de mon pare, els meus parents eren gent que havia tingut molta relació amb la música i força relació amb la literatura. N'hi havia que havien estat a l'Arqueològica Lul·liana, i d'altres a qui els agradaven molt els llibres. Per això, l'ambient de cultura m'ha resultat sempre pròxim i familiar, l'he tingut sense haver-lo hagut de cercar.

No tan normal i corrent, doncs, si teníeu la cultura tant per mà.

Sí. Jo vaig aprendre a llegir tot sol en mallorquí perquè llegia pel meu compte les *Rondalles* de mossèn Alcover. En castellà, en canvi, me'n varen ensenyar a l'escola, als tres o quatre anys. En aquell temps ensenyaven a llegir molt prest.

Bona manera d'aprendre a llegir en mallorquí.

Sí. Hi ha una anècdota, que sempre explic i que és molt curiosa. Quan vàrem fer la primera comunió, don Guillem Colom ens va regalar, a mi i al meu germà petit, un llibre que acabaven d'editar a Can Moll que es titulava *Les millors rondalles de Mallorca*. Bé, quan ens el va donar, li vàrem donar les gràcies, vàrem anar a un racó a fullejar-lo i mirar-lo, i, al cap de cinc minuts, hi vàrem tornar i li vàrem dir: "Només hi ha dues que no haguem llegit!». I les dues que no havíem llegit era perquè apareixien als darrers volums publicats, que encara no teníem. O sigui que no només les havíem llegit gairebé totes, sinó que a més a més les recordàvem. Don Guillem Colom, és clar, va quedar veient visions.

Deviu tenir molla literatura mallorquina, a casa.

Sí. Les obres de Salvador Galmés i de Joan Rosselló de Son Forzeza, jo ja les havia llegides de petit. I entre el que teníem a casa i el que hi havia a ca la tia Mercè, que era on se celebraven les reunions literàries, hi havia quasi tota la literatura mallorquina dels segles XIX i XX. Quan tenia catorze o quinze anys, jo ja ho havia llegit tot. A més, també hi havia molts de llibres de la literatura castellana, i alguns de literatures estrangeres. Quan vaig anar a Montisíon, a partir del quart curs de batxillerat, vaig completar les meves lectures amb els llibres de la biblioteca del col·legi, que tot just s'havia convertit en biblioteca pública. Cada dia, a l'hora del pati, jo hi anava a cercar llibres, que llegia durant el vespre i que retornava l'endemà.

Retornem un moment a la infantesa. La feina de metge del vostre pare feia que us haguéssiu de moure sovint per l'illa?

La meva família era originària de Palma, i quan jo ja tenia més o menys un any es varen traslladar a Pòrtol, perquè la mare de mon pare

era d'allà i hi tenia una casa, de quan el meu padrí, que feia feina a correus de Barcelona, es va jubilar i s'hi va retirar. Al cap de poc va morir, i jo ja no el vaig arribar a conèixer, encara que m'havia d'acabar influïnt molt perquè ell havia estat qui havia començat a recollir cançons populars. En realitat, però, jo hauria d'haver nascut a Campanet, perquè aquesta fou la primera destinació de mon pare. De totes maneres, jo sempre m'he considerat de Palma, no de Pòrtol.

Quan i com vàreu començar a treballar en el tema de les cançons populars?

Als quinze o setze anys, mon pare em va demanar que l'ajudés perquè en volia publicar un recull en una editorial de València de totes les que havia recollit el padrí. El projecte s'acabà frustrant per raons econòmiques, però sense aquesta circumstància mai no se m'hauria acudit d'entrar en aquell món. Una circumstància a la qual també es va afegir el fet que, una vegada a Montserrat, se'm va donar l'Arxiu del Cançoner Popular de Catalunya d'en Patxot perquè m'encarregués d'editar-lo. Si me'l varen donar, naturalment va ser perquè, de jove, jo ja m'havia dedicat al tema.

Casualitats.

Vaig estar contentíssim, encara que vaig haver de canviar tots els meus plans. De vegades has de fer, no el que vols, sinó el que et toca. Des de l'any 1991 que m'hi estic dedicant; vaig començar amb el volum 4, perquè abans de la guerra ja se n'havien publicat tres, i, a partir d'aleshores, n'hem publicat un cada any. Enguany sortirà, ja, el número 17.

Al Col·legi de Montision, vàreu tenir bons professors, hi havia un bon ambient?

Bé, l'ambient... El que sí que vaig tenir varen ser un parell de molt bons professors, que em varen ajudar molt. Eren el d'història, que encara és viu, i que nom Miquel Ferrer Flórez. I el de literatura, que ja és mort, i que nomia Bartomeu Payeras. Especialment m'ajudà en Payeras, perquè aleshores el que m'interessava realment era la part de literatura, perquè volia estudiar Lletres a la Universitat, encara que

tots dos temes, literatura i història, m'han interessat sempre molt i en paral·lel.

D'això en parlarem més endavant, amb una mica de calma.

Sí. Però, per exemple, en el curs preuniversitari, del qual ens venguérem a examinar a Barcelona (la primera vegada que vaig venir tenia quinze o setze anys), ens va tocar estudiar dos temes monogràfics: per una banda Portugal i, per l'altra, tota la cultura del Siglo de Oro. Per preparar el segon podíem llegir, a més de totes les obres literàries que pertocaven, totes les històries que hi havia escrites sobre els segles XVI i XVII. Segurament vaig ser l'únic que vaig fer-ho, però llavors fou quan vaig llegir, entre moltíssims d'altres, per primera vegada en Ferran Soldevila —de qui en Ferrer ens prevenia i ens deia que vigiléssim, perquè era massa catalanista, i a mi m'entusiasmava.

P. Bons professors, doncs.

R. Sí. I a la Universitat, igual. Vaig tenir, primer, Antoni Vilanova, un gran mestre. Vilanova, però, va perdre la plaça de catedràtic a favor de José Manuel Blecu, que venia de Saragossa. Amb en Blecu, un altre professor excel·lent, ens vàrem fer molt amics, fins al punt que volia que em quedés amb ell a la Universitat. Fins i tot, quan vaig entrar a Montserrat, els primers dies em venia a veure molt sovint i em deia: “¡Salte, que le necesito!”.

Bo, això!

Aquells anys també vaig entrar en contacte amb l'IEC. I vaig anar a les primeres classes de literatura i llengua catalana, especialitat de Romàniques. En teoria, les impartien en Riquer i en Badia. No en vaig tenir cap dels dos, però, perquè l'any que jo vaig cursar-les en Badia era a Amèrica i la seva assignatura la va impartir un jesuïta mallorquí, que era família meva i que nomia Arbona, mentre que en Riquer, ara no record per quina raó, tampoc no ens va poder fer les classes. En Joan Petit en va ser el substitut; un altre gran professor de literatura, en Petit. Però bé: jo ara només t'estic dient els millors professors, també n'hi havia que no ho eren gaire.

I a l'IEC, què hi fèieu?

Bé, quan vaig entrar en contacte amb l'IEC, va ser també per rebre-hi classes, als Estudis Universitaris Catalans. El professor era en Joaquim Molas. Era el primer any després del seu retorn de Liverpool i substituïa en Jordi Rubió. Les classes eren de literatura catalana contemporània, des del segle XVIII cap endavant. En Molas em va influir molt i vàrem establir una molt bona relació.

No us ho vàreu plantejar mai, de quedar a la Universitat?

Inicialment sí, però sense tenir-ho gaire clar. Si hi hagués quedat, hauria quedat com a professor de literatura, encara que inicialment la meva idea era fer-me professor de francès, perquè aleshores tots els instituts en necessitaven. A més, gràcies a en Joan Petit, un gran coneixedor de la literatura francesa, la meva formació en la cultura i llengua franceses era prou sòlida. Una formació que, quan ja era a Montserrat, vaig intentar de completar aprenent també el món germànic; llengües i cultura. Primer vaig passar tot un estiu a un monestir alemany; després, vaig passar un semestre a Munic, en una escola privada que avui vendria a ser una mena de facultat de traducció i interpretació.

Quantes llengües podeu llegir, amb més o menys facilitat?

Ui!, no ho sé. Moltes.

Moltes quantes són? Set, deu?

No ho sé, no ho sé. No les he comptat mai. Però, a veure... Totes les llengües romàniques: llatí, català, castellà, francès, italià, portuguès, provençal, sard, romanès, retoromànic (aquest no al cent per cent, però sí bastant). I després l'anglès, l'alemany, una mica d'holandès (tampoc no al cent per cent, però sabent l'alemany i l'anglès no és difícil d'entendre). I també he estudiat grec, que en sé poc; i fa temps vaig estudiar també àrab, però la veritat és que ja no me'n record de res. Hebreu, en canvi, no n'he estudiat mai. Bé, les llengües que puc llegir són aquestes.

Creieu que avui en dia els estudiants surten més mal preparats de les universitats, o no?

No. Jo diria que el nivell més aviat ha augmentat. En general, avui dia els professors estan molt més ben preparats que no hi estaven en el passat. Jo, per exemple, vaig tenir un professor d'història, en Palomeque, un falangista que era deixeble d'en Sánchez Albornoz, que no tenia cap problema per explicar que a «las oposiciones éramos tres, los otros dos se pelearon y yo me quedé solo», i entre que ell «se quedó solo» i que era falangista, ja et pots imaginar el coneixement de la matèria que li havia fet falta per aconseguir la plaça: era un desastre. Mira si era mal professor que (això m'ho va contar en Molas, que el va tenir de professor de literatura), a classe, en comptes de parlar d'en Frederic Mistral, parlava als alumnes d'en Jorge Mistral. Avui dia, afortunadament, això ja no passa.

I pel que fa als alumnes?

Pel que fa als alumnes, jo crec que el nivell també ha augmentat. El que passa és que, avui, hi ha moltíssima més gent que va a la Universitat, i això fa que en surti molta més de bona i, també, molta més de dolenta. Un problema de la Universitat és que potser tot s'ha especialitzat una mica massa.

Com vàreu viure la Barcelona de l'època, de finals dels cinquanta i principis dels seixanta?

La Universitat bullia, en aquells moments. Ja hi havia hagut els fets del Paranimf: ja havien cremat tot el que es podia cremar, havien tirat retrats d'en Franco i d'en José Antonio al pati... Quan jo vaig arribar-hi, ja havien tret a fora els de Dret, que eren els que armaven més enrenou, i els havien traslladat a la zona de la Diagonal que ara en diuen universitària. Al meu primer any per Barcelona ja vaig córrer davant la policia, ja vàrem tenir dies de vaga, el meu curs estava tot ple de cèl·lules de partits polítics i, fins i tot, a un amic meu que era del PSUC el varen tancar a la presó, i ell ens va avisar que havia donat els nostres noms. No és que jo fos del PSUC ni que em poguessin fer res, però diguem que unes quantes setmanes no vaig viure gaire tranquil.

Vós hi vàreu córrer, davant de la policia?

Sí, sí, és clar, com tothom.

Com tothom em sembla que no: molts ho diuen i no ho feren; vós no ho dieu gaire i sí que ho féreu.

Sí, sí: en aquell temps, la majoria ho feien. També donàvem doblers, els pocs que teníem, perquè els estudiants que estaven presos poguessin seguir estudiant. Fèiem moltes coses. I, des d'un punt de vista més cultural, estava en contacte amb l'IEC; després vaig entrar en contacte amb Montserrat, i a través de Montserrat va ser com vaig introduir-me en un catalanisme en el qual jo em sentia molt còmode.

El catalanisme ja us venia de lluny, però, no?

El catalanisme em venia de família. Mon pare havia viscut a Barcelona els anys de la dictadura de Primo de Rivera, els anys de la República i els anys de la Guerra Civil. I a ca nostra hi havia revistes, de tota classe, d'aquella època. I llibres que s'havien publicat llavors i que no es podien trobar enlloc. Vaig ser un privilegiat, en el sentit que vaig tenir accés a uns materials que, aleshores, en teoria no existien. Quan vaig anar a Barcelona, no em vaig sentir mai aliè o estrany. Era com si sempre hi hagués estat.

No sé si es pot dir així; però, quan se us va començar a despertar la vocació religiosa?

Quan vaig entrar en contacte amb l'ambient de Montserrat. D'estudiant jo estava en una residència dels jesuïtes, i un dia hi vaig anar amb altres amics, a Montserrat. Vàrem passar-hi uns dies, i jo no tenia massa idea de res. Jo anava fent la meva carrera, dubtant sobre el meu futur, en Molas fins i tot ja m'havia ofert d'acompanyar-lo a Liverpool quan acabés... Al cap d'un parell de dies a Montserrat, però, ja vaig pensar: "Aquí és un lloc on estaries bé". El darrer curs ja el vaig fer allà. Tenia vint anys, quan vaig entrar-hi.

Va ser fàcil l'adaptació?

Sí, quan ets jove t'adaptes a tot. Això sí: si llavors m'haguessin explicat que hauria d'acabar fent d'empresari, no sé què hauria fet.

Però bé: jo sempre m'he adaptat molt fàcilment per tot allà on he anat, no he tingut dificultats ni d'adaptació ni de relació.

Entrar a Montserrat el 62 era incorporar-se de ple al rovell de l'ou de la mítica catalanista i antifranquista, no?

Sí. Vaig entrar-hi molt poc abans de les declaracions de l'abat Escarré, imagina't. La primera vegada que hi vaig anar, el nostre interlocutor va ser el pare Jordi Pinell, director de *Serra d'Or*, també poeta i un gran catalanista, amb el qual em vaig sentir ja d'entrada molt bé. En definitiva: aquell era un ambient dins el qual jo em sentia molt còmode. Era un món de llibertat, del tot aïllat del franquisme, i a més era un lloc molt propici per a la cultura.

Com definiríeu, després de tants anys, l'experiència religiosa o el fet religiós, no sé com dir-ho?

És, com diuen els filòsofs, una opció fonamental. Això sobretot vol dir que és una opció que pren una vegada a la vida i, si segueix anant bé, ja no hi tornes a pensar o a replantejar-t'ho mai més. És una cosa que va tota soia i ja no hi penses, després de tants anys.

És fàcil combinar la vida monàstica amb la vida intel·lectual?

Bé, jo he tingut la sort que sempre he trobat molta comprensió. He fet tot el que havia de fer (i un poc més), i alhora he tingut sempre molta llibertat per fer el que a mi em semblava que havia de fer. Evidentment que, si hagués pogut triar, algunes coses no les hauria fetes. Per exemple, l'editorial em pren hores infinites, que, si hagués pogut, hauria dedicat a feines més personals o a impartir més classes de les que he impartit (encara que a Montserrat n'he fetes moltes, de classes). Però bé, un sempre voldria poder fer més del que fa; en tot cas, en conjunt, la meva experiència personal és molt bona. Tot el que he fet m'ha enriquit molt, m'ha permès d'ajudar molta gent, de tirar endavant molts de projectes que d'una altra manera potser no s'haurien pogut fer... A la fi, quan enllesteixes una feina, no mires les hores que hi has enterrat. Mires si el resultat final és tan bo com havies pensat que seria. O tan bo com hauria de ser.

Manegeu bé fa cosa informàtica? Els ordinadors, Internet...

I tant! Tot d'una que varen sortir ordinadors que em semblaren prou de fiar vaig començar a treballar-hi. I Internet, també. Sobretot m'és útil per anar mirant la premsa, internacional i nacional. Ara, per exemple, estic molt més al corrent del que passa a les Illes Balears del que hi podia estar en altres èpoques. Cada dia mir un parell de diaris de Mallorca, de vegades mir el *Diari d'Eivissa*, de vegades entr a la pàgina web del lobby per a la independència, perquè hi ha notícies o informacions que no surten enlloc més, o bé que, en llegir els diaris generals, t'han passat per alt... També m'és útil per cercar unes determinades informacions. Encara que m'estim molt més fer feines amb llibres que no amb la pantalla, sobretot si es tracta de llegir. Internet és un gran invent.

El monestir de Montserrat s'ha anat adaptant bé a tots els canvis produïts pels avenços tecnològics, no?

Sí, sí, sí: estam al dia. Totalment. Fins i tot fa uns quants anys que hem informatitzat tota la nostra biblioteca, que pot ésser consultada per qualsevol persona i des de qualsevol lloc. I sense la qual jo no hauria arribat a fer ni la meitat —ni el noranta per cent— de les coses que he fet.

Per què?

Perquè sempre he tingut molt del material d'estudi a mà, la qual cosa m'ha estalviat d'haver-me de desplaçar. A Montserrat tenim una de les més grans biblioteques sobre la Guerra Civil, provinent d'una donació típica dels anys franquistes. Quan en Francesc Cambó va morir, la seva vídua tenia a Suïssa una col·lecció que en Cambó havia anat recopilant durant molts anys i que contenia llibres de la dictadura de Primo de Rivera, però també de l'època de la República i, fonamentalment, de la Guerra Civil. Com és lògic, la vídua de Cambó no podia donar tot allò a la Biblioteca de Catalunya, perquè no era de fiar, perquè depenia d'un òrgan estatal. A la fi, per tant, ho va acabar donant a Montserrat. Això va ser el començament del que nosaltres, els monjos, en diem la Sala Cambó, on s'hi poden trobar una quantitat enorme de llibres que no es poden tro-

bar enlloc més. Bé, si no m'hagués caigut a les mans aquesta biblioteca, és molt possible que mai no m'hauria dedicat al tema de la Guerra Civil.

Escriviu llibres, també n'editau, feu d'empresari, heu de complir amb els deures monàstics... Quantes hores dormiu cada dia?

Depèn de dies i coses. Normalment, però, m'he d'obligar a dormir. De jove, podia passar dormint només unes dues o tres hores. O, fins i tot, passar nits senceres en blanc. Arriba un moment, però, que el cos ja no aguanta i que comença a passar factura. Ara mir de dormir entre sis hores i mitja i set hores cada nit.

Sempre heu anat combinant l'interès per la història i l'interès per la literatura. És una combinació necessària, no?

Sí, sí, jo sempre he predicat el que ara en diuen la interdisciplinarietat. Quan jo estudiava literatura era l'època en què es feia literatura i societat, i allò em va marcar. Per això sempre m'ha semblat del tot natural mesclar l'estudi d'un autor com Georges Bernanos amb el de la història de l'Església i el de la Guerra Civil espanyola. D'aquesta mescla d'interessos en sorgí el meu primer llibre: *La Guerra Civil a Mallorca*. Quan el vaig haver publicat, em pensava que ja no tornaria a fer mai més res sobre tema. Però han passat els anys i encara no n'he sortit. I em moriré, i encara no hauré pogut treure a la llum tot el que tenc projectat, tot el material que tenc entre mans. Perquè vaig tenir la sort de poder accedir als informes dels serveis secrets italians, als arxius del Foreign Office i als papers personals del Comte Rossi. Confïi que, en haver enllestit el Cançoner, em podré tornar a dedicar a mirar la informació que he anat acumulant. A més, tots els llibres sobre la Guerra Civil que he fet després de *La Guerra Civil a Mallorca* són revisions i correccions, ampliacions de temes i de capítols d'aquell llibre primer.

Quin interès concret té centrar-se en l'estudi de la Guerra Civil a les Illes Balears, només?

Les Illes Balears són un microcosmos en el qual hi ha tota la guerra. A més, Mallorca i Eivissa eren del bàndol nacional, mentre que

Menorca era del bàndol republicà. Però és que, a més a més, Eivissa i Formentera canviaren de bàndol dues vegades. I després, hi ha el tema internacional: les ingerències dels italians i els alemanys, d'una banda, i dels anglesos i els francesos, d'una altra, amb els seus intents d'ocupar Menorca i, fins i tot, de bombardejar Mallorca, de part dels anglesos. Aquests fets són poc coneguts.

Com és que els anglesos es plantejaren de bombardejar Mallorca?

Perquè temien la força dels italians, i, com que es pensaven que Itàlia es quedaria amb Mallorca, s'ho varen plantejar. No tenien en compte, però, que en Franco, un nacionalista espanyol, no podia permetre que un país estranger ocupés territori espanyol. De totes maneres, a mi sempre m'ha interessat molt més la cosa cultural que no la cosa política o militar. Tot això ho he fet —o ho faré— perquè algú ho ha de fer.

Els contactes i amistats que teníeu amb els escriptors de l'època també us degueren ser molt útils, no, per aconseguir materials de tota mena?

Sí. Jo coneixia tothom. Don Guillem Colom i la seva dona m'explicaren tota una sèrie de detalls molt interessants. També vaig tenir a mà les cartes que la meva tia guardava dels escriptors que havien anat a les reunions literàries de casa seva. També vaig poder parlar molt amb en Miquel Gayà i en Llorenç Moyà, que havien intervingut a les reunions, i amb en Jaume Vidal Alcover, més jovenet, però un home apassionant per parlar-hi del que fos. Sí, coneixia tothom, perquè per ca nostra hi passava tothom. D'un altre de qui vaig tenir molta informació, perquè ens teníem molta confiança, era d'en Moll, que em va dir els noms i els llinatges de molta gent que, a les seves memòries, no va donar. Mallorca té l'avantatge que és molt petita, i que tothom es coneix i que tothom sap de tothom. I això vol dir que et poden contar moltes coses. Si et tenen confiança. A mi me n'han tinguda. Molta. Molta gent. Però si mai m'han contat una cosa i m'han demanat que no ho digués, jo no l'he dita. Mai.

Vos heu plantejat mai d'escriure unes memòries?

M'he proposat de no fer-ho mai. En unes memòries, si contes el que penses i el que recordes, necessàriament has de fer quedar malament algunes persones. I jo, això, no ho vull fer.

Com veieu Mallorca i les Illes, des de Barcelona estant?

Ara estem a l'inici d'una etapa que hauria de ser positiva, tant en termes de política cultural com lingüística. Tant a les Illes com a Catalunya ens topem amb el gran problema del bilingüisme, que ara es veu incrementat per totes les grans onades immigratòries que estem rebent. Ara bé, jo crec que, si es mira i es compara amb quan jo era petit, s'han aconseguit avenços importants.

Creieu que estem més bé que no estàvem?

Des del punt de vista teòric, infinitament millor, perquè hem passat de sofrir una dictadura a viure en una democràcia. Per bé que la democràcia sigui el que tots sabem que és, el millor dels règims possibles, encara que tampoc no acabi de ser un règim òptim. En termes generals, però, jo crec que hem millorat molt. L'ensenyament és en català, es publiquen molts llibres en català, tenim molta premsa... Ara, al costat d'això, és evident que la castellanització de la societat ha augmentat molt, i que tota la nova immigració que està arribant és —i serà— difícil d'assimilar.

P. Seguiu el panorama literari actual?

R. No tant com voldria, perquè tenc moltíssima feina. Abans estava molt al corrent de tot el que es feia en literatura, tant aquí com a fora, però ara ja no. Ara m'he de dedicar a tota la feinada que tenc, que és molta. I, per tant, si llegesc alguna cosa és, sobretot, perquè pens que em pot ser útil per a les meves feines, com a editor o com a historiador de la cultura.

Una de les feines que us pren més temps és la de director de *Serra d'Or* i de Publicacions de l'Abadia de Montserrat. Quin creieu que és el paper que juguen, tant l'una com l'altra, dins la cultura catalana?

Serra d'Or és la revista més antiga de totes les que es publiquen avui dia en català. És clar, el seu paper respecte dels seixanta i setanta ha canviat molt, sobretot perquè ja no és l'única revista en català que existeix, gràcies a Déu. Amb tot, jo crec que continuem tenint una repercussió àmplia, i que seguim sent un referent. A més, *Serra d'Or* no és una revista que es pugui llegir i tirar. Passat el temps, a les universitats els professors la segueixen recomanant als alumnes, perquè hem tocat, d'una manera o una altra, en profunditat tots els temes.

I l'editorial?

Publicacions de l'Abadia de Montserrat és l'editorial, si comptem que el monestir va començar a imprimir llibres al segle XV, més antiga d'Europa. I si bé és cert que ja no publiquem literatura pròpiament dita, perquè això ja ho fan altres editorials, sí que ho és que el nostre catàleg és molt extens i variat. S'hi poden trobar des de treballs molt complexos i elevats fins a obres que són de divulgació. Els temes de les obres que publiquem depenen en bona mesura dels meus interessos: la llengua, la literatura, la història.

Hem dit que Montserrat, durant els anys seixanta i setanta, era un lloc emblemàtic. Quin és el paper que compleix en l'actualitat, en una societat laica i eminentment lúdica?

Primer de tot, continua sent un dels llocs més visitats de Catalunya. Cal dir que rebem uns dos milions de visitants cada any, que vénen a cercar alguna de les tres coses que, fonamentalment, Montserrat ofereix. Aquestes tres coses són la naturalesa, la cultura (el museu, la biblioteca, etc.) i la religió. Així com a mitjans dels anys noranta el nombre de visitants va disminuir, aquests últims temps ha tornat a augmentar, la qual cosa significa que Montserrat encara juga un paper cabdal. D'interès. Important.

Ara s'està parlant molt de la possibilitat d'elaborar una Llei de la Memòria Històrica. Com creieu que s'hauria de fer?

Aquest és un tema molt difícil. Com que jo conec la memòria històrica de tots dos bàndols, veig que es corre el perill de no ser just, equànime. Per exemple, jo crec que hauria de quedar clar que el règim

franquista no va ser gens ni mica benèfic, contràriament al que alguna gent pensa o diu. Ara bé: dir que la zona republicana era una meravella és una pura mostra d'ignorància. És mentida.

P. Per acabar. Com definiríeu el vostre caràcter?

Ui, jo no em sé definir... Això és una cosa que han de fer els altres.

Què n'espereu, del futur?

Jo ja he fet tot el que es pot fer en aquest món. Voldria seguir ajudant la gent, seguir fent una bona feina. La veritat és, però, que, si bé tenc molts de projectes, tenc poques expectatives.

Pere Antoni Pons. *Lluc* (2007)

VI (2008)

Quin era l'ambient cultural a Mallorca durant la II República?

Durant la II República a Mallorca hi havia una represa de tota una sèrie de projectes de tipus cultural que havien quedat dificultats per la dictadura de Primo de Rivera. Aquesta dictadura va representar ja una primera persecució contra el que consideraven regionalista o separatista, que no fos en llengua castellana. Sobretot es varen reprendre les activitats d'una institució molt important i interessant que es deia l'Associació per la Cultura de Mallorca. Aquesta associació havia estat fundada ja en anys anteriors. Havia passat com havia pogut la dictadura, que l'havia esmorteïda molt. Aquesta associació tenia l'avantatge que no era un partit ni era una agrupació d'unes persones d'unes ideologies determinades, sinó que agrupava totes les persones de bona voluntat que s'interessaven per la llengua i la cultura de Mallorca. Hi havia un ventall que anava des d'intel·lectuals que eren de posicions que en aquests moments diríem de dreta civilitzada fins a intel·lectuals que diríem també d'esquerra civilitzada. Hi havia el batle de Palma, Emili Darder, que va ser afusellat durant la guerra; don Andreu Crespí, que era un professor de ciències que també va estar a l'Ajuntament, que no va ser afusellat però sí tancat a la presó. Es va salvar perquè els seus deixebles de dretes el varen anar a detenir. Falangistes que havien estat alumnes seus el varen protegir; Francesc de Sales Aguiló, llicenciat en Ciències, que es va exiliar. Va tenir la sort d'estar fora de Mallorca quan va començar la guerra i es va exiliar a Amèrica. Va morir a Colòmbia.

Quina és la situació que es produiria a Mallorca a partir del 18 de juliol de 1936?

A Mallorca la Guerra Civil no va començar el 18 de juliol sinó el 19, com a Barcelona. El 17 havia començat a Àfrica. El 18 va quedar

com el nombre oficial, diguem-ne, franquista. En realitat, però, tant a Barcelona com a Mallorca va començar el dia 19. El general Goded va declarar l'estat de guerra i pràcticament no hi va haver dificultats. Les organitzacions obreres havien demanat al Governador Civil, que era l'escriptor Antonio Espina, que els donàs armes, però d'acord amb les instruccions que tenia del Govern de la República va estimar més no fer-ho. I el general Goded va prometre a Antonio Espina que no es revoltaria, però ja ho tenien tot preparat. Goded va fer declarar l'estat de guerra i se'n va anar a Barcelona. A Barcelona no se'n va sortir i va acabar en un consell de guerra i va ser afusellat. A Mallorca continuaren i gràcies a l'ajuda dels italians, que es va concretar molt a través de la família March, varen poder resistir els intents d'invasió que varen venir de Barcelona: el famós desembarc del capità Bayo a Portocristo i Son Servera. A poc a poc Mallorca es va convertir en un centre molt important per a la guerra. Sobretot d'ençà que va ser l'eix central de la flota del Mediterrani, que bloquejava tot el litoral. D'altra banda, també es va convertir en una base aèria importantíssima, ja que hi havia hidros alemanys i italians i avions de bombardeig.

Quines són les primeres mesures que prenen els militars una vegada al poder?

A Mallorca, contràriament a la consigna que havia donat el general Mola de fer una repressió molt forta, els militars aquí varen actuar moderadament. Això va ser perquè tenien por que la guerra acabàs d'una manera diferent. No sabien ben bé què passaria. Creien que es decidiria a la península, que el que passava a Barcelona i a Madrid era decisiu. Per tant, de moment, la majoria, i començant pel que havia substituït Goded, Díaz de Feijoo, eren més aviat moderats. Hi havia un petit nucli de militars més durs, que una part eren falangistes. Aquests varen posar, a poc a poc, en marxa una repressió més forta. Inicialment, el que sí varen fer va ser posar a la presó les persones que consideraven perilloses. Al començament empresonaren 1.200-1.500 persones, que estaven a la presó de Palma, al castell de Bellver i al Jaume I, un vaixell fondejat al port de Palma. Després, els varen traslladar a un magatzem de fusta que es deia Can Mir. Aquest fet, més endavant, va donar lloc a una sèrie de camps de concentració per a

presos d'aquí, i més tard, de la península. Quan hi havia l'amenaça del capità Bayo va ser quan va començar una repressió més forta, que va ser a base d'afusellaments sistemàtics de persones que podien ser una cinquena columna, que podien reforçar Bayo. A partir d'aquí, ja va començar el que explica Bernanos en el seu llibre, que ho explica molt ben explicat. Va ser una espècie de follia, la gent no va arribar a saber el que feia. De fet, no tan sols va passar aquí: a Barcelona va passar exactament el mateix. Els anarquistes varen començar a matar gent. Es veu que la sang et treu i et posa el cap malament, que quan comença ja no hi ha manera de sortir-ne. Aquí, la gent se l'enduien a la cuneta; aquesta situació va durar fins el març de 1937. Una part dels morts, de les víctimes, els agafaven directament i una altra els agafaven de les presons. Els posaven en llibertat oficialment, però els tornaven a agafar i els afusellaven a la nit. Les famílies mai sabien si eren vius o morts. Oficialment estaven en llibertat. Això es va acabar per intercessió dels carlistes davant de Franco. El que havia estat fins llavors governador civil, el comandant Mateu Torres Bestard, havia estat el principal culpable. Torres Bestard, que havia estat ajudant del general Franco, li havia escrit queixant-se que les autoritats militars eren molt dèbils. Franco el va nomenar governador civil i va donar l'ordre de canviar els capitans generals i d'activar els judicis i la política repressiva. A partir del març de 1937 aquestes execucions, podríem dir indiscriminades i controlades, es varen acabar. Continuaren els consells de guerra que es varen perllongar fins als primers temps del franquisme. A vegades anunciaven o donaven notícia dels judicis amb caràcter exemplaritzant. Per exemple, quan mataren el batle Darder i la resta dels encausats va sortir un article molt extens, amb un resum ampli del judici, perquè volien donar exemple que fins i tot les persones riques, amb poder i influència, havien de fer el cap viu perquè, si no, els mataven com als altres.

Quin va ser el paper de l'Església durant la Guerra Civil a Mallorca?

El paper de l'Església, com en tantes altres coses, no se pot judicar d'una manera única. Hi va haver actuacions molt diverses. L'Església, com a tal, quan va començar la guerra a Mallorca no tenia cap relació

amb els revoltats, contràriament al que a vegades es diu. El bisbe Miralles era més aviat enemic dels militars perquè l'havien tret de Barcelona. La dictadura de Primo de Rivera el considerava catalanista i el va desterrar a Mallorca. Això ho va dur a dedins tota la seva vida. Per tant, amb els militars no tenia cap simpatia. D'altra banda, ell defensava, encara que tampoc es pot dir que fos un bisbe catalanista, l'ús de la llengua del poble a la predicació, la catequesi, etc. Això el va dur a tenir conflictes constants amb les autoritats. Tenia, també, un sentit de l'autoritat, del poder, i per a ell una cosa era l'Església i una altra l'Estat. Per a ell, l'Estat no s'havia de ficar en segons quines qüestions com era l'educació de la joventut. Tenia molta reticència davant la Falange perquè considerava que estaven relacionats amb el feixisme i el nazisme. Durant la guerra va fer publicar, al bolletí oficial de la Diòcesi, l'encíclica de Pius XI contra el nazisme alemany i que els diaris espanyols varen censurar. El bisbe Miralles no tan sols la va fer publicar sinó que la va fer estudiar i comentar pels capellans. Ara, al costat d'això, al cap d'unes quantes setmanes varen començar a arribar notícies que a Barcelona cremaven esglésies, que mataven capellans, que mataven bisbes. Quan varen arribar les tropes de Bayo a Menorca varen cremar esglésies i varen matar capellans. Varen fer el mateix a Eivissa i Formentera. Llavors, per reacció, la gent d'aquí es va adherir per convicció o com a mal menor al bàndol franquista. Fins al dia 3 de setembre de 1936 el bisbe Miralles no va parlar d'una manera oficial, ni es va declarar franquista. Franquista pròpiament dit no ho va ser mai. Era contrari dels que feien aquestes altres coses. És aquesta ambigüitat que hi ha a totes les guerres, sobretot les civils, que són molt complicades perquè hi entren molts de factors. També s'ha de tenir present que a Mallorca, com per tot, l'Església en bloc no es pot dir que tengués una sola postura. Hi havia capellans de distintes ideologies. Ens consta de diverses parròquies que els capellans que hi havia varen ser decisius perquè no matassin gent i per ajudar a uns i a altres. En canvi, també consten casos concrets de persones que pareix que varen tenir una certa intervenció. Quan un ho estudia no pareix que n'hi hagi tanta com el que diuen, però crec que hi havia els que hi eren més addictes, com els castrenses. És un tema bastant complicat.

Quin va ser el paper que jugaren les potències europees a Mallorca durant la Guerra Civil?

França i Anglaterra, que no eren aliades de Franco, es varen preocupar molt per la presència del comte Rossi a Mallorca. És a dir, quan el mes d'agost de 1936 els militars d'aquí veien que no tenien cap possibilitat pels seus propis mitjans de tirar endavant una defensa raonable, sinó que consideraven que havien de capitular davant de les forces de desembarc de Bayo, demanen ajuda a Mussolini. Demanen a Mussolini que els enviï assessors militars i armes. Aquest els va enviar un dels seus homes de confiança, un antic membre de les esquadres italianes que nomia Arconovaldo Bonacorsi, advocat de Bolonya. Era una persona molt bèstia, havia intervengut en expedicions punitives a la seva ciutat amb un dels líders d'allà, Arpinati. Als llibres d'història sobre el feixisme italià el seu nom és ben conegut. Mussolini el va enviar conjuntament amb uns quants aviadors, militars i uns quants avions que varen ser decisius. L'aviació de Bayo eren uns hidros molt antiquats i els avions italians eren més moderns. Després, aquesta presència va augmentar. El comte Rossi era una persona molt impulsiva, molt irreflexiva i vanitosa, i es va fer conèixer molt. Sortien fotografies d'ell a tot arreu. Els anglesos i els francesos estaven molt preocupats. Es veu a la documentació secreta, però també a la premsa del moment. Aquestes potències protestaren a Itàlia mentre que aquesta es feia la desentesa del que estava passant. Finalment, es va arribar a un pacte que consistia que els italians no quedarien a l'illa en acabar la guerra. Aquest pacte el varen complir. Durant la guerra varen ser els italians, i més endavant, una part de la Legió Còndor, que estava a Pollença. L'any 1939 se'n tornaren i no quedaren bases italianes a Mallorca com era la intenció de Mussolini. Aquest era el perill que temien els anglesos i els francesos. Sobretot els francesos, que en aquests moments tenien territoris a Alger i el Marroc. En cas de tenir els italians aquestes bases, podrien tallar el trànsit entre França i les seves colònies.

Com va viure el conflicte la població de l'illa?

Comparat amb altres llocs, a Mallorca no va ser especialment complicat perquè aquí hi havia menjar. Mínim, però n'hi havia, i des

d'Itàlia en duien. Certs productes escassejaven, però, en línies generals, així com a Barcelona passaven molta fam... Aquest cas ho sé un poc de família. Mumpare vivia a Barcelona i mumare a Mallorca i he sentit contrastar i sí, les experiències d'uns i dels altres no són les mateixes. A Barcelona ho passaven molt malament i aquí no ho passaven tan malament. En canvi, es va passar pitjor quan va acabar la guerra perquè llavors va començar la II Guerra Mundial i aquestes relacions amb Itàlia es varen acabar. Va començar el racionament i el que deien l'estraperlo. En certa manera, la situació econòmica va empitjorar.

Des del març de 1937 fins el final de la guerra, com evoluciona el nou règim, quines mesures va adoptar?

A partir del maig de 1937 no hi havia cap problema des del punt de vista pràctic. De fet, entre els mesos de juliol i octubre el nou règim es va imposar totalment. Els primers mesos, sobretot les primeres setmanes, hi va haver un temps de vacil·lació, començant pels militars. La policia, la guàrdia civil i els carrabiners estaven més aviat reticents. A molts de pobles la Guàrdia Civil es va allargar molt a declarar l'estat de guerra i a posar-se al seu costat, perquè ells s'havien aixecat contra el govern constituït. Per altra banda, sabien per les ràdios que a la península les coses no anaven tan bé com aquí volien fer creure. Aquí, durant molt de mesos deien que el general Goded resistia al castell de Montjuïc. Això sortia a la premsa. Volien donar ànims a la població i els que escoltaven les ràdios de Barcelona els hi prenién els aparells i hi havia el perill que els duguessin a la presó, fer beure oli de ricí o que els matassin. A partir del desembarc de Bayo, Franco va anar canviant els militars. Va posar militars de la seva confiança i, sobretot, el nou comandant militar, Benjumea del Rey, va anar posant ordre. Posar ordre volia dir que tothom fes el que ells volien. Tot es va orientar cap a les necessitats de la guerra. De fet, varen demanar l'or a la població per comprar armes, pels avions... Varen demanar la incorporació de joves a l'exèrcit i, a partir de l'any 1937, els varen enviar al front de la península. A partir de l'any 1937, seguint el mateix procés que a Salamanca, es va fondre la Falange amb els altres integrants del moviment, formant una espècie de partit franquista que es deia Falange Española

Tradicionalista y de las JONS. Varen allunyar el que havia estat cap provincial des del temps de José Antonio Primo de Rivera, el marquès de Zayas, enviant-lo a Itàlia i varen posar-ne altres de més addictes. Mallorca, sempre he dit, és un microcosmos del que passa a la resta de l'Estat. Aquí hi trobam el mateix que va passar a altres bandes i l'essencial és això: el general Franco, que quan va començar la guerra era un de tants generals, que li va costar molt aixecar-se i va posar moltes condicions, va acabar fent-se l'amo de la situació, controlant-ho tot. A més, com que ell havia estat comandant general aquí, coneixia a tothom. Va retirar els que no li interessaven. A uns els va sotmetre a consell de guerra, als altres no els va ascendir mai o donar les medalles que demanaven. En relació amb els civils, va aturar el que havia començat el Comte Rossi, una feixistització de Mallorca, de les Illes Balears. Mobilitzaven joves i adults que es deien falangistes però en realitat eren persones d'un partit a les ordres del general Franco, que era el seu cap suprem.

Quina era la situació de l'illa durant la postguerra, el primer franquisme?

Era una situació molt trista. Per una banda hi havia totes les dificultats de què hem parlat abans i per altra es va afegir que, a partir d'un cert moment, soldats i oficials varen anar a la Divisió Blava, que lluitaren al costat d'Hitler per tornar-li el favor de la Legió Condor durant la guerra civil. També hi havia, que no era nou sinó que continuava la línia que hi havia hagut durant els anys de la guerra, una quantitat immensa de mallorquins que havien quedat tocats. Uns que encara eren a la presó, altres afusellats o executats d'una manera o l'altra i que les seves famílies en pagaven les conseqüències, altres als quals els hi havien pres els béns. A partir de l'any 1939 varen començar a aplicar el que deien "la llei de responsabilitats polítiques". Contràriament que a Catalunya, que només va ser una sola vegada, aquí la repressió va ser dues vegades pels mateixos. La mateixa repressió va començar d'una manera i va continuar d'una altra a partir de l'any 1939. Quan pareixia que estava tota feta, varen tornar amb la llei de responsabilitats polítiques, que no va significar presó però sí moltes importants. Produïa molts de problemes a la gent. Mirant la docu-

mentació dels ajuntaments es veu que tot això comportava molts de problemes. Constantment es demanaven informes de persones desaparegudes, no presentades a files als ajuntaments. Aquests contestaven “ha desaparegut”, “ha mort”, “ha estat afusellat”, “està amagat” o “pareix que està amagat”. També hi ha documentació de gent que demana permís per visitar familiars als camps de concentració. Aquí hi havia milers de persones als camps de concentració. Encara que aquests estaven més *contents* que els que estaven a la presó. Deien que menjaven més, vivien en el camp i tenien més possibilitat de contacte amb la família. De totes formes, no deixava de ser una situació molt dura. I igual que els sotmesos a consell de guerra. Quan els condemnaven a trenta anys, cadena perpètua, els felicitaven perquè no els mataven. Ser condemnat a cadena perpètua implicava que, en un moment o l'altre, series posat en llibertat. Tot plegat era una situació molt dura, molt difícil. Els anys de la postguerra crec que han estat dels pitjors anys de la història de Mallorca.

Com es va gestar el “Manifest dels catalans” i quines varen ser les conseqüències per als intel·lectuals mallorquins que el signaren?

És un tema recurrent perquè ha donat lloc a moltes polèmiques i manifestacions d'un cantó i l'altre. Aquest fet està relacionat amb l'Associació per la Cultura de Mallorca i altres fets similars dels anys de la dictadura i la II República. Es volia que hi hagués més contacte entre els escriptors i intel·lectuals de Mallorca i les Illes Balears amb els de Catalunya. Hi havien hagut distints intents que havien fracassat d'una manera o l'altre. Finalment, l'estiu de 1936 hi va haver una conjunció diguem per davall, no va ser una cosa pública. El que hi va intervenir més va ser Francesc Cambó, que políticament no es va poder dedicar a moltes coses i per això es va dedicar a la cultura. A través del seu home de confiança en qüestions culturals, el mallorquí Joan Estelrich, es va posar en contacte amb amics seus de Barcelona, entre els quals hi havia un mallorquí molt influent, Antoni Maria Sbert, que més endavant seria el conseller de Cultura i de Governació de la Generalitat al temps de la guerra. Varen redactar un manifest que els intel·lectuals catalans es posassen en contacte amb els mallorquins. Era una espècie de manifest de germanor, de cap caire polític, una

cosa purament cultural. El manifest demanava que hi hagués relacions entre les Illes Balears i Catalunya. Això estava ja pensat que es faria amb una sèrie d'activitats culturals: conferències, que l'Orfeó Català actuàs a Mallorca, que l'Orfeó Mallorquí ho fes a Barcelona, etc. Per donar-li una importància varen fer un document i aquest document el varen contestar els mallorquins. Tot i que algun mallorquí no ho veia clar per la situació política. Així i tot, la gran majoria va signar el que deien "la resposta dels mallorquins" al missatge dels catalans. Aquesta resposta tampoc era política, era de tipus cultural. Es va tenir la mala sort que va sortir l'estiu de l'any 1936, coincidint amb la rebel·lió militar. Llavors, totes aquestes persones que havien signat aquest manifest varen ser considerades sospitoses pels que dominaven la situació. Uns dels que varen influir molt, i em sap greu que sempre ho he de dir però és que és la veritat, varen ser els germans Miquel i Llorenç Villalonga. Miquel sempre va ser castellanista i Llorenç en aquells moments també ho era, encara que més endavant va canviar o va fer veure que canviava de manera de pensar. Els germans Villalonga varen publicar uns articles a la premsa demanant que rectificassin. Fins i tot hi va haver alguns dels sotasignats que se sentiren amenaçats de ser afusellats o que els pogués passar alguna cosa. Els varen obligar, deien que havien pactat amb els Villalonga, a fer, la majoria, una retractació dient que no estaven d'acord amb els bombardeigs que patia l'illa des de Barcelona. Tot això era un altre context, una altra cosa. Això va dur a un gran malestar i va influir molt entre les males relacions que els Villalonga varen tenir amb la resta dels intel·lectuals, fins i tot amb els que eren de dretes en aquell moment. En certa manera els havien coaccionat, traït. Això no va impedir, perquè Mallorca és petit, mantenir les bones relacions, i va arribar un moment que Francesc de Borja Moll, que havia estat un dels sotasignats i havia tingut problemes, va publicar obres de Llorenç Villalonga.

Podem parlar de persecució religiosa, a Mallorca, durant la II República?

Aquí l'únic que hi va haver varen ser petits incidents, a imitació de Madrid. A Madrid havien estat més forts. A Barcelona, la Generalitat i el cardenal Vidal i Barraquer es varen posar d'acord i no va passar

absolutament res. Aquí varen incendiar Santa Fe i un poc Sant Jaume per uns problemes que havien tingut. (Va ser al final d'una manifestació per motiu de l'esclat d'una bomba a la Casa del Poble de Palma, que va ferir sis persones el 4 de juny de 1936.) Hi havia un poc de malestar, però no es pot dir que hi hagués ni persecució ni un clima desesperat. A Mallorca les coses sempre eren més tranquil·les que a altres llocs. Per això sorprèn, quan va començar la guerra, que la repressió fos tan dura. En principi no hi havia cap motiu objectiu perquè fos així.

Quina opinió li mereixen les tesis revisionistes dels darrers anys sobre la guerra civil?

Aquestes tesis revisionistes supòs que et refereixes a les obres de Pío Moa i César Vidal. Són persones que no són historiadors, són demagogs i polítics. Pío Moa era d'esquerra i ara s'ha tornat de dretes. César Vidal és un bon home que no té formació per parlar d'aquestes coses. Són molt virulents i exagerats, perquè que Ricardo de la Cierva defensi Franco ho trob normal perquè era del seu temps... Que ho faci gent jove és bastant incompreensible. No ho acab d'entendre i més aviat pareix que són coses que no se n'ha de fer cas ni se n'ha de parlar. No se'ls ha de donar més importància.

Moltes gràcies.

Memòria i oblit. Televisió de Mallorca (2008)

VII
JOSEP MASSOT. L'ERUDICIÓ I L'EDICIÓ
IMPRESINDIBLES
(2008)

El monjo camina amb seguretat pels passadissos solitaris del monestir. Treu de sota l'hàbit un feix de claus i va obrint portes habitualment tancades a forans com nosaltres. Va tan de pressa que gairebé ens costa seguir-lo, i ja hem perdut totalment l'orientació dins l'edifici quan s'atura davant de l'última porta. L'expectació és màxima. I el primer sentit que s'activa en creuar el llindar és l'olfacte. Aquella olor de llibre antic que impregna cada racó. La biblioteca de Montserrat és com la imaginàvem. Un lloc magnífic per perdre-s'hi, fora de l'espai i del temps, un tresor del coneixement. Per a ell és rutina, per a nosaltres ha estat un instant formidable. Fem les fotos, apaguem els llums, la porta es tanca rere nostre. Josep Massot i Muntaner (Palma, 1941) és un dels pocs monjos que té claus de la biblioteca. Parlem de la seva trajectòria com a editor i de les canvis que s'han succeït al sector en els darrers anys. Ens rep al despatx de visites del monestir. A la sala del costat unes setmanes abans hi havia la capella ardent del P. Cassià M. Just, que va ser mestre de novicis i abat de l'entrevistat. Massot és monjo de Montserrat des del 1962. Dirigeix la històrica revista Serra d'Or i supervisa des de fa quasi quaranta anys les Publicacions de l'Abadia, bressol de l'edició a Europa amb més de 500 anys d'antiguitat.

Vinculat a entitats com l'Institut d'Estudis Catalans i la Reial Acadèmia de Bones Lletres, és un dels monjos amb més activitat fora de Montserrat. Les seves passions són la llengua, la literatura i la història i ha publicat innombrables articles i ressenyes. Ha estudiat a fons la Guerra Civil a Mallorca, tema sobre el qual ha escrit diversos treballs, com ara Cultura i vida a Mallorca entre la guerra i la postguerra (1930-1959), Els escriptors i la Guerra Civil a les illes Balears, Els intel·lectuals mallorquins davant el franquisme o Guerra civil i repressió a Mallorca.

Així mateix, és un erudit reconegut en temes com la cultura popular, especialment per l'estudi de l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya. Va ser professor universitari, secretari de l'Associació Interacional de Llengua i Literatura Catalanes i fundador de la Societat Catalana de Llengua i Literatura. A part deis estudis filològics i d'impulsar diverses miscel·lànies per recuperar autors de les nostres lletres, ha investigat també la història del monestir (Els creadors del Montserrat modern).

És un dels noms propis de la cultura catalana i lluitador per la pervivència de la llengua, ja durant la dictadura, des de la talaia montserratina, fet que li ha valgut reconeixements com la Creu de Sant Jordi o el Premi Nacional de Cultura Popular. Prudent, parla poc dels altres i molt del que ha fet i fa a casa seva. Té tants fronts oberts que no dóna a l'abast. I ell mateix ironitza: no acabaria la feina engegada ni vivint cent cinquanta anys.

Com comença la seva vinculació amb el món editorial?

En realitat vaig començar a relacionar-me amb editorials quan estudiava batxillerat. Com era costum en aquell moment, jo estudiava amb els jesuïtes de Mallorca i l'últim any vam fer una revisteta ciclostilada; va ser la primera vegada que més o menys m'hi vaig ficar. Al cap de molt poc, vaig preparar un material que el meu avi havia treballat recollint cançons populars de Mallorca; el meu pare va aconseguir que una institució de València acceptés publicar-lo, però al final, per raons econòmiques, no ho van poder fer. Al cinquè any d'estudis universitaris ja vaig publicar un parell d'articles i revistes, i a Barcelona vaig entrar en una relació molt intensa amb l'Institut d'Estudis Catalans i vaig col·laborar-hi fent ressenyes i algun article. El doctor Martí de Riquer em va posar en contacte amb un editor molt important, Josep Maria de Casacuberta, de l'editorial Barcino, que també em va demanar que treballés per a ell. En vaig aprendre molt.

Però va començar a Montserrat molt jove.

Tot això va ser a partir dels setze anys. Quan vaig entrar a Montserrat en tenia vint, l'any 1962. Ja des del primer moment vaig ajudar en temes editorials. Hi havia una crisi econòmica molt forta i s'imprimia

mia poca cosa. Recordo que vaig col·laborar en l'edició d'alguns llibres de salms i de l'Antic Testament. També vam traduir el missal català, en plena època del Concili. Va ser un moment molt important. Al contrari d'altres llocs com València, en què la llengua de l'Església era el castellà, aquí va ser el català, i era la primera vegada que d'una manera habitual cada diumenge molta gent ho sentia tot en català. Ara sembla normal, però en aquella època no ho era gens i va costar molt aconseguir-ho. Fins a l'any 1971, que vaig començar a dirigir l'editorial, havia coordinat una revista que es deia *Studia Monastica*, d'història monàstica, que encara continua. Vaig passar per la impremta, per l'enquadrernació, i abans de dirigir l'editorial, sense voler, ho havia anat aprenent tot, havia fet tots els papers de l'auca.

Quin paper creu que han tingut històricament les Publicacions de l'Abadia de Montserrat?

Nosaltres pràcticament hem fet sempre el mateix des del segle xv, que és fer les coses que convenen al monestir i als que hi pugen. Aquí la impremta va començar molt d'hora perquè s'hi feien fulls que es repartien, estampes, el que en deien fulls de la confraria, en pergamí i escrits a mà. Imprimir costava molts diners, però proporcionalment era més barat que anar escrivint. Per tant, va començar amb una finalitat pràctica.

Al segle XV no hi havia editorials. Les publicacions de la universitat de París són més antigues que les nostres, però van fer un llibre al segle XV i fins al cap de no sé quants segles no hi van tornar; en canvi, aquí s'ha fet d'una manera regular des del segle XV fins al segle XXI, només amb petits moments que ha estat tancada, però molt pocs, del 1835 al 1844. Perquè del 1936 al 1939 la impremta d'aquí va continuar funcionant amb soldats de la República. De sempre es feien llibres per als pelegrins, per al servei dels monjos i per a la resta de la congregació, en castellà i en llatí, tot i que n'hi ha algun en català del XV i del XVI, i també en altres llengües, com francès i alemany.

En temps de l'abat Marcet, a partir del 1916 aproximadament, comença el que jo en dic l'editorial moderna, en què es treballa d'una manera més seriosa i totalment en català. Sembla que s'hagi fet tota la vida en català, però venien monjos de Valladolid o d'on fos i el cos-

tum era fer-ho en castellà. El 1906, la *Revista Montserratina* era bilingüe, i a partir del 1914 o 1915, amb l'abat Marcet, es va deixar el bilingüisme i es va fer només en català. Al cap d'un temps, el pare Albareda va ser el primer historiador modern de Montserrat que va fer una nova revista que va suprimir la *Montserratina*. En aquesta època es van fer col·leccions i llibres, però tot era temàtica religiosa, històrica o per a excursionistes. No ens hem inventat res.

I durant la dictadura?

L'època de Franco va complicar molt les coses. Al principi no es podia editar res del que es feia habitualment, ni tan sols la Bíblia de Montserrat. Es van fer coses clandestines, posant-hi anys que no eren autèntics, i a partir del 1946, quan es van preparar les festes de l'entronització de la Mare de Déu, hi va haver un canvi afavorit per la fi de la Segona Guerra Mundial. Per a Montserrat era més fàcil aconseguir un permís del governador civil per fer propaganda en castellà i català, i ho fèiem gairebé tot en català. Vam fer moltíssimes conferències i vam imprimir milers i milers de publicacions: una revista, una circular ciclostilada, muntanyes d'estampes, llibrets, i tot això va fer que al cap de poc temps es reprengué la Bíblia gran, que estava apartada. De fet, hi havíem anat treballant i en teníem molts volums preparats.

Aleshores és quan es va començar a gestar *Serra d'Or*.

No hi havia manera que donessin permís per fer revistes. Totes les revistes van sortir sota el paraigua eclesial·tí. Mossèn Muntanyola va provar de fer-ne tres, però al final les van prohibir; en canvi, a Montserrat va funcionar. L'abat Escarré va permetre tirar endavant una revista que feien els antics escolans que es deia *Germinabit* i una que feien els treballadors de Montserrat que es deia *Serra d'Or*. El primer número va sortir el 1947, coincidint amb les festes d'entronització, però no va tenir continuïtat. No obstant això, els que ho van fer devien guardar-ne memòria i van passar fotocòpies d'aquest número, molt senzill però tot en català. A poc a poc es va convertir en una autèntica revista, amb col·laboració de gent de fora. A *Germinabit* hi va entrar un grup de gent jove, amb Josep Benet, que era un antic es-

colà, i aquest equip era el que després va fer Edicions 62, Ramon Bastardas i Max Cahner.

El 1959, amb la crisi que va patir Montserrat, es van eliminar moltes coses. No van voler eliminar *Serra d'Or* i *Germinabit*, però les van fondre en una sola revista. Es va mantenir el nom de *Serra d'Or* amb l'equip de *Germinabit*, i el consiliari va ser el pare Jordi Pinell. Com que no es va entendre gaire amb Cahner i Bastardes, al cap d'un temps el van substituir pel pare Maur Boix, que ho va ser durant molts anys. Després van buscar un redactor en cap, que durant moltíssims anys va ser Jordi Sarsanedas. Aleshores *Serra d'Or* funcionava des de Barcelona en un petit pis, una mica apartat de l'editorial. Hi havia dues revistes més que venien del món eclesiàstic, *L'Infantil*, que la feien al Seminari de Solsona (després va ser *Tretzevents*), i *Cavall Fort*, que venia del Seminari de Vic. Primer *L'Infantil* va funcionar des de Barcelona, independent de nosaltres, però com que l'equip la va voler deixar, ens la va oferir; se la va quedar l'equip que feia *Serra d'Or*. Aquest és l'inici del que ha acabat sent la seu de Montserrat a Barcelona. Si bé el meu despatx i alguns directors de revistes són d'aquí, de Montserrat, tota la part administrativa és a Barcelona.

Pero vostè no s'imaginava dirigint l'editorial.

Vaig acabar els estudis a Montserrat el 1970 i vaig anar un semestre a Alemanya. El pare abat Cassià volia potenciar l'editorial i, en tornar de la meua estada, vam crear una mena de consell editorial, que em va demanar un informe per veure què es podia fer. Estava a punt per tornar a Alemanya i em van demanar que ho tirés endavant! Jo vaig fer l'informe, però no pensava ni per aproximació que em toqués a mi! La qüestió és que a partir del 1971 vaig començar.

Primer vam seguir la col·lecció Saurí de llibres religiosos, que als primers anys vam potenciar molt; després va venir la Biblioteca Abat Oliba, de cultura catalana. En general, vaig fer el que feien les altres editorials; el que passa és que les altres editorials han deixat de fer-ho. Mirava el que feien Edicions 62 o Curial, que va ser la segona etapa d'Edicions 62, com ara la col·lecció Estudis i Documents. Nosaltres pensàvem que no hi arribaríem mai, però fa molts anys que han parat i nosaltres estem en més de tres-cents volums. Vam endegar l'altra

col·lecció més petita, la Biblioteca Serra d'Or, i també col·leccions infantils, que en aquells moments només fèiem La Galera, Joventut i nosaltres. Van tirar endavant fins que va morir Franco i van introduir el català a l'escola; aleshores les altres editorials ens van ensorrar. És el que sempre passa: quan les editorials grans s'hi posen, les petites no tenen res a fer. Sigui com sigui, la feina de suplència la vam anar fent. Altres edicions van venir per casualitat; per exemple, el mètode de música que el pare Ireneu Segarra havia anat fent a l'escola de pedagogia musical i que cap editorial no volia publicar. Em va demanar que ho féssim i va anar molt bé econòmicament. Després ens va passar el mateix: les altres editorials van veure que tenia una sortida i s'hi van posar.

Creu que Publicacions de l'Abadia de Montserrat omple buits en l'edició a Catalunya?

Nosaltres sempre hem fet el mateix: les coses que a mi personalment m'han interessat més. Hem anat potenciant cada vegada més les col·leccions i els estudis sobre cultura catalana, també literatura i història, història de l'art i després una mica d'assaig i, en canvi, de la part de literatura pròpiament dita, novel·la, poesia i teatre hem fet alguna cosa, pero en principi ja hi ha prou editorials que ho fan. Tot aquest camí no el feia ningú, si no eren les editorials universitàries, i continua sense fer-lo ningú. En aquest terreny cada vegada ens hi movem més i millor. Hem col·laborat amb moltes institucions, cosa que és favorable per a tothom: la Universitat de les Illes Balears, universitats de València, l'Institut d'Estudis Baleàrics, el Consejo Superior de Investigaciones Científicas, ajuntaments, etc.

Vostè publica molts llibres d'assaig que la majoria no farien. Ara bé, quin criteri aplica per rebutjar l'edició d'un llibre?

El primer que demano és que el llibre estigui bé. Un dia, en una reunió a la Institució de les Lletres Catalanes, un editor em va fer caure la cara de vergonya quan va dir: "Als editors no ens interessa si els llibres són bons o dolents, sinó que es venguin". La meva postura és exactament al revés. Evidentment que m'interessa que es vengui i que no hi perdem diners, però la primera cosa que demano és que el

llibre estigui bé. Més d'una vegada, i més de dues, he rebutjat llibres que me'ls pagaven íntegrament, però que no em semblaven publicables o no entraven dins les coses que nosaltres fèiem.

L'ajut institucional ha estat molt important per al manteniment de Publicacions de l'Abadia de Montserrat.

Sí, és clar. Els editors sempre es queixen que les institucions no ajuden prou. Però jo sempre els recordo els temps de Franco. Del 1971 al 1978, perquè Franco va viure encara molt temps després de mort, tot va continuar de la mateixa manera. A nosaltres no ens havien concedit el número de registre editorial, que llavors era indispensable per publicar. No ens el donaven perquè això ens obligava a passar pel que en deien "consulta voluntària", és a dir: censura prèvia a la publicació, i si no feies cas del que t'aconsellaven que suprimissis te la carregaves. Si haguessin volgut haurien pogut complicar-nos la vida. Després, en els primers temps de la Generalitat, en Tarradellas no tenia interès per la cultura, i el seu govern no tenia ni un duro ni feia res. No vam començar a millorar fins que Max Cahner va fer de conseller, tot i que encara tenia pocs diners. Per això sempre dic que, com que abans no teníem res, per poc que tinguem ara sempre és molt més. No em queixo mai de les institucions.

Vostè és dels que s'ho llegeix absolutament tot? A diferència de la resta d'editorials, tenen un funcionament diferent pel que fa als protocols de correcció. Expliqui'ns-ho.

Totes les editorials funcionen de manera diferent. Jo conec directors literaris d'editorials que quan els dones alguna cosa perquè s'ho mirin ho passen als correctors, però és el director literari qui ha de dir si la publicació convé o no. Hi ha moltes editorials que encarreguen informes a lectors perquè diguin si el llibre està bé o malament. Això nosaltres ho fem amb els llibres infantils, per exemple. Jo me'ls miro, però tinc altres persones que hi treballen perquè, si no, no donem a l'abast. En una col·lecció de llibres d'excursionisme, com ara Llibres de Motxilla, teníem un consell assessor que ens proposava títols. És diferent que una obra et vingui donada o que la decisió l'hagis de prendre tu. L'única col·lecció que ara ens ve determinada és Desco-

berta; la resta són originals que ens arriben o que demanem, però que sempre passen per mi. I, després, la correcció la repartim entre molta gent, perquè hi ha molta feina. En tot cas, en algun moment abans que surti, sempre m'ho miro jo. Ara bé, alguns me'ls lleigeixo de cap a cap, altres per sobre, uns deu vegades i altres dues; cada cas és diferent.

Pel que fa a la promoció tampoc funcionen com altres editorials.

Hi ha llibres que tenen molta sortida, i n'hi ha d'altres dels quals se'n venen dos-cents. La promoció és molt difícil, i nosaltres tenim una sèrie de suports concrets. *Serra d'Or* ens permet posar-hi anuncis sistemàticament, tenim un *web* en què anunciem i venem tot el nostre catàleg. Aquest canal cada cop té més difusió. Tenim la llibreria de Montserrat, per on passa molta gent i que ens dona a coneixer, i també la llibreria a Barcelona. A més, pel tipus de llibres que fem, més culturals, la majoria de ls mitjans de comunicació no en parlen excessivament. És diferent quan fas un llibre de vint mil exemplars, que les editorials grans conviden a esmorzar o a dinar els periodistes, els donen un llibre i aconsegueixen que de cada tres parlin de mig, perquè tampoc no parlen de tots. Nosaltres no solem fer aquesta mena de promocions perquè no podem, però sí que fem difusió i els diaris acaben parlant dels llibres que valen la pena.

Vostè deu ser el monjo amb més activitat fora del monestir.

Sóc un dels que té més activitat. Una part de l'activitat es fa aquí i una altra a Barcelona, on vaig cada setmana. També hi vaig per altres institucions en què participo, com ara l'Institut d'Estudis Catalans o l'Acadèmia de Bones Lletres. Tinc dos despatxos. Cada dia estic en contacte per telèfon i correu intern amb la gent de Barcelona, però és una mica complicat.

Si Josep Massot no hagués estat monjo, sense l'entorn que proporciona Montserrat, hauria pogut tenir aquesta activitat intel·lectual tan intensa?

Sí, perquè hauria estat professor universitari, com ho he estat quan he volgut. Potser hauria coordinat una col·lecció de llibres o una revista. L'editorial és només una cosa de les moltes obligacions que

tinc a Montserrat, però dins de tot faig el que vull, i això no ho pot dir tothom. He de complir amb tot, però mai ningú m'ha manat el que havia de fer. En aquest aspecte tinc molta llibertat, que és una gran cosa.

A banda de la seva faceta d'editor, vostè també és historiador i ha treballat a fons la Guerra Civil a Mallorca. És més que una afició.

Des de petit m'havien interessat moltíssim la història i la literatura. Quan vaig estudiar filologia romànica, vaig fer cursos comuns d'història. Quan estudiava no pensava a entrar a Montserrat, més aviat pensava que seria bibliotecari o catedràtic de francès, que m'agradava molt i que havia estudiat a Mallorca. En tot cas, els primers articles que vaig fer d'estudiant ja eren de temes d'història i literatura. Per a mi, llengua, literatura i història sempre han anat juntes. A Montserrat hi ha la biblioteca de Cambó sobre la guerra civil. El que va ser el meu mestre de novicis i abat, el pare Cassià Just, em va preguntar per un llibre de Bernanos que aleshores estava prohibit i me'l va deixar llegir. Jo tenia dinou o vint anys. Des d'aquell moment vaig voler saber què hi havia de veritat i què de mentida. I així vaig començar, Nosaltres ja érem estudiants contestataris i progres, llegíem llibres prohibits, com la *Història d'Espanya* de Pierre Vilar, un llibre que continua essent magnífic. Vaig ser amic personal de Pierre Vilar, que va estar-se a Montserrat una setmana, on l'acompanyava perquè no caigués; durant el dia treballava i a l'hora de sopar fèiem tertúlia. Un dia li vaig donar un llibre dels que jo havia fet sobre Mallorca, i per sorpresa meua l'endemà al matí me'l va comentar. Coneixia tothom! Havia estat a la residència d'estudiants de Barcelona, que estava plena de mallorquins, i ho sabia tot, dels mallorquins! En aquella setmana va ser com si fóssim amics de tota la vida.

I què va passar?

Quan vaig venir a Montserrat em vaig trobar aquesta biblioteca tancada, de la qual només tenim la clau uns quants, tot i que el fitxer és obert i els llibres es poden demanar. Vaig llegir llibres anglesos, alemanys, italians, que són molt rars, per bé que aleshores treballava

temes de literatura medieval i popular. El 1974 Max Cahner em va proposar fer una revista sobre temes de les illes Balears, *Randa*. En el primer volum vam tenir col·laboradors importants. Per casualitat, en una revista dels jesuïtes francesos que es diu *Études* va sortir una ressenya d'un jesuïta sobre el llibre *Les grands cimetières sous la lune*, de 1938. A Georges Bernanos li va agradar i va respondre amb un text. Jo només pensava fer un comentari de poques ratlles a propòsit del text de Bernanos, però després vaig fer un estat de la qüestió sobre la Guerra Civil a Mallorca. Quan Franco va morir i les coses van millorar, vam traduir el llibre de Bernanos, que encara era perillós. A partir d'aquí em vaig dedicar a tots aquests temes i ja no n'he sortit mai més. Jo em pensava que tornaria al començament, a la literatura popular, però no sabia que l'any 1991 m'arribaria l'arxiu del Cançoner Popular de Catalunya, del qual fa dos mesos m'han arribat dues caixes noves plenes de material, i amb això sol ja tinc feina per a tota la vida! Per això el tema de la guerra el tinc una mica abandonat. Tot alhora no ho puc fer.

Encara hi ha coses per estudiar?

Sí. El primer llibre de la Guerra Civil a Mallorca es va exhaurir en pocs mesos i me'n van demanar una segona edició. Em vaig dedicar a mirar la premsa, parlar amb persones i mirar de trobar documentació, i amb tot això he refet el primer llibre, que ara és prehistòria. Al que abans hi dedicava dues ratlles, com el bombardeig de Mallorca, ara s'ha convertit en tres-cents pàgines, amb tota la informació que he trobat als arxius anglesos o amb el que el cònsol anglès de Mallorca, Alan Hillgarth, enviava al Foreign Office entre el 1936 i el 1938. Vaig poder fer la part del desembarcament de Bayo i la repressió, i el tema de Bernanos i el del bisbe Miralles. Vaig tenir molta sort perquè el bisbe de Mallorca em va obrir un arxiu secret del bisbat perquè jo sabia que allà hi havia un informe. Ara em falta Mallorca com a base aeronaval mediterrània, que no m'interessa tant per la qüestió militar, però que és molt important perquè l'esquadra franquista va anar a Mallorca a partir del 1937, i el 1938 i el 1939 va bloquejar tot el Mediterrani, dominava tot el trànsit i bombardejava des del País Valencià fins a Catalunya. Una altra cosa són els aspectes diplomàtics, les rela-

cions amb Anglaterra, França, Itàlia ..., i Menorca, que era republicana i que els anglesos i els francesos van intentar ocupar... De tot això tinc muntanyes de documents, tinc feina per viure cent cinquanta anys!

Fa uns anys van emprendre una campanya per recuperar subscriptors i relançar *Serra d'Or*. Quin és l'estat de salut de la revista?

L'estat de salut és molt bo en el sentit que l'hem aconseguit rejuvenir molt. Les revistes tenen el perill que, si durant molts anys tenen els mateixos col·laboradors, arriba un moment que tots es fan grans alhora i després la revista queda molt anquilosada. Hem tingut la gran sort que hem pogut anar fent un relleu, en part voluntàriament i en part perquè no ens ha quedat més remei. Els que s'encarreguen de les diverses seccions són persones molt joves i molt competents, hi hem sortit guanyant molt, amb els canvis. Anem alternant els columnistes cada sis mesos, no com abans, que duraven tota la vida.

Algun cop algun col·laborador ha tingut recels pel fet que la revista depengui d'una institució eclesial?

Jo crec que això ha afavorit molt la continuïtat de la revista. És a dir, si no hi hagués hagut Montserrat al darrere fa molts anys que *Serra d'Or* no existiria. Va haver-hi moments que era l'única revista possible on hi havia un ventall ampli de gent, amb un espectre polític molt divers. Quan aquesta gent se'n van anar a fer política, la revista va semblar que potser hauria de tancar, però es va poder tirar endavant d'una manera més lliure, sense discussions.

Vostè va viure amb *Serra d'Or* el final del franquisme i els primers anys de la transició. Com veu el panorama de revistes culturals avui als Països Catalans?

És un moment realment difícil en el sentit que hi ha molts més autors que abans. Per això sempre dic que a *Serra d'Or* tenim molta sort perquè tenim tots els autors que volem, perquè a tothom li fa gràcia col·laborar en la revista. És un públic molt agraït. Per exemple, tenim el Màrius Serra, que el que li podem pagar no és res en comparació amb el que cobraria en un altre lloc, però ell està encantat de

col·laborar a *Serra d'Or*, o el Francesc-Marc Álvaro. L'Assumpta Serna ens va donar les gràcies per donar-li l'oportunitat d'escriure a la revista. El que no és tan positiu és que abans hi havia un públic molt extens interessat en aquest tipus de revistes i que ara aquest públic no hi és tant, costa molt de tirar endavant, sobretot aconseguir subscriptors.

Per exemple, hi ha el fenomen de la revista *Sàpiens*. El producte és baix de sostre, a mi no m'agrada gens, i, a més, de tant en tant pren el pèl a la gent. Van fer un número sobre Mallorca dient que explicaven la Guerra Civil per primera vegada, i no hi havia ni una coma que els historiadors no hàgim escrit des de fa cinquanta anys! En tot cas, té un públic, i això és bo. De cara al cinquantè aniversari, volem fer una campanya a les llibreries per donar-hi una empenta. Jo crec que en general el panorama és el mateix per a tothom, tots tenim els mateixos problemes. Són revistes que surten per voluntarisme, que des d'un punt de vista econòmic no s'aguanten gaire, i si no hi hagués les ajudes de la Generalitat (nosaltres també tenim subvenció del Ministeri de Cultura), seria molt més difícil de tirar endavant.

Valori els processos de mercantilització i concentració del món de l'edició a Catalunya. Com han afectat les programacions editorials?

Ha passat exactament el que em deia l'editor Casacuberta. Ell sempre deia que durant la dictadura de Primo de Rivera era una meravella, perquè la gent comprava llibres en català per militància; després, en venir la Segona República, va ser un desastre. En certa manera ha passat el mateix. En temps de Franco no eren tants els que compraven, però eren molt més fidels i sabies que funcionaria un determinat tipus de llibres, sobretot d'història, dels quals en sortien molts. Ara la gent et diu que ja no cal treballar per la cultura catalana perquè ja funciona sola, cosa que és mentida, ni la catalana ni cap. Si no té un públic i no té unes persones que s'hi dediquin, no funciona. Ja dic que com a editor no em puc queixar, perquè en temps de Franco patíem molt i ara ens ajuden des de les administracions; per tant, tot el que es fa és positiu. Ara, hi ha hagut unes quantes editorials que han arribat a un sostre. Abans es venien cent mil exemplars del Nou

Testament i era una cosa extraordinària, jo n'he fet dos-cents setanta-cinc mil exemplars venuts en una setmana als anys setanta. Ara, de tant en tant, els d'Edicions Proa o Edicions 62 fan una novel·la i en venen trenta mil, cinquanta mil o setanta-cinc mil i tot, com em sembla que Empúries va fer amb *Harry Potter*. Però això els passa un cop l'any i, a més a més, amb un tipus de llibres molt concrets, *best sellers* de poca qualitat.

El consum mana.

El públic ha augmentat molt, però l'interés pel llibre ha disminuït i, a més, hi ha una oferta enorme. Encara que el tipus de llibres que fem nosaltres el fan poques editorials, també hi ha Eumo, Pagès, Cossetània i alguna altra editorial que s'arrisca. Cadascuna té el seu mercat. Abans, més o menys, jo podia saber tot el que sortia, però ara surten tantes coses que no pots abastar-ho tot.

El mercat està saturat?

Hi ha un altre problema que a mi em preocupa moltíssim, que és el de les llibreries. Molts llibres ja no els volen i d'altres els tenen molt poc temps. Jo conec gent que ha pagat perquè editorials importants els publiquin llibres de parents seus; al cap de quinze dies ja no són enlloc i al cap d'un temps els diuen que ja els han descatalogat. I aleshores han de tornar a pagar perquè surti. Són peixos que es mosseguen la cua, i cada vegada pitjor. A Planeta hi ha un exemple d'això, que són les cartes entre Cruzet i Pla, un tipus de llibre que no és per vendre'n molts, però que és un llibre important que es vendrà tota la vida. Nosaltres en vam demanar una ressenya, però la persona que s'havia compromès a fer-la no el trobava enlloc. En una llibreria de Madrid van trobar-ne un exemplar, ens el van enviar i vam fer la ressenya, però si algú vol comprar aquest llibre ja no existeix. Nosaltres funcionem d'una altra manera. Tenim una sèrie de llibres i continuem venent-los. Per això serveix la pàgina *web*, o el Google Books, on pots veure entre el 15% i el 20% del contingut del llibre i d'allà passes directament al nostre *web*. Actualment hi ha una sèrie de recursos que abans no hi eren i que et faciliten la venda, però també d'altres que te la compliquen.

La concentració d'empreses era inevitable? Ha fet mal al sector?

No crec que hagin perjudicat; no hi veig cap problema. Respecto molt aquests moviments i els col·legues que els viuen. Nosaltres no competim amb ningú; fem els nostres llibres i no hi ha ningú que ens els disputi. L'únic sector disputat és el del llibre infantil. Nosaltres en fem pocs; mirem de fer-los de qualitat i no ens en podem queixar.

Però aquesta saturació no pot ser bona, perquè el públic no pot pair la quantitat de novetats.

Cada any tots els editors diem que hem de reduir novetats; de fet, nosaltres mateixos n'hem reduït moltes. De llibres religiosos, per exemple, perquè es venen molt poc i no té cap sentit; de guies d'excursionisme també en fem menys. Per altra banda, no tenim més remei que fer els llibres que ens demanen els ajuntaments, perquè cada mes hem de pagar els sous de l'equip. Necessites facturar amb projectes segurs, encara que hi guanyis molt poc. En canvi, les editorials grans si no hi guanyen molt, prefereixen no fer-los. Una colla de coses que fem nosaltres, les fem perquè Edicions 62 o Edicions Proa no les han pogut fer.

L'edició catalana està supeditada a la que es fa en espanyol i a les traduccions?

Les editorials que publiquem només en català som molt poques. La gran majoria, com el Grup 62, tenen al darrere editorials en castellà molt importants. Un dels factors que a nosaltres ens afavoriria seria fer el llibre infantil simultàniament en català i castellà; ens sortiria molt més barat. A nosaltres no ens ha interessat mai publicar en castellà, a excepció del llibre de text escolar que fem de música, perquè demana una dedicació i un capital que no tenim. Jo prefereixo fer altres coses i les poques hores que tinc dedicar-les a fer un tipus de llibres que em sembla que són més útils per al país. Per exemple, fer manuals per a estudiants deu donar molts diners, però a mi no m'interessa.

És inevitable que a un editor li preguntem sobre el gran debat per la participació a la Fira de Frankfurt. N'hem tret algun profit?

No. És un foc d'encenalls, la Fira de Frankfurt. No crec que hagi servit per a gaire cosa més que per publicar uns quants llibres en ale-

many, que ja esta bé, i que s'hagin traduït obres a l'alemany, que també és positiu. A mi em va passar una cosa molt divertida. Van venir uns periodistes alemanys que feien una revista que es regalava als trens. Van fer unes fotografies a la biblioteca; les úniques fotografies que han sortit a la revista! Molta gent me'n va fer arribar exemplars. Molta gent es va assabentar de què era Catalunya perquè havien vist uns llibres i revistes en català; si no, no ho hagueren sabut. Ara bé, la quantitat de diners que s'hi van enterrar i la quantitat de gent que hi va anar em semblen excessives. Jo no hi vaig anar, però la meua gerent sí. Deien que si no anàvem a Frankfurt no som res, pero jo no tinc cap necessitat d'anar-hi.

La festa de Sant Jordi també suposa una concentració que no deu ser bona.

No, perquè les llibreries queden saturades. Nosaltres no fem gaires coses especials. Si vols moure una mica un llibre i fer-ne presentacions, és millor fer-ho en altres èpoques de l'any, tot i que ara surten llibres en tot moment. Abans en devíem fer vint i ara en fem més de cent cada any. Per Nadal, per Sant Jordi, abans de l'estiu, a partir de setembre i octubre, quasi cada mes, i arriba un moment que treus el fetge per la boca.

Amb la irrupció de les noves tecnologies ja treu el cap l'e-book. El llibre en paper té data de caducitat?

Espero que no. Des de Gutenberg fins ara hem funcionat amb llibres. Jo, personalment, funciono millor amb llibres. Ara bé, quan em pregunten aquestes coses sempre cito una frase de la Bíblia: "No sóc profeta ni fill de profeta".

Montserrat, 15 d'abril de 2008

Testimonis del segle XX (2010)

VIII (2012)

El filòleg, historiador i editor Josep Massot i Muntaner (Palma, 1941), monjo de Montserrat, ha estat distingit amb el Premi d'Honor de les Lletres Catalanes d'enguany. El dia 3 de novembre, el pare Massot farà 71 anys, i es manté ben actiu com a erudit i com a director de les Publicacions de l'Abadia de Montserrat. El seu darrer llibre és Les represàlies de Franco contra els militars "poc addictes". La "Causa del mando" de 1936 a Mallorca.

La vostra vocació religiosa té arrels familiars?

No. Un oncle del meu pare era capellà, però mai de la vida no se m'havia acudit fer-me'n fins que vaig venir a Montserrat, quan estudiava la carrera a Barcelona. Les primeres vegades que vaig venir-hi no hi pensava, perquè creia que el meu futur era la universitat. Ja m'hi havien ofert feina. I va ser venint aquí més vegades que, a poc a poc, en un parell d'anys, vaig canviar de rumb.

És a dir, que Montserrat us va fer monjo i sacerdot?

Sí. Primer vaig venir-hi amb companys mallorquins que vivíem a la mateixa residència, entre els quals es trobava Fèlix Pons, el qui després va ser president de les Corts. Ell sí que tenia ganes d'entrar-hi, però no ho va fer. Ho vaig saber després; ell mateix m'ho va dir. I jo vaig venir els anys següents i vaig dir-me: "Mira, aquí és un lloc que estaries bé". Em van deixar entrar quan encara no havia acabat la carrera. El darrer curs el vaig fer mentre era ja aquí.

A quina residència vivíeu?

A la dels jesuïtes, al Col·legi Major Lloïola. Jo sempre havia estudiat amb els jesuïtes. Ara ja no existeix. Era al costat del Químic de Sarrià i la van suprimir en ampliar el Químic.

I la vocació filològica en té, d'arrels familiars?

El que em ve de família és la relació amb la cançó popular. El meu avi era músic, va recollir cançons populars de Mallorca i en va fer una col·lecció molt important. El primer any que estudiava a la Universitat el meu pare em va demanar que l'ajudés per posar-la en solfa i publicar-la. I a partir d'aleshores ja no he deixat mai més d'estudiar el cançoner popular. De petit em van fer estudiar música, que no en vaig estudiar gaire però almenys m'ha servit, aquella i la que he estudiat a Montserrat, per a no ser un analfabet en qüestions musicals. Cal dir que el meu pare era metge, però tenia un gran interès per la música i la literatura i a la seva biblioteca hi havia totes les obres possibles i impossibles d'escriptors catalans, llibres que vaig poder llegir de petit, quan llavors, a Mallorca, no els tenia ningú a mà. Alguns, prohibits, perquè eren polítics, com els que feien propaganda de Nosaltres Sols! El meu pare, que va viure molts anys a Barcelona, havia estat relacionat amb els inicis d'Unió Democràtica. L'altra cosa que també teníem a casa era el *Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana* de mossèn Alcover, que va ser una de les fonts on vaig beure de menut. Els catorze volums que va fer mossèn Alcover, amb l'ajut, al final, de Francesc de B. Moll, me'ls vaig llegir tots. Al *Bolletí*, mossèn Alcover explicava totes les seves vicissituds i baralles. Me'l sabia de memòria. Em va fascinar perquè el llegia com una novel·la.

Heu tingut la sort, vàreu dir el dia de la proclamació del premi, a la seu d'Òmnium Cultural, d'haver fet, a la Universitat, llengua, literatura i història. El cas de la separació acadèmica entre llengua i literatura sembla especialment greu, no?

Ara la gent cada vegada estan més especialitzats i no solament fan llengua, sinó que dins de la llengua hi ha 25 maneres d'estudiar-la. Que no vol dir que no estudiïn la resta, però no s'hi dediquen, molts d'ells. Depèn de les persones. N'hi ha que fan més i que fan menys. Nosaltres teníem dos anys de comuns i estudiaves una mica de tot. Després, segons l'interès que tenies, optaves per una cosa determinada.

D'història, vàreu tenir-ne bons professors?

Carlos Seco Serrano era molt bo. Era una mica de dreta, però vam tenir una relació excel·lent. Per indicació d'ell, vaig llegir totes les obres de Vicens Vives, gràcies al qual ens vam posar a to. També ens en va parlar a les classes dels Estudis Universitaris Catalans —encara que de fet eren de literatura— en Joaquim Molas, que havia estat alumne seu. D'estranguis, a la residència hi havia persones que tenien la història d'Espanya de Pierre Vilar i la de la guerra civil de Hugh Thomas, i les llegíem clandestinament. Ara la de Thomas penso que no val res, però llavors em semblava un llibre revolucionari, molt important.

Des de Montserrat i Barcelona us interesseu per la Mallorca de la guerra civil. A partir de quina circumstància?

Era un tema que m'interessava de feia temps, com m'interessen mil altres temes, perquè sóc un gran lector. Ara bé, quan vaig venir l'abat Cassià em va preguntar què pensava del llibre de Georges Bernanos sobre la guerra civil a Mallorca, *Les grands cimetières sous la lune*. El tenien a Montserrat i el vaig poder llegir. En principi s'hauria acabat aquí la cosa, però en començar a pensar en la revista *Randa*, el 74, que per motius de censura va sortir com una col·lecció editorial, no sé com m'havia caigut a les mans una ressenya que hi va haver del llibre de Bernanos en una revista francesa dels jesuïtes. A l'escriptor no li va agradar el comentari i va fer un article de resposta, article que va quedar oblidat i no era a les seves obres completes. I jo vaig pensar que estaria bé de publicar-lo. Per a fer una introducció em vaig empassar 4.000 o 5.000 llibres, a la biblioteca del monestir, que no vol dir que me'ls llegís tots, però sí consultar, per a mirar les referències sobre Mallorca. I vaig poder fer una sèrie de quatre articles sobre la guerra civil a Mallorca. Després vaig publicar un volum de síntesi sobre la qüestió, que es va exhaurir, on ja vaig utilitzar la història oral. El que havia de ser la segona edició es va convertir, al cap de deu anys, en tota una sèrie de llibres, que aporten documentació inèdita, que encara no he tancat. He aconseguit documents cada vegada més importants. Això no s'acaba mai.

Quantes hores dormiu cada dia?

Ara ja dormo set hores. Quan era jove hi havia dies que en dormia una o cap, però arriba un moment que el cos et passa factura. Al llarg dels anys hi ha hagut tres vegades que el cos m'ha dit prou. Després fas uns dies de repòs i tornes com sempre. La primera va ser quan era professor a la universitat. Va ser un dels motius pels quals vaig deixar de fer classes. Tenia 31 anys. Ara si un dia dormo cinc hores tampoc no passa res, però habitualment necessito descansar una mica més. Durant el dia, així com n'hi ha que a les sis de la tarda ja no poden més, jo aguanto perfectament fins ben entrada la nit; tinc la mateixa capacitat que tenia a setze anys.

Quants cursos hi vàreu fer, a la universitat?

Tres, un de teatre medieval i dos de literatura popular. Oficialment, només dos, perquè al primer l'Antoni Comas es va despistar i no ho va documentar i els que van venir a les meves classes tenen l'assignatura signada per un altre professor. Quan s'explica, diuen que en vaig fer dos, però en vaig fer tres. Vaig tenir la sort de convocar una bona colla d'alumnes que després han estat catedràtics, com l'Albert Rossich, a Girona, i Vicent Simbor, a València, i molts altres. Però mai no he perdut el contacte amb el món universitari. De primer en Comas me'ls enviava aquí al monestir. I no diguem els mallorquins, que venien sols. I després he mantingut relacions amb totes les universitats catalanes.

El cas dels dos cursos documentats pels tres fets indica que mai no us podeu refiar al cent per cent de la documentació.

És veritat. No te'n pots refiar mai, de les coses escrites. Tot ho has de contextualitzar. I no diguem la literatura oral, que cal contrastar amb més fonts. La gent s'equivoca, recorda malament fets i dates. Per exemple, un falangista mallorquí que proclamava que havia estat condemnat per hedillista (partidari d'Hedilla) i resulta que ho va ser per estafador. Hi ha molta gent que fuig d'estudi.

Podia ser totes dues coses, hedillista i estafador.

No, perquè no hi havia hedillistes, a Mallorca, tot i que a Hedilla el van enviar després a Mallorca desterrat, quan els franquistes li van commutar la pena de mort.

Pel que fa a la repressió franquista, s'han estudiat molt les condemes de mort i de presó, però no tant el cas dels desterrats.

És cert. En el món de la docència, tant mestres com professors d'universitat, n'hi ha molts casos. Per exemple, Valbuena Prat, que té una història de la literatura espanyola molt famosa, era professor de la Universitat de Barcelona i el van desterrar a Múrcia.

Les Publicacions de l'Abadia de Montserrat s'ocupen a fons dels vostres tres àmbits d'interès, la literatura, la llengua i la història. Sort que teniu coneixements en aquestes tres camps.

Però també hem continuat l'antiga tradició del llibre religiós i de música, i la literatura infantil, començada uns anys abans d'entrar-hi jo. L'editorial es va convertir, quan me'n vaig fer càrrec, en una editorial universitària en un món en què no n'hi havia.

Perquè publica tesis doctorals i estudis acadèmics.

Exacte. Pel que fa a editorials universitàries, hi havia Curial, que desgraciadament ha desaparegut, mentre que Edicions 62 ha deixat de ser-ho. Una mica m'han deixat sol. No donem l'abast, de tantes propostes que tenim.

Llegiu tots els llibres que publiquem?

Sí. Fins i tot els infantils. No surt res de l'editorial que no hagi vist abans. No hi ha llibre que no es miri quatre vegades, més o menys. I alguns els he refets, forçat a reescriure'ls, de cap a cap.

Quin tant per cent dels originals que rebeu i us ofereixen publiquem?

Del 30% al 40%. La resta, no, perquè no s'escau amb el que fem o perquè no tenim possibilitats materials de tirar-ho endavant. El que sigui un desprestigi per a l'editorial, encara que s'ho paguin, no el fem.

També vàreu esmentar, el dia de la proclamació del veredict, els premis d'honor que han estat els vostres mestres, que són una bona colla: Aramon, Rubió, Molas, Casacuberta i Badia i Margarit.

I el pare Batllori, que venia cada any a Montserrat i ens ajudàvem mútuament. Quan estàs al costat d'una persona així sempre n'aprens molt. I de mestre indirecte, Joan Coromines.

Quins heu tingut, que no hagin estat premis d'honor?

De literatura medieval, Martí de Riquer, el meu mestre més important. I també Joan Petit, un altre dels meus grandíssims mestres, del qual ningú no es recorda, però que era una persona excel·lent i que a més a més ens feia fer el que jo he intentat fer sempre, que és barrejar les coses. En el seu cas, la literatura francesa, o unes altres literatures, i la literatura clàssica. Va ser el primer que ens va portar una enciclopèdia alemanya clàssica, a partir de la qual podies saber moltes coses. Jo en aquell temps encara no sabia alemany, però ja veia que calia saber-ne. Relacionar llengua, literatura i història té molts avantatges. Això molt poques persones t'ho poden demostrar, i una era en Joan Petit. I de literatura castellana, José Manuel Blecua, un gran mestre i un gran amic meu. Després, dos de qui em considero deixeble, són Jaume Vicens Vives —que encara vaig poder veure a la universitat, poc abans de morir, però que m'he beneficiat del seu mestratge gràcies als seus llibres i als seus deixebles— i Pierre Vilar, que vaig tenir la sort de ser-ne amic.

Tant pel que fa a la filologia com a la història, publiquen estudis documentats, positivistes, res d'assaig en el sentit clàssic de la paraula. Fins i tot em sembla que la feina etimològica que ha fet Joan Coromines, que tendeix a vegades a hipòtesis especulatives, no us fa prou peça.

En Coromines, quan l'encerta, sí que em fa peça. És quan s'equivoca, cosa que passa sovint, que no me'n fa. Coromines és un gran savi i l'aprecio i l'estimo molt. És clar, el món de la filologia en principi és positivista. Però passa que has de fer hipòtesis, interpretacions i donar sentit a les coses, i a vegades l'encertes i a vegades t'equivoques. Jo m'he equivocat moltes vegades i he rectificat sempre que me n'he adonat.

IX
(2012)

Josep Massot i Muntaner duu amb resignació joiosa l'allau d'actes que comporta el Premi d'Honor de les Lletres Catalanes. Joia pel reconeixement a la seva obra. Resignació perquè l'enrenou l'ha obligat a alterar la meticulosa organització de la seva jornada. Perquè un dels seus prodigis és com ha après el domini del temps i a dilatar-lo a voluntat, fer-lo flexible, per treure el màxim profit, com un d'aquells monjos misteriosos o dimoniets de les rondalles què són capaços de llaurar al capvespre, conrear a la nit, a l'alba fer ja la collita amb la tija alta i encara moldre el gra, fer la massa i fornejar. Tot això fa ell al seus llibres, a les associacions, a les revistes o a l'editorial que dirigeix.

Més que el nombre de publicacions —50 llibres signats en solitari, una altra cinquantena amb d'altres autors i milers d'articles i conferències— o el de les empreses culturals en les quals participa, és la vastitud del seu projecte: donar una visió de la llengua i la cultura catalana contemporània explicada dins el seu context social i polític, per una banda, i, per una altra banda, aprofundir en el coneixement de la Guerra Civil a les Illes Balears i Catalunya en el context internacional de l'època. Per no parlar de l'obra immensa recollida al Cançoner Popular de Catalunya, una tasca iniciada pel seu avi i continuada pel seu pare. O la divulgació literària i cultural feta des de Serra d'Or i Randa. Com ell mateix va dir al discurs del 13 de juny al Palau de la Música Catalana, quan va rebre el Premi d'Honor de mans de la presidenta d'Òmnium, Muriel Casals, és un guardó que l'anima “a continuar defensant amb les ungles i amb les dents els nostres valors i els nostres drets massa sovint conculcats —sempre amb respecte envers tothom i sense escarafalls inútils, seguint la màxima llatina fortiter in re, suaviter in modo— i a estudiar i divulgar la nostra llengua, la nostra literatura i la memòria històrica d'unes

èpoques que hi ha qui voldria esborrar del mapa i donar per inexistent.”

Vostè va néixer el 1941, gairebé tres anys després d’acabada la guerra civil.

Al col·legi l’educació era en castellà, però jo vaig provar d’aprendre tot sol el mallorquí, llegint les rondalles aplegades per mossèn Alcover. Quan vaig fer la primera comunió, el poeta Guillem Colom em va regalar un aplec de rondalles i jo me les sabia gairebé totes des del principi al final. No s’ho podia creure, perquè jo tenia set anys. A partir d’aquí, de molt petit, em vaig aficionar a la lectura. Em feien broma i em deien que jo havia nascut amb un llibre davall del braç.

A casa seva hi havia un ambient de cultura catalana, començant pel seu besavi, un organista i compositor reputat.

Mon pare va estudiar a Barcelona, perquè el meu avi era funcionari de Correus i va ser destinat allà. Era músic i pensava que amb la música no s’hi guanyaria la vida i per raons familiars li convenia viure fora de Mallorca. El pare era de la Unió Democràtica de Carrasco i Formiguera. Després, en acabar la guerra, un cop metge, va tornar a Mallorca amb molts llibres que ja estaven fora de comerç i sovint prohibits. Les obres de Verdager, incloent-hi les inèdites, el *Diccionari ortogràfic* de Fabra, fulletons separatistes, que es va negar a cremar. El meu avi es va morir quan jo era molt petit i no en tinc record. Tots ells eren lectors apassionats.

A la casa familiar estava rodejat de lletraferits.

Sí, els amics de la família eren Miquel Ferrà, Miquel Forteza, Guillem Colom... Es reunien per fer lectures, a vegades de llibres prohibits per la censura, i organitzar concerts. Hi havia Miquel Gayà, Llorenç Moyà, Maria Antònia Salvà, Llorenç Riber... Jo era alumne de Bartomeu Payeras, que coneixia Llorenç Villalonga i assistia a les tertúlies al Bar Riskal.

Una de les obres que ha pogut veure acabades és la del cançoner popular.

Sí. La van començar el 1921 a l'Orfeó Català, per iniciativa de Rafael Patxot, i ara n'acabem de publicar el darrer volum. A partir de 1993, cada any en treia un volum i l'any passat va sortir el que feia el número 21.

Vostè volia ser al principi medievalista.

A la universitat vaig estudiar amb Martí de Riquer i Joan Petit, i també amb José Manuel Blecua. Quan vaig acabar els estudis, em volien perquè treballés amb ells. I al mateix temps, Joaquim Molas, de qui era alumne als Estudis Universitaris Catalans, em deia si volia anar a fer un lectorat a Liverpool. Jo no havia fet el servei militar i se m'havien acabat les pròrrogues. Si me n'hagués anat d'Espanya m'haurien declarat pròfug. Al final em vaig decidir per Montserrat.

Com va prendre aquesta decisió?

Jo hi anava per altres camins. Mai havia pensat que jo podria ser jesuïta o monjo, però diverses visites al monestir i l'acollida que hi vaig tenir em van convèncer.

Vostè és un monjo atípic.

El pare Batllori també deia que ell era un jesuïta atípic.

Qui el va influir més en el camp de la història?

Jaume Vicens Vives va morir quan jo tenia 19 anys, poc després d'haver entrat jo a la universitat. Em va influir a través dels seus llibres i dels seus deixebles. Després, vaig conèixer Pierre Vilar, que vingué uns quants dies a la biblioteca del monestir per a consultar llibres sobre la guerra civil. Li feia de guia perquè la casa és complicada i ell hi veia poc, i parlàvem molt al matí i al vespre. Li vaig deixar un dels meus llibres sobre Mallorca. Vaig tenir la sorpresa de veure que a la nit l'havia llegit i l'endemà me'l va comentar. Havia estat molt amic de Miquel Ferrà i coneixia tots els mallorquins que havien passat per la Residència d'Estudiants de Barcelona.

Quina relació tenia amb la cultura francesa?

Vaig fer estudis a l'Aliança Francesa de Palma i a la Universitat em vaig dedicar molt al francès. Al col·legi major Loyola, de Sarrià, on tenia com a companys Fèlix Pons i Abel Matutes, alguns amics anaven molt a França i duïen discos de cançó francesa, dels Beatles.

Com es va engrescar amb la guerra civil?

Quan estudiava a Barcelona vaig llegir la *Histoire de l'Espagne* de Pierre Vilar i la versió francesa del llibre sobre la guerra de Hugh Thomas, que em va interessar molt, encara que a la llarga el considerem prematut i molt envellit. En entrar a Montserrat, el futur abat Cassià M. Just, el meu mestre de novicis, em va demanar què pensava del llibre de Bernanos *Les grands cimetières sous la lune*, publicat el 1938 i en bona part referent a Mallorca. En aquell moment no l'havia llegit perquè es tractava d'un llibre prohibit per la censura, però a Montserrat n'hi havia diverses edicions en francès. El 1975, en començar la revista *Randa*, vaig pensar que hi podria incloure un article de Bernanos, desconegut en aquells moments, que comentava una ressenya que li havia fet un jesuïta francès a la revista *Études*. Aprofitant que a Montserrat hi havia una gran biblioteca sobre guerra civil, recollida inicialment per Francesc Cambó, vaig tenir la idea d'oferir una síntesi del que en aquell moment se sabia sobre Mallorca. En va sortir *La guerra civil a Mallorca* (1976), i d'aleshores ençà no he pogut deixar el tema.

Va patir molt la censura?

Hi ha gent a la qual li agradaria que no se sabés mai el que va passar. Quan amb Max Cahner parlàvem que, a més de *Serra d'Or* i *Els Marges*, feia falta una revista de temàtica mallorquina, es va decidir fer *Randa*, però la censura no va voler que jo en fos el director. Al final, vàrem fer una trampa i en lloc d'una revista vàrem dir que era una col·lecció de l'editorial.

Vostè no va ser un intel·lectual passiu, reclòs a les biblioteques o als arxius.

A casa nostra l'actitud política no era l'habitual, no. Mon pare tenia llibres prohibits i, per exemple, un retall d'uns poemes sobre el

president de la Generalitat Francesc Macià escrits per Sagarra. A més a més, vaig conèixer aviat el primer capellà antifranquista, Antoni Pons, que em llegia *Les tombes flamejants*, de Ventura Gassol. He estat sempre antifranquista, defensant els drets humans i els drets dels pobles, però mai he tingut carnet de cap partit polític. Malgrat haver estudiat als jesuïtes, m'agradava l'exemple d'Unamuno, d'Ortega, de Maragall o de Sartre, i anar contra corrent. A la universitat, la meua generació era antifranquista i a Montserrat es notava encara més. L'Església de Catalunya va haver de fer una feina de suplència en absència de normalitat democràtica. Van ser anys de reunions clandestines, de la tancada de Monserrat, d'intens activisme cultural, de les classes a la Universitat de Prada. Hora de rescatar el doctor Rubió, l'obra de Vicens Vives, d'Arnold Hauser... El partit més fort era el PSUC, però ens ajudàvem tots, Unió Democràtica, PSC, ERC. Hi havia també el CC, del qual, quan es va decantar per una línia marxista, el grup de Jordi Pujol es va separar.

I vostè continuava la tasca cultural

Quan vaig tornar d'Alemanya, Jordi Carbonell i Max Cahner havien engegat el projecte d'Enciclopèdia Catalana. Jordi Carbonell em va proposar que jo em fes càrrec d'assessorar-lo en els temes referents a Mallorca i aviat vaig revisar o redactar centenars o milers d'articles sobre cultura catalana en general. Després va venir la crisi, l'enfrontament de Cahner i Eulàlia Duran amb Pujol i Banca Catalana, que no entenia els intel·lectuals. Va ser quan van sortir Curial i *Randa*, quan Fuster va treure *Nosaltres el valencians* i jo, *Els mallorquins i la llengua autòctona*.

De molt jove li van encarregar la direcció de l'editorial de Montserrat.

És l'editorial més antiga d'Europa, que s'ha mantingut de forma ininterrompuda des del segle XV. Vam ampliar la seva temàtica, de la religió a la cultura catalana. Ja teniem *Serra d'Or* i una revista infantil, que, per cert, hem tancat perquè hem perdut els ajuts de la Generalitat. Vam iniciar una col·lecció de llibre infantil per cobrir un buit en el llibre català per a infants, que no es cobria llevat de La Galera i Joven-

tut. Vam tirar endavant, vam contractar autors i il·lustradors i els nostres llibres van entrar a les escoles. Un altra línia va ser la de llengua, literatura i història. Ens vam convertir en una mena d'editorial universitària per donar sortida als treballs universitaris que no eren desitjats per la majoria d'editorials. Ara fa 50 anys que vaig entrar a Montserrat, n'he complert 70 i en fa 40 que dirigeixo l'editorial, 40 des que sóc capellà i 40 de l'aparició del meu primer llibre.

A banda de la seva feina com a historiador i filòleg, la seva prosa ha rebut l'elogi dels escriptors.

Els primers anys que vaig estudiar a Barcelona, jo no volia canviar el meu mallorquí i n'hi havia que em deien “aquell que no l'entenen”. Després vaig adoptar una llengua estàndard, però jo sempre dic que exerceixo de mallorquí. I, sí, alguns escriptors han dit en públic que els hauria agradat escriure novel·les com jo escric els meus llibres. Ja em ve des de petit, quan feia redaccions. He llegit moltíssima literatura, catalana, castellana, francesa, anglesa, russa, nord-americana i alemanya. Em surt tot sol.

També dirigeix Serra d'Or.

Va ser una eina per fer política cultural, seguint una línia marcada pel consell editorial que aglutinava distintes sensibilitats polítiques. Volem fer una revista cultural catalana amb llibertat d'expressió. Jo hi sóc només després de la mort de Franco i a partir d'aquell moment tot va canviar molt.

I a Mallorca hi ha ara un retrocés lingüístic i una crispació que vostè diu que era innecessària.

S'havia consensuat un pacte en temps d'UCD en el qual va intervenir la família Moll i el socialista Fèlix Pons, que no era precisament catalanista, però que no estava en contra de la llengua. El pacte del Progrés hauria pogut tirar endavant una profundització de la normalització de la llengua, que no va fer per no posar-la en perill. I ara hi ha una regressió que no agrada a molta gent del PP, com al mateix Gabriel Cañellas o Tòfol Soler, per no parlar d'Antoni Pastor.

Hi ha una part de la seva feina que s'acostuma a oblidar, la de secretari de l'Associació Internacional de Llengua i Literatura Catalanes.

És una de les coses més útils que he fet. Té uns quants milers de socis per tot el món i posa en contacte totes les universitats internacionals amb les d'aquí. És una instància no política que manté bones relacions amb tots els territoris, Menorca, València, Alacant, Castelló, i reuneix tots els catalanòfils del món. Això dóna al català una gran projecció internacional.

Pateix molt la crisi?

Anem fent. Tenim molts problemes per la davallada considerable de les subvencions que donava la Generalitat, però també per les retallades a València i a Mallorca. S'està desfent la infraestructura cultural que ha costat tant d'edificar al llarg de dècades de molta feina i no sé com ens en sortirem a la llarga. Qui publicarà, per exemple, les tesis doctorals que surtin de la universitat?

Com veu el futur?

És un moment de crisi molt greu. Havíem cregut que anàvem avançant i millorant. L'estat del benestar s'ha anat menjant l'economia i no tenim doblers. S'han fet un seguit de coses incorrectes i ara les paguem entre tots. Però no sóc economista.

Josep Massot i Ramis d'Ayreflor. *Òmnium* (2012)

TREBALLS DE LA SOCIETAT CATALANA
DE LLENGUA I LITERATURA

Títols publicats

- 1 *Els substrats de la llengua catalana: una visió actual* (2002)
- 2 Joan BASTARDAS, *Substantius usats en sentit figurat com a qualificadors de persona* (2000)
- 3 Germà COLÓN, *Les 'Regles d'esquivar vocables'. Autoria i entorn lingüístic* (2001)
- 4 Ventura CASTELLVELL, *El capbreu de Benifalset de 1373* (2005)
- 5 Jordi BRUGUERA, *Introducció a l'etimologia* (2008)
- 6 Daniel CASALS i Francesc FOGUET (cur.), *La llengua i la literatura catalanes a les aules del segle XXI* (2012)
- 7 Josep M. DOMINGO (cur.), *Joc literari i estratègies de representació. 150 anys dels Jocs Florals de Barcelona* (2012)
- 8 Montserrat BACARDÍ, Francesc FOGUET i Enric GALLÉN (cur.), *La literatura catalana contemporània: intertextos, influències i relacions* (2013)
- 9 Daniel CASALS i Francesc FOGUET (cur.), *Raons de futur: A propòsit de l'ensenyament de la llengua i de la literatura catalanes a la secundària i a la universitat* (2015)
- 10 *Saviesa i compromís: Nou entrevistes a Josep Massot i Muntaner* (2015)

Josep Massot i Muntaner haguera estat qualificat de *doctor subtilis* pels filòsofs medievals. Avui, uns quants segles més tard, és, sens dubte, el doctor subtil de casa nostra.

SALVADOR GINER

Josep Massot és un compendi de sabers. Aquest llibre vol donar a conèixer l'home i l'obra a un públic no sempre conscient de l'excel·lència dels nostres savis. I el pare Massot ho és.

JOANDOMÈNEC ROS

A la Societat Catalana de Llengua i Literatura no ens calia cap excusa ni cap xifra rodona per homenatjar un savi com el pare Massot, que ha treballat —i treballa!— tant per a nosaltres.

AUGUST BOVER

A la seva infatigable activitat investigadora, acadèmica, editorial i cívica, Josep Massot hi suma una voluntat constant de servei i una generositat humana i intel·lectual sense falla.

MANUEL LLANAS

